MEVLÂNA
(hayatı - eserleri)

Mehmet Önder

Tercüman 1001 TEMEL ESER

Tercüman
1001 TEMEL ESER
7

YAZAN :
MEHMET ÖNDER

700. Ölüm Yıldönümüne Armağan

MEVLANA

HAYATI — ESERLERİ

Tercüman gazetesinde hazırlanan
bu eser Kervan Kitapçılık A. Ş.
ofset tesislerinde basılmıştır

1001 Temel Eser'i iftiharla sunuyoruz

Tarihimize mânâ, millî benliğimize güç katan kütüphaneler dolusu birbirinden seçme eserlere sahip bulunuyoruz. Edebiyat, tarih, sosyoloji, felsefe, folklor gibi millî ruhu geliştiren.ona yön veren konularda "Gerçek eserler" elimizin altındadır. Ne var ki, elimizin altındaki bu eserlerden çoğunlukla istifade edemeyiz. Çünkü devirler değişmelere yol açmış, dil değişmiş, yazı değişmiştir.

Gözden ve gönülden uzak kalmış unutulmaya yüz tutmuş -Ama değerinden hiçbir şey kaybetmemiş, çoğunluğu daha da önem kazanmış- binlerce cilt eser, bir süre daha el atılmazsa, tarihin derinliklerinde kaybolup gideceklerdir. Çünkü onları derleyip - toparlayacak ve günümüzün türkçesi ile baskıya hazırlayacak değerdeki kalemler, gün geçtikçe azalmaktadır.

Bin yıllık tarihimizin içinden süzülüp gelen ve bizi biz yapan, kültürümüzde "Köşetaşı" vazifesi gören bu eserleri, tozlu raflardan kurtarıp, nesillere ulaştırmayı plânladık.

Sevinçle karşılayıp, ümitle alkışladığımız "1000 Temel Eser" serisi, Millî Eğitim Bakanlığınca durdurulunca, bugüne kadar yayınlanan 66 esere yüzlerce ek yapmayı düşündük ve "Tercüman 1001 Temel Eser" dizisini yayınlamaya karar verdik. "1000 Temel Eser" serisini hazırlayan çok değerli bilginler heyetini, yeni üyelerle genişlettik. Ayrıca 200 ilim adamımızdan yardım vaadi aldık. Tercüman'ın yayın hayatındaki geniş imkânlarını 1001 Temel Eser için daha da güçlendirdik. Artık karşınıza gururla, cesaretle çıkmamız, eserlerimizi gözlere ve gönüllere sergilememiz zamanı gelmiş bulunuyor. Millî değer ve mânâda her kitap ve her yazar bu serimizde yerini bulacak, hiç bir art düşünce ile değerli değersiz, değersiz de değerli gibi ortaya konmayacaktır. Çünkü esas gaye bin yıllık tarihimizin temelini, mayasını gözler

önüne sermek, onları lâyık oldukları yere oturtmaktır.

Bu bakımdan 1001 Temel Eser'den maddî hiç bir kâr beklemiyoruz. Kârımız sadece gurur, iftihar, hizmet zevki olacaktır.

KEMAL ILICAK

Tercüman Gazetesi Sahibi

Üç sözden fazla değil,

Bütün ömrüm şu üç söz:

*

Hamdım, piştim, yandım...

Mevlâna

SUNUŞ

Herbiri yüzyıllar süren çağları, ağır ağır gerilerde bırakan dünya, yirminci yüzyılda hızla ilerleyen ilim ve tekniğin çarkına kapılarak yıldan yıla, yeni yeni çağlara kapılarını açıyor. Şimdiye kadar, birinden diğerine, bir mevsimden öteki mevsime geçer gibi, ağır ağır ulaşılan çağların gerilerinde nice fikirler kalmış, nice değerler tarihin "nisyan" mezarına gömülmüşlerdir. Hele yirminci yüzyıl, düne ait ne varsa, insafsızca silip süpürmek, insanlığın ortaklaşa malı haline gelmiş öz değerleri kökünden sarsmak ve kendi makinasında kendisine özgü değerler yaratmak çabası içindedir. Böyle bir devirde, her milletin değerinden bahsedebileceği, saygı duyabileceği, fikirleri ve eserleriyle övünebileceği insanların sayısı pek azdır. Bunların başında, büyük Türk mütefekkiri Mevlâna Celâleddin-i Rûmî gelir.

Ölümünden bu yana, yediyüz yıl gibi uzun bir zaman geçtiği halde, zaman içinde Mevlâna'yı tanıyan her millet, ona hayranlık ve saygı duymuş, eserlerini zevkle okumuştur. Şu son çeyrek yüzyılda dahi, Doğu ve Batı milletlerinin Mevlâna ve eserlerine karşı duyduğu sürekli ve yakın ilgi gerçekten incelenmeye değer. Mevlâna'yı geçmiş yüzyılların değil, gelecek yüzyılların insanı olarak yorumlayanlar var. İnsanlara daha çok maddi refah sağlamayı hedef alan çağdaş medeniyetin ruhi bunalımları içinde, gittikçe artan manevi susuzluğa karşı Mevlâna'nın

doyurucu, gür bir kaynak olduğunu söyleyenler var. Mevlâna'ya, insanoğlunun iç dünyasındaki manevi boşluğu, bir inanç birliği içinde, yeterince dolduran, onlara güçlü bir destek olan, seven ve sevilen gönüllerde ilâhi aşkın çırasını tutuşturan, bir bal kovanının arısı gibi, gönül kovanını arı-duru sevgiyle süsleyen bir ruh hekimidir, diyenler var. Kim ne demişse, Mevlâna o olmuş, onu seven, onu okuyan herkes, onda kendini bulmuştur.

Mevlâna'nın 700. ölüm yıldönümü dolayısiyle, milletlerarası bir eğitim, bilim ve kültür kuruluşu olan UNESCO, bütün milletleri, bu ölümsüz insanı anmaya ve öğrenmeye çağırıyor. Bu çağırının bir yönü, insanlığa insan olmanın, kendini bilmenin, dostça-kardeşçe yaşamanın, Mevlâna'yı tanımak, bilmek ve anlamak olduğu anlamını taşır. Bu her devirde yeni, her devirde yenilenen büyük mütefekkir, çağların gerisinde değil, çağların ötesindedir. Eğer onu, hala yeterince anlayamamışsak, bu bizim kavrayışımızın da çok ilerisinde oluşundandır. Gelecek yıllar, onun değerini, ondaki gerçek düşünceyi belki daha iyi anlayacaktır.

Şu küçük kitap, yıllarını Mevlâna'ya vermiş, onun türbesi ve müzesinde, ondört yıl vazife almış, güçsüz bir Mevlâna hayranının yazabildiği kadarı ile, Mevlâna'nın kısaca hayat hikâyesidir. Sönük bir mum ışığı olarak da Mevlâna Müzesi'ne adanmıştır.

Mehmet ÖNDER

Mevlâna'yı dostlarıyla birlikte bir mecliste tasvir eden bu minyatür, bugün Amerika'nın Boston şehrindeki Fine Arts Müzesi'nde teşhirdedir. Aslı renkli olan büyük boy bu minyatür, XVI. yüzyılda adı bilinmeyen bir sanatçı tarafından yapılmış ve Ross Kolleksiyonundaki Türk minyatürleri ile birlikte Müze'ye verilmiştir.

BÖLÜM: I

BİLGİNLER SULTANI BAHAEDDİN VELED

Ortaasya'da Türkistan, bugün Kuzey-Batı Afganistan'ı da içine alır. Yağız benizli Türkmenlerin at koşturduğu bu yaylalarda hemen herkes Türkçe konuşur. Aral Gölü'ne dökülen Amu Derya'nın bu kesiminde, İran sınırına yakın eski ticaret yolu üzerinde Belh şehri vardır. Horasan'ın bu ihtiyar şehri binlerce yıllık tarihi içerisinde pekçok siyasi ve sosyal olaylara sahne olmuş, Zerdüşt'ün doğduğu ve Mecûsî'liğin (ateşe tapanların dini) kurulduğu bir şehir olarak tanınmıştır. Yüzyıllar boyunca, çeşitli istilâlar altında ezilen, her gelenin yeni bir kültür, yeni bir din aşıladığı Belh, Emeviler zamanından itibaren İslâm devletlerinin göz diktiği bir belde olur. Putperest, Mecûsî, Şaman, Budist, Hıristiyan tapınaklarının yerini cami ve mescitler alır. Hattâ Belh'e kadar uzanan muharip sahabelere izafeten, şehre, Kubbet'ül-İslâm (İslâmın Kubbesi) adı verilir. Bazıları da Belh'e, "beldelerin anası" anlamına gelen (Ümmül-bilâd) derler.

Belh'i, bir süre sonra Büyük Selçuklu devletinin elinde önemli bir ilim ve irfân merkezi olarak görüyoruz.

Devletin Başveziri Nizamül-Mülk'ün açtırdığı medreseler, kütüphane ve rasathaneler, Belh'te de yaygın hale gelir. Yıllar yılı birbiri ardından gelen istilâlar, her istilânın sonunda meydana gelen fikrî buhranlar, açlıklar, sefaletler, halkı bezgin ve bedbin yapar. Artık, dünyada huzur ve sükûn bulamayanlar, bunu öte âlemde aramayı, düşünce ve inançlarına gömülmeyi tercih ederler. Bu dünyevî bunalım, tasavvufî düşüncelerin kolayca yayılmasını sağlar. Çoğu Belh'te toplanan, sırtları abalı, coşkun ve cezbeli sufiler, "vahdet-i vücud" felsefesinin, çeşitli görüş ve düşünüşte temsilcileri olarak halk arasında itibar görmeye başlarlar. İslâm dininin geniş müsamahası içinde tasavvufi sohbetler yapılır, ilâhi okyanuslara dalınır, hayaller ve fevkalâdelikler içinde yaşanır. Tanrı'ya vuslat yolunda, manevî bir sarhoşluğa garkolunur, cennet nimetleri, mânevî güzellikler tahayyül edilir. Selçuklulardan sonra Harezmşahların eline geçen ve başşehir olan Belh, yine bu ortamdadır. Bugünlerde de Belh, canlı, hareketli bir şehirdir. Medreseleri, tanınmış bilginlerle dolup taşmakta, herbiri az-çok, biri diğerinden farklı inancın mümessili olan şeyhler, bunların etrafını çeviren müridler, dünyadan elini, eteğini çekmiş veya tevekküle boyun eğmiş dervişler, başıboş seyyahlar, öğrenciler, zaviyeleri, hanları doldurmaktadır.

Zaman zaman çarpışan fikirler, şahlanan manevî heyecanlar, insan sellerini peşinden sürüklemekte, bazan bir şeyh, bir bilgin,bir hatip, bir sultan gibi bunlara hükmedebilmektedir. İşte bu günlerde Belh'te bir bilgin vardı ki, gönülleri kendi inancı etrafında toplamasını biliyor, sözleri ve dersleriyle, insanları, herkesten daha kolay cezbedebiliyordu. Tesiri, dikkati çekecek ve şeyhleri kıskandıracak kadar kuvvetliydi. O kadar çok seviliyordu ki, medresesi yalnız müridlerinin değil, sultanların, prenslerin de uğrağı oluyordu. Hangi toplu-

lukta görünürse, orası mahşere benziyordu. Sözleri ezberleniyor, hattâ yazılarak elden ele dolaşıyor, dinleyen ve okuyan aylarca tesirinde kalıyordu. Bütün bunlara rağmen o, tevazu ile Hak'ka kulluk ediyor, insanlara en açık bir ifadeyle, Hak'kı ve hakikat yollarını, doğruluğu ve iyiliği telkin ediyor, halkın gösterdiği saygı ve itibarı, gene halka bağışlıyor, düşküne halince yardımda bulunuyor, çaresize çare arıyordu.

Belh şehrinin bu tanınmış bilginine Hüseyin Hatibî oğlu Bahaeddin Veled derlerdi. Belh'li Hatiboğlulları soyuna mensup, yedi ceddi bilgin, özü, sözü, doğru bir insandı. Bazı kaynaklar O'nun anasının, Harezmşahlar hanedanına mensup, Sultan Alâeddin Muhammed Harezmşah'ın kızı olduğunu kaydederler. Her ne olursa olsun Bahaeddin Veled, babası Hüseyin Celâleddin Hatibî'yi çok genç yaşında kaybetmiş, dirayetli ve kültürlü bir hanım olan annesinin eli altında tahsil ve terbiye görmüştü. Üstün zekâsı ve kabiliyeti ile genç yaşında müderris olmuş, tasavvuf mesleğinde kademe kademe ilerliyerek merhaleler aşmıştı. Ondan feyz almak için gelenlerin haddi hesabı yoktu. Her taraftan akın eden öğrenciler, müridler, bu genç bilginin medresesini dolduruyorlardı. Dedeleri din uğruna çalışmış, ahret saltanatı kurmuşlardı. Şimdi kendi de o yolda yürüyor, insanlara, mânevî âlemlerin ihsanını saçıyordu.

İlmine ve kerametine izafeten birgün Bahaeddin Veled'e, Sultan'ül-Ulema, yani (Bilginlerin Sultanı) dendiğini de görüyoruz. Bu ünvanın verilişi, kaynaklarımızda, şöyle anlatıla gelmektedir:

Bir gece, Belh'in ileri gelen üçyüz bilgini, hep birden şu rüyayı görmüşlerdir: Bir sahrada kurulan ulu bir çadırın ortasında, Hazret-i Muhammed (S.A.) sahabesiyle oturmaktadır. Tam bu sırada, Belh'li Baha Veled, edeb ve hürmetle selâm verip çadıra girmiştir. Peygamber, Baha Veled'e iltifat ederek, sağ yanına oturt-

muş, orada hazır bulunan müftü ve imâmlara:

—Bugünden itibaren Baha Veled'e, Sultan'ül-Ulema deyiniz ve öyle hitabediniz, buyurmuşlardır.

Sabah olunca rüyayı gören bilginler, doğruca Baha Veled'in medresesine gitmişlerdir. Onlar daha rüyalarını anlatmadan, Baha Veled gördükleri rüyayı aynen anlatıverince bilginler:

—Allah ve Resulullah şahittir, biz de şahidiz ki, sen Sultan'ül-Ulema'sın. Bugünden itibaren de bu namla tanınacaksın, demişlerdir.

O günden sonra (Sultan'ül-Ulema) olarak tanınmıştı.

Başta Fahreddin Râzî gibi O'nu çekemeyen, O'nun şöhretini kıskanan bazı bilginlerin itirazına rağmen bu ünvan, O'nun edebiyete kadar adı olarak kalacak ve yaşayacaktır.

Bahaeddin Veled, olgunluk çağlarına girdiği bir sırada, Belh emiri Rükneddin'in kızı Mümine Hatun'la evlenmiş, bir yıl sonra da nur topu gibi bir oğlu dünyaya gelmişti. Baha Veled, çocuğun adını Alâeddin Muhammed koydu. Bu oğlundan sonra, ikinci bir çocuğu daha dünyaya geldi. Yüzünde gün ışığı gibi celâl nurları parlayan bu ikinci oğlunu pek sevmişti. Lohusa yatağında, şefkat damarlarından annelik sütünü emziren Mümine Hatun'un kucağından alarak:

—Mübarek olsun Muhammed Celâleddin. Bu çocuk hiçbir çocuğa benzemez. Ona iyi bak Mümine, demiş, çocuğun adını böylece "Muhammed Celâleddin" koymuştu.

Geleceğin büyük Mevlâna'sı, küçük Celâleddin böyle bilgin bir babanın ikinci oğlu olarak, annesinin,yetişkin müridlerin terbiyesi altında büyüyor. O'nun her hareketi dikkatle takip ediliyordu.

Sultan'ül-Ulema Baha Veled'in iki yakın dostu ve müridi Semerkand'lı Şerefeddin Lala ve Tırmizli Seyyid Burhaneddin küçük Celâleddin'in terbiyesini üzeri-

ne almışlar ve daha beş yaşındayken ona okuyup yazmayı öğretmişlerdi. Küçük Celâleddin zekâsı ve terbiyesiyle herkesi cezbediyor, omuzlardan omuzlara geziyordu. Bazan babasının medresesine gider, edeple bir köşeye çekilir, söylenen sözleri hayran hayran dinlerdi. Büyük bir teslimiyet içinde, işittiği her sözü tahlil eder, bazan çocuksu soruları ile çevresindekileri şaşırtırdı.

Birgün ağabeyisi ve Alâeddin Muhammed ve Belh'in ileri gelen ailelerinin çocuklarıyla toprak damlar üzerinde oynuyorlardı. Bu sırada bir çocuk, küçük Celâleddin'e:

–Gel bu damdan öteki dama atlayalım, dedi.

Celâleddin gülümseyerek:

–Hayır, bu iş, kedi ve köpeklerin kolayca yapabileceği bir iştir. Eğer gücünüz yetiyorsa, böyle damdan dama değil, geliniz göklere uçalım, âlemleri seyredelim..

O daha çocukken, bu heyecanı yaşıyor, kabına sığamıyordu.

Baha Veled'in vaaz ve dersleri, çevrede derin yankılar yapıyor, bu dersler öğrenciler tarafından not edilerek (Mâarif) adı verilen üç ciltte toplanıyordu. Dersleri pek heyecanlı oluyor, dinleyenleri coşturuyordu. Bazı kereler, felsefe gibi "önü ardı boş, vesveseli" ilimlerle uğraşanlara çatıyor, onları halkın önünde yeriyordu. O günlerde sufiler ile felsefeciler arasında geniş fikir ayrılıkları vardı. Belh'in tanınmış filozoflarından Fahreddin Râzî ve Sultan Muhammed Tekiş Harezmşah gibi ileri gelen kişiler, kaynağını Yunan felsefesinden alan ve akla dayanan bir anlayışın içindeydiler. Sufiler ise gerçeğe ancak ilâhi cezbe ile erişilebileceğini, bunun için de riyazatla ruhun saflaştırılması ve nefsin öldürülmesi gerektiğini ileri sürüyorlardı.

Bu iki zıt anlayış, ister istemez Baha Veled'le Fah-

riddin Râzî'yi karşı karşıya getirmişti. Fırsat buldukça birbirlerine iğneleyici sözler söylüyorlardı. Bir vaaz sırasında Baha Veled yine coşmuştu:

—Ey Fahri Râzî!. Ey Harezmşah!.. Ey bunların taraftarları! Sizler, huzur içinde gönülleri, ilâhi keşifleri bırakmış, karanlığa gömülmüş kişilersiniz. Birtakım hayaller peşindesiniz. Bu hayalleriniz, sizleri nefislerinizin esiri yapıyor. Can gözlerinizi kapadınız, gerçekleri göremez oldunuz. Bu yüzden, hem kendinize, hem başkalarına kötülük etmektesiniz. Vesveseleriniz ve boş hayallerinizle sapık fikirler ortaya çıkarıyorsunuz..

Bu tok sözler sataşmalar, Belh'te hemen yayılıyor, dedikodular saraya kadar ulaştırılıyordu. Birgün Fahreddin Râzî ve adamları Sultan'a şu şikâyeti yaptılar:

—Baha Veled, Belh halkını tamamiyle kendisine bağladı. Bize ve size asla itibar etmediği gibi, açıktan açığa da kötülemeye başladı. Korkarız ki, bir gün saltanat tahtına da kasteder. Halk, onunla birliktir. Tedbirli olmak lâzım..

Sultan Muhammed Harezmşah, bu sözlerden incindi. Baha Veled'e çok büyük saygısı vardı. Onun saltanat tahtında gözü olmadığını bilmekle birlikte, bir kere niyetini yoklamak yerinde olurdu. Güvendiği adamıyla şu haberi gönderdi:

—Şeyhimiz eğer Belh ülkesini kabul ederlerse, bugünden itibaren padişahlık da, ülkeler ve askerler de onun olsun. Bana da başka bir ülkeye gitmek üzere izin versin. Çünkü, bir ülkede iki padişahın bulunması münasip değildir.

Bu mânâlı teklife Baha Veled şu cevabı verdi:

—Belh Sultanına selâm söyleyiniz. Bu dünyanın fâni ülkeleri, hazineleri, tahtları padişahlara yaraşır. Biz dervişiz, bize memleket ve saltanat münasip değildir. Biz gönül hoşluğu ile sefer edelim de, Sultan, kendi uyrukları ve dostlarıyla başbaşa kalsın.

Bu sıralarda, Cengiz'in orduları Belh sınırına kadar dayanmış, geçtiği yerleri amansızca yakıp yıkmakta, yağma etmekteydi.

Bu vahşetin acı haberleri ulaştıkça, Horasan illerinde huzur kalmamış, umutsuz halk, kafile kafile Batı memleketlerine, İran'a, "Diyâr-ı Rûm" denilen Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardı. Baha Veled, gerek bu sebepten, gerekse Harezmşahların, kendi şöhret ve ilmine karşı takındıkları menfi tavır ve kıskançlıktan, Belh'i, bir daha dönmemek üzere, terke karar vermişti. Bu kararını, Sultan'ın imâlı sözleri kamçılamış, gösterişten uzak, hele haset ve dedikodudan hiç hoşlanmayan, Allah yolunda, onu vecdle tesbih eden, sultanlara adalet, halka doğruluk öğütleyen devletten on para almayan, azla yetinerek, verdiği fetvaların karşılığı ile geçinen, Hak'ka kulluğu gereği ile yerine getiren Baha Veled, herhangi bir fitneye meydan vermeden Belh'ten uzaklaşmayı doğru buldu.

Bu kararını dostlarına:

—Sefere hazırlanıyoruz... Bu hakkımızda hayırlı olacaktır.. diye duyurdu.

Baha Veled'in Belh'i terkedeceği haberi, bir anda duyulmuştu. Belh halkı küme küme medresesine geliyor, kendilerini yalnız bırakmaması için yalvarıyor, gözyaşı döküyorlardı. Bu ısrar ve ricalar Baha Veled'i kararından çeviremedi. Neredeyse bir karışıklık çıkacak, bu göçe sebep olanlara karşı isyan başlayacaktı. Fahreddin Râzî ve adamları, sokağa çıkamaz olmuşlardı, korkuyorlardı. Göç günleri yaklaştıkça, halk büsbütün galeyana geliyordu.

GÖÇ BAŞLIYOR

Durumun aleyhine dönmüş olduğunu sezen Sultan, veziri ile birlikte, Baha Veled'i ziyaret ederek özür di-

lemiş, kararından vazgeçmesi ve halkı yatırtırması için yalvarmış, Baha Veled'in göçe kararlı olduğunu öğrenince de hiç olmazsa, büyük bir kargaşalık olmaması için hareketinin gizlenmesini rica etmişti. Kendi yüzünden kimsenin incinmesini istemeyen Baha Veled, bir Cuma sabahı, namazdan sonra, küçük kervanını hazırlatarak, kitaplarını ve bazı lüzumlu eşyasını yanına aldı ve yola düştü. Belh'de yalnız süt annesi Nesibe Hatun kalmış, ailesi ile birlikte, sevdiği müridlerini de beraberinde almıştı. Bu sırada oğlu Mevlâna Celâleddin, birçok kaynakların ifade ettiği gibi, üç veya altı yaşlarında bir çocuk değil, yaşı onun üzerinde, fakat yaşından beklenmeyen bir olgunluk içinde genç bir bilgin olarak, babasının yanında bulunuyordu.

Belh, vahdet işareti gibi görünen minareleri ile gerilerde kalmış, kervan güneye doğru yönelmişti.

Öyle bir kervan ki, yükü ne altın, ne gümüş; ne dünya nimetlerini, ne Hindin amberini, ne Çin'in ipeklisini taşıyordu. Bu kervan ki, kitap yüklü, ilim yüklü, ne muhafızı, ne kılıcı, ne de kılavuzu vardı. Muhafızı Tanrı, kılıcı imân, kılavuzu ilimdi. Bir kervan ki, dağları, bayırları, korkusuzca aşıyor, yollarda küme küme insanlar, kervanın geçtiği topraklara yüz sürüyorlardı. Baha Veled'in eline, eteğine sarılıp öpüyor, bu ak sakallı, nur yüzlü, özü sözü "Allah" olan ihtiyarın hayır duasını niyâz ediyorlardı. Onun Belh'ten ayrılırken son sözü şu olmuştu:

—Ben gidiyorum... Benim ardımdan çekirge gibi dünyaya yayılan Tatar askerleri, Horasan ülkesini zaptedecek, Belh halkına ne yazık ki, ölümün acı içkisini tattıracak...

Öyle ki, Baha Veled'in, Belh'ten göçüsünden kısa bir süre sonra, Belh 1214 yılında, Cengiz'in hışımlı orduları tarafından kuşatılmış, şehir baştan başa yağma edilmiş, yıkılmış, yakılmış, zavallı halk, aman verilmeden kılıçtan geçirilmişti...

Baha Veled, bu tehlikeyi önceden sezmiş, Belh'ten göçüşünün en büyük sebeplerinden biri de bu olmuş, fikirlerini kolayca yayabileceği huzur içinde bir ortam aramıştır.

Yollar, menzil menzil dürülüyor, nereye varsalar, oranın din ve dünya büyükleri karşı çıkıyor, Baha Veled ve yanındakilerini, evlerinde, saraylarında misafir etmek istiyorlar, fakat Baha Veled, kendisine gösterilen bu derin ve içten saygıyı, yine saygı ile karşılıyor, medreseden başka hiçbir yerde konaklamıyordu.

Bu yolun sonu nereye çıkardı? Kafile hiçbirşey sormuyor, tevekkülle, Baha Veled'in işaret ettiği menzillere ulaşıyordu. İlk büyük menzil Nişapur olmuştu.

Devrin büyük bir ilim ve kültür merkezi olan Nişapur'da tanınmış mutasavvıf Ferideddin Attar oturuyordu. Necmeddin Kübra ve Mecdeddin-i Bağdadî gibi büyük bilginlerin yetiştirdiği Ferideddin Attar, Kübreviye tarikatının ulularından sayılır ve saygı görürdü.

Büyük bilgin Ferideddin Attar da, Sultan'ül-Ulema Bahaeddin Veledi gözlüyordu. Daha bir şehre varmadan öteki şehir kafileyi haber alıyordu. Nişapur'da iki İslâm kutbu, birbirleriyle kucaklaştılar. Uzun uzun sohbetler yapıldı. Hikmet incilerinin saçıldığı bu ilmî sohbetlere, o sıralarda ondört yaşlarında olduğu sanılan genç Mevlâna Celâleddin de katılmıştı. Şeyh Ferideddin Attar, bu genç, fakat yaşına bakılırsa çok olgun Celâleddin'i takdir etmiş, o günlerde yazdığı "Esrarnâme" adlı eserinin bir nüshasını da armağan etmişti.

Sonraları, Mevlâna Celâleddin, özellikle Mesnevi'sinde bu eserden çok faydalanacak, sırası düştükçe Şeyh Attar'ı övecekti. Bir sohbette babası Baha Veled şöyle demişti:

—Umarım ki, senin bu oğlun, âlemde yanacak gönülleri, yakın zamanda ateşleyecektir.

Nişapur'da kaç gün kalındığı bilinmez ama, bilinen şey, Baha Veled'in burada da uzun zaman durmadığıdır. Kervan yine düzülmüş, yola koyulmuştu. Şeyh Attar'ın yaşlı gözlerle kervanı uğurladığı ve babasının ardırdan yürüyen Mevlâna'yı kastederek.

—Hayret! Bir ırmak, koca bir ummanı peşine takmış, sürükleyip gidiyor..

Dediği rivayet edilir. Bu sözün Baha Veled'i küçültmek değil, bir ırmağın icabında koca bir umman meydana getirebileceğini ifade için söylendiğini düşünmek lâzımdır. Yoksa, Bahaeddin Veled de ayrı bir okyanustur.

Kervan Bağdad'a doğru yol alıyordu. Günler ve haftalar geçti. Uzaktan Bağdad'ın kubbe ve minareleri görünmüştü. Tam bu sırada, şehrin muhafızları dörtnal kafileye doğru at sürmüş, kafileyi durdurmuştu. İçlerinden bir muhafız:

—Nereden gelip, gereye gidiyorsunuz? diye sordu. Baha Veled başını mahfesinden (devenin sırtına konan çadırlı oturak) çıkararak şu cevabı verdi:

—Tanrıdan geldik. Tanrıya gidiyoruz. Tanrıdan başka kimsede kuvvet ve kudret yoktur ki, bizi durdursun. Biz mekânsızlıktan gelip mekânsızlığa gidiyoruz.

Bu cevap, Arap muhafızları şaşırtmıştı. Dörtnal geri dönerek durumu ve işittiklerini Halifeye bildirdiler. Halife, Bağdad'ın tanınmış bilginlerinden Şeyh Şehabeddin Sühreverdi'yi sarayına davetle, bu sözün hikmetini sordu. Sühreverdi:

—Bu sözleri, ancak Belh'i Bahaeddin Veled söyleyebilir, çünkü bu asırda ondan başka biri, ne bu çeşit söz söyler, ne de bu tarzda bir dil kullanabilir..

Cevabını vererek, hemen müridleri ile birlikte Baha Veled'i karşılamak üzere şehrin dışına çıktı. Karşılaştıkları zaman Sühreverdi, Baha Veled'in dizini öpmüş ve kendi konağına davet etmişti. Baha Veled:

–İmamlara medrese daha münasiptir.

Diye bu daveti kabul etmemiş, bir medreseye inmiştir. Herkes hizmetine koşuyor, ziyaretlerin bir türlü sonu gelmiyordu. Nihayet, Bağdad'ın büyük camilerinden birinde bir vaaz vermek suretiyle Baha Veled, halkın arzusuna cevap verebildi.

Bir Cuma günü, başta halife olmak üzere, bütün Bağdad halkı camiyi doldurmuş, omuz omuza namaz kılınmıştı. Kürsüye gelen Bahaeddin Veled, halkın gözyaşları arasında saatlerce konuşmuş, hikmetli sözleriyle cemaati coşturmuştu.

Derler ki, halife, Baha Veled'in Bağdad'a geldiği gün (hoş geldiniz!) hediyesi olarak, bir tabak içinde üçbin altın göndermiş, Baha Veled:

–Halifenin malı haram ve şüphelidir. Kendini zevk ve eğlenceye veren bir adamın hediyesini kabul edemem..

Diyerek iade etmiştir. Ayrıca Cuma vaazında halifeye ağır sözler söylemiş:

–Moğol askerleri etrafı yakıp yıkarak geliyorlar. Seni de işkence ile öldürecekler. Vaktine hazır ol, gaflet perdesini gönül gözünden kaldırarak Tanrıya dönmeye çalış...

Demişti. Gerçekten de, vaazdan sonra, Belh'in Cengiz askerleri tarafından işgal edildiği, halkının kılıçtan geçirildiği, kütüphanelerin yakıldığı haberi Bağdad'a ulaşmıştı.

Belh'ten göçün isabeti bir kere daha anlaşılmıştı. Bir süre sonra da Bağdad aynı akıbete uğrayacak, halife, Moğolların elinde can verecekti.

Baha Veled, Bağdad'ta da çok durmadı. Mekke'ye (Beytullaha) gidip ihrama bürünmek üzere yola düştü.

KONYA YOLUNDA

Kervan ağır ağır Kûfeye, oradan Mekke'ye hareket etmişti. Her mümine, bülûğuyla ihtiyarlığı arasında bir kere farz olan Hac borcu edâ edilecekti. Baha Veled'le Mevlâna, baba ve oğul Mekke'ye varmış, derin bir hûşû içinde Kâbe'yi tavaf etmişler, tekrar yola koyulmuşlardı. Şimdi, yol Kuzeye doğru uzanıyordu.

Mekke'den Medine'ye, burada Resulullah'ın Türbesini ziyaretten sonra, kona göçe Kudüs'e geldiler. Yolculuk aylarca sürmüş, kızgın çöller sabır ve sükûnet içerisinde aşılarak, Şam'a yönelmişlerdi.

Şam halkı, Baha Veled'i şehrin dışında karşıladı ve şehirlerinde konaklamasını rica ettiler Baha Veled:

—Tanrı yurdumuzun Rûm (Anadolu) topraklarında olmasını buyuruyor. Bizim durağımız Konya şehri olacaktır. Bu belde bizi çekiyor.

Diyerek kabul etmedi. Anadolu'ya, Selçuklu devletinin sınırlarına girdi. Halep... Oradan Malatya. Hiçbir konakta bir iki günden fazla durulmuyordu. Kervan, Erzincan'a doğru yönelmişti. O zaman Erzincan Mengüceklerin elindeydi. Erzincan ve Mengüceklerin şöhretli sultanı Fahreddin Behramşah ve karısı İsmeti Hatun, Baha Veled'in kendi ülkelerine doğru gelmekte olduğunu öğrenince, karşılamak üzere, Erzincan yakınlarındaki Akşehir kasabasına kadar geldiler; kafileyi burada karşıladılar. Baha Veled, burada da bir medreseye inerek, bir süre oturdu. Daha sonra, bu yörenin sınır olması dolayısiyle, huzursuz olduğunu bahane ederek Sivas, Kayseri, Niğde yolu ile Lârende (Karaman)'ye geldiler.

Baha Veled'in Lârende'ye gelmekte olduğu haberi, birkaç gün önceden duyulmuştu. Selçuklu Emiri ve Lârende şehri valisi Emir Musa Bey, şehrin ileri gelenleri ile birlikte, yaya olarak şehrin dışına çıktı, Baha Veled'i karşılayarak sarayına davet etti.

Hiçbir şehirde, hiç kimseye yük olmak istemeyen,

medreseden başka bir yere inmeyen Baha Veled, burada da Emir Musa'nın teklifini reddetti ve bir medresede yer gösterilmesini rica etti. Onun bu isteğini canla başla kabul eden Musa Bey, Baha Veled için derhal bir medrese yapılmasını emretmiş, şehrin ortasında münasip bir arsa seçilmişti. Kısa bir zaman sonra yapılan medreseye, Baha Veled, ailesi ve müridleri ile birlikte yerleşti, orada ders ve vaazlarına başladı.

Bu sırada Mevlâna Celâleddin genç ve bilgin bir delikanlı olarak babasının derslerine devam ediyor, gece gündüz çalışıyor, araştırıyordu.

Baha Veled'le birlikte, Belh şehrinden göçen, onun has müridi Semerkantlı Şerefeddin Lâlâ'nın, Gevher Hatun adında güzellikte eşi bulunmayan, melek huylu bir kızı vardı. Mevlâna ile birlikte büyümüş, yedi yaşına kadar Baha Veled'in rahlesi önünde diz çökmüşlerdi. Baha Veled, sevgili müridinden, bu kızı, oğlu Mevlâna Celâleddin için istemiş, ihtiyar lâlâ, bunu bir mutluluk sayarak hemen kabul etmişti. 1225 yılı baharında, sade bir düğünle, her ikisinin nikâhları kıyıldı. Bu mutlu evlenmeden kısa bir süre sonra, Baha Veled'in tek zevcesi Mümine Hatun vefat etti. Onu, Mevlâna'nın ağabeyisi Muhammed Alâeddin takip etti. Baha Veled, biri vefakâr eşi, diğeri sevgili oğlu olan iki öz varlığını, Karaman topraklarına böylece armağan bıraktı..

Bu iki büyük kayıp Baha Veled'i canevinden yaralamıştı. Şerefeddin Lâlâ'nın eşi Mevlâna'nın ebesi de kısa bir süre sonra, bu iki mezarın yanında yer aldı.

Bunları alan Tanrı, vermesini de biliyordu. Bugünlerde Mevlâna'nın ilk çocuğu Sultan Veled, daha sonra da ikinci oğlu Alâeddin Çelebi, birer teselli güneşi gibi dünyaya geldiler. Mevlâna ilk oğluna babasının, ikinci oğluna da çok sevdiği ağabeyisinin adlarını vermişti. Bu iki sevimli yavru, acıları unutturmuştu. Bü-

yükbabaları Baha Veled'in şefkat dolu kucağında büyüyor, Lârende bahçelerinde gezip oynuyorlardı.

Günler geçtikçe Baha Veled'in şöhreti yayılıyor, medresesi gönül sahipleriyle dolup taşıyordu.

O günlerde Anadolu'ya Selçuklu Devleti hâkimdi ve devletin en parlak ve göz kamaştırıcı devresi idi. 1219 yılında kardeşi Sultan Keykâvus I'in yerine geçen Alâeddin Keykubad I. iyi bir asker olduğu kadar, dine ve ilme karşı derin ilgisi ve sevgisi ile tanınmış zarif, fikir ve dâvâ adamı bir hükümdardı. Devletin başşehri olan Konya, sanat eserleri ve ilim müesseseleri ile donatılıyor, Selçuklu saray ve medreseleri, devrin ilim adamları ile dolup taşıyordu.

Alâeddin Keykubad I. Konya'dan sonra, Kayseri, Sivas gibi birçok şehirleri sağlam surlarla çevirtmiş, doğuda beliren Moğol tehlikeleri için önceden tedbirler almış, güneyde önemli bir liman olan Kalonoros kalesini fethettikten sonra, adını Alâiye koymuştu. O, bir yönden devletin sınırlarını genişletir ve emniyet altına alırken, diğer yönden yazlık ve kışlık saraylar yaptırmış, bunları devrin en ünlü nakkaş ve ressamlarına süsletmişti. Beyşehir Gölü'nün Batı sahillerinde kurduğu Kubâd-âbâd, Kayseri yakınlarındaki Kubadiye yazlık saraylarından ayrı olarak Alâiye'de bir kışlık saray yaptırmıştı.

Bu çağlarda, din ve mezhep meselelerindeki didişme ve çekişmeler, bu arada Moğol akınlarından doğan huzursuzluk halkın moralini bozmuş, dünyasından bezdirmişti. Anadolu'ya, Doğu'dan sürekli göçler oluyordu. Gelenler arasında bilginler, şeyhler, dervişler vardı. Bunlar ebedi huzurun bu dünyada değil, ölümden sonra varolacağı telkini yayıyorlardı. Bezgin halk, kolayca bunların etkisi altında kalıyor, bu düşüncelerin çevresinde halka oluyorlardı. Böylelikle tasavvuf akımı, Anadolu'da kök salmış, yayılmak için uygun bir ortam bul-

muştu. Halkın tasavvufa olan bu eğilimi, bir kısım zahit hocaların direnmelerine rağmen, sultanları, vezirleri ve beyleri de bu inanca doğru sürüklüyordu. Sultan Alâeddin Keykubad, tahta oturduktan sonra mutasavvıf Şeyh Şehabeddin Sühreverdi, Abbasî Halifesi tarafından Konya'ya yollandı, padişaha at ve imâme gönderildi. Sultan, Şeyh'i Aksaray'da karşılamış, dönüşte de uzak mesafelerden uğurlamıştı. Ayrıca "Mirsad-ül-İbâd" adlı eserin sahibi mutassavvıf Necmeddin Dâye, Muhyiddin İbn'ül-Arabî, Sadreddin Konevî gibi bilginler, Konya şehrinde saraydan ve halktan büyük itibar görüyorlardı. Konya bir ilim ve kültür merkezi olarak, bilginlere, şeyhlere, dervişlere kapılarını ardına kadar açmıştı. Nerede bir bilgin, bir şeyh, bir şair, bir sanatçı adı duyulursa, onun Konya'ya davet edilmesi olağandı. Şimdi Sultan'ül-Ulema Bahaeddin Veled gibi, halk tarafından sevilen, sayılan bir bilginin Konya'ya davet edilmemesi düşünülemezdi.

Baha Veled ise, Konya'nın yakınındaki Lârende şehrinde oturuyor, dersleri, yazıları ile halkı aydınlatıyordu. Emir Musa hizmetindeydi. Bu saf, temiz yürekli insan, Baha Veled'in derslerini büyük bir heyecan içinde dinliyor, onun sözlerinin neşesi içinde kendinden geçiyordu.

Fakat çekemeyenleri vardı. Birkaç fesatçı Emir Musa'yı gözden düşürmek amacıyla Sultan'a şu haberi ulaştırdılar:

—Belh'li Baha Veled, Rûm diyarına geldi, bu vilâyeti velilik nurlarıyla aydınlattı. Devrin kıt'alarına hükmeden padişahı ise onun gelişinden habersiz kaldı. Çünkü Sultan hazretlerinin Lârende'deki valisi, Baha Veled'in yolunu kesmiş ve müridi olmuş. Onu Lârende'de alıkoymuş, üstelik bir de medrese yaptırarak emrine vermiş. Emir Musa, bu cür'et ve cesareti nasıl gösterebilir? Sultan buna ne diyecektir?

KONYA SON DURAKTI

Sultan Alâeddin Keykubad, bu haber karşısında, Emir Musa'ya kırılmış, böyle bir bilginin Lârende şehrinde alıkonmasına içerlemişti. Emir Musa, Sultanın en sadık adamlarındandı. Bunu yapmaması gerekirdi. Sultan, adamları ile dokunaklı bir haber gönderdi:

—O ulu kişinin halinden bir parça olsun bize bildirmedin. Bu derece unutkanlık ve gafleti niçin gösterdin?

Diyor, adetâ tehdit ediyordu. Emir Musa ne yapacağını şaşırmış durumdaydı. Baha Veled'in ellerine kapanarak, Sultanın gönderdiği haberi anlattı.

Baha Veled:

—Kalk, Konya'ya git. Çekinmeden Sultanın huzuruna gir. Ne olup, bitmişse olduğu gibi ona anlat.

Diyerek teskin etti, Konya'ya gönderdi.

Emir Musa Konya'ya gelir gelmez, doğruca saraya gitti. Baha Veled'in kendi isteği ile Lârende'ye yerleştiğini, yedi yıldır da oturmakta olduğunu kendisinin bu işte suçsuz bulunduğunu, uzun uzun anlattı. Sultan:

—Eğer bizim başkentimize zahmet eder, gelir de Konya şehrini kendi evlâdının makamı yaparsa, bundan çok memnun olurum... Kulu ve müridi olur, izini izlerim. Konya şehri, Sultanı ve emirleriyle onu beklemektedir.

Emir Musa'ya hediyeler verildi, tekrar Lârende'ye gönderildi.

Baha Veled Sultanın davetini, bir ilâhi emir saymıştı. Fazla düşünmedi. Hemen yol hazırlıklarının yapılmasını söyledi.

1228 yılının ılık bir bahar günüydü. Lârende halkı, üzüntülerini gönüllerine akıta akıta yollara dökülmüştü. Baha Veled, Lârende'de toprağa verdiği aziz sevgilile-

rinin mezarlarını bir kere daha ziyaret etti. Ruhlarına Fâtihâ'lar yolladı. Genç Mevlâna, bir saygı sembolü gibi, yine babasının peşindeydi. Bu sefer kucağında biri Sultan Veled, öteki Alâeddin Çelebi olmak üzere iki yavru taşıyordu. Yedi yıllık bir konaklamadan sonra, kervan yine hazırlanmış, son menziline doğru ağır ağır ilerliyordu.

Konya şehri, ağızdan ağıza yayılan ve kısa zamanda bütün şehri saran haberlerle çalkalandı. Büyük bilgin Belh'li Baha Veled, Konya'ya, kendi şehirlerine geliyordu.

O gün Konya sarayında da olağanüstü bir durum vardı. Şehrin ileri gelen btün bilginleri, şeyhleri kadıları davet edilmiş, padişah atı eğerlenmişti. Bahaeddin Veled, şehrin dışında karşılanacaktı. Halk, kafile kafile şehir dışına, Filobâd denen Karaman yolu üzerindeki çayırlığa dökülüyordu.

Beş-on kişiyi geçmeyen küçük kervan uzaklardan göründü. Baha Veled önde, atının üzerinde bir haşmet âbidesi gibi dimdik duruyor, gerisinde Mevlâna Celâleddin, onun arkasından da kadınlar, dervişler geliyordu. En gerideki birkaç deveye kitaplar yüklenmişti. Kervan şehre yaklaştığı zaman, Sultan Alâeddin atından indi, koşarak Baha Veled'in atının dizginlerini tuttu, inmesine yardım etti, koca Sultan birdenbire küçülüvermişti o gün. Önce Baha Veled'in elini öpmek istemişti. Fakat el yerine bir âsâ uzanmış, Sultan, yanındakilerin hayret dolu bakışları arasında, uzanan âsâyı saygıyla öpmüştü. Mâneviyat Sultanı, dünya sultanına böylece ilk dersi vermiş, onun dünyevi gururunu bir anda kırmış, Alâeddin, Baha Veled'in heybetinden ve kesin bakışlarından titremeye başlamıştı.

Manzara görülmeye değerdi. Anadolu'nun büyük fâtihi, keskin kılıcı ile küffarı defalarca dize getiren ünlü sultanı I. Alâeddin Keykubad önde, yaya olarak Ba-

ha Veled'in atının dizginlerini çekiyor, ardında, atı üzerinde Baha Veled, sağa sola selâm veriyordu. Birisi iklimler, öteki bilginler sultanı idi. Konya'ya böyle girildi.

Halk hayretler içindeydi. Sultanın şimdiye kadar alışık olmadıkları bu tevazuu halk üzerinde iyi bir etki yapmıştı. Sultan, atın dizginini saraya çekmek istedi. Baha Veled:

—Ey kudretli Sultan! Maksadınızı anlıyorum. Fakat imamlara medrese, şeyhlere hankâh, emirlere saray, tüccarlara han, başıboşlara zaviye, gariplere kervansaraylar münasiptir. Müsaade buyurunuz da biz medreseye inelim dedi.

Sultan, bu arzuya uydu ve fazla israr etmedi. Şehrin en büyük medresesi, Altun-Abâ hazırlanarak, oraya misafir edildiler.

Baha Veled, saraydan gönderilen hediyeleri de geri çevirdi:

—Bizim, dünya malında gözümüz yoktur, daha ecdadımızın gazâ suretiyle elde ettikleri dünyalığımız duruyor. Onlar bize yeter. Sultan, zahmet edip, hakkımız olmayan malları bize göndermesin.

Zaten hiç kimseden, hiçbirşey kabul etmez, hele gelen hediyelere, haram karışıktır şüphesiyle asla el sürmezdi. Yalnız yazıyla verdiği fetvalar için küçük bir ücret alırdı, o kadar... Konya şehrinin ortasındaki Altun-Abâ Medresesinin birkaç hücresini işgal etmiş, oğlu ve torunları ile birlikte yerleşmişti. Kısa zamanda Konya'da derslerine ve vaazlarına başladı, çevresinde birçok öğrenciler toplandı. Ders ve vaazlarında, Kur'an-ı Kerim'den âyetler okuyor, bunları gayet açık ve veciz bir şekilde şerhediyordu.

Gönlü yalnız Allah'la dolu olan bu gerçek Allah adamı, bu Horasan'dan "Diyar-ı Rûm"a göçmüş büyük Sufi, Allah sevgisini bir aşk ilmi haline getirmiş, insan-

lardaki zulmü ve kötülüğü giderecek tek düşüncenin, tek inancın bu olduğuna inanmıştı.

—Gönül yaprağından bir sahife ezber etmeye gayret et ki, onun mânâsı ebediyete kadar senin ruhunla bağdaşsın. Öldükten sonra senin elini tutan ancak âşk ilmidir.

Diyordu.

O bir tarikat kurucusu değildi. Onun yolu, Hak yolu idi. Şeriata tam mânasiyle riayet eder, bu arada bâtın ilmini ve Hak sevgisini esas tutar, felsefeden hoşlanmazdı. Kuvvetli seziş ve görüşleri, hitabet kabiliyeti ile bazan toplulukları coşturur, heyecana getirir, kendisine bağlardı. O, Horasan erlerinin bir ulusu olarak Konya'ya gelmiş ve bu şehirde yerleşmişti.

Birkaç gün sonra Sultan Alâeddin Keykubad, büyük bir tören hazırlattı. Bu törene, Baha Veled'le birlikte şehrin ileri gelen bütün bilginlerini, fütüvvet erbabını, emirleri ve vezirleri davet etti. Selçuklu sarayı hıncahınç doluydu.

Sultan, Baha Veled'i, sarayın kapısında karşıladı, büyük salona götürdü. Salonda herkes, saygı durumunda Baha Veled'i selâmlıyor, birer birer gelerek ellerini öpüyorlardı. Sultan Alâeddin, sesini yükselterek:

—Ey din padişahı! Düşündüm ve karar verdim. Bugünden itibaren, dedelerimden bana miras kalan bu tahtı size terkediyorum. Siz sultan, ben kul... Zira bütün zâhir ve bâtın sultanlığı sizindir, dedi ve davetlilerin önünde, Baha Veled'e saltanat tacını uzattı.

Baha Veled, Sultan'ın bu sözleri karşısında ayağa kalkarak onu kucakladı, gözlerinden öptü ve:

—Ey melek huylu, mülk sahibi hükümdar! Dünya âhiret mülkünü kendine malettin. Bunda şek ve şüphe yok... Tahtında rahatça otur. Biz dünya malına gözlerimizi çoktan kapamışız. Şimdi Tanrıya kulluk ediyor, O'nun emirlerini yerine getirmeye çalışıyoruz..

Diyerek karşılık verdi, bu sözler meclistekileri ağlattı, cümle davetliler, Baba Veled'in has müridi oldular.

Baha Veled, herne kadar Altun-Abâ Medresesine yerleşmişti ama, içi rahat değildi. Medresede başka müderrisler de oturuyordu. Üstelik kendisi için ayrılan bölüm çok küçüktü. Mevlâna Celâleddin, delikanlılık çağına girmiş, evlenmiş, çoluk çocuğu olmuştur. Ayrıca, bazı yoksul müridler de medreseye yerleştirilmişti. Sultan'a söylense, şüphesiz, derhal yeni bir medrese yaptırırdı ama, böyle bir teklifin, Sultan veya emirleri tarafından yapılmış olması gerekirdi. Elbet bir "zuhurat" olacaktı. Nitekim oldu da... Şöyle ki: Bir gün, Cuma Mescidi denilen Alâeddin Camiinde vaazediyordu. Cami, mahşer gibi kalabalıktı. Sultan mahfilinde, Sultan'la birlikte emirler de vardı. Herkes can kulağı ile dinliyor, Baha Veled, her âyetin iniş sebeplerini ve onun tahkikini bütün incelikleri ve teferruatıyla tefsir ediyordu. Sultan'ın lâlâsı Emir Bedreddin Gevhertaş da dersi dinliyor, Baha Veled'in hikmet dolu sözlerine hayran oluyordu. İçinden "Mâşallah, Hazretin ne parlak bir zihni, ne kuvvetli bir hafızası ve ne geniş bir mütâlaası var ki, bu kadar güzel konuşuyor. Acaba önceden hazırlanıyor mu?" diye geçirdi.

YENİ BİR MEDRESE

Bu sırada, Baha Veled, bunları işitmiş gibi, minberden doğruldu:

—Emir Bedreddin, bir âşir oku!

Emir Bedreddin, bu âni hitaptan irkilmiş, yerinden doğrulmuştu. Hemen aklına gelen bir âşiri okudu.

Baha Veled, bu sefer okunan âşirin de her âyetini ayrı ayrı tefsir etti, Bedreddin hayretler içinde kaldı. Vaazın sonunda gidip Baha Veled'in ellerini, kürsüsü-

nün ayaklarını öptü. O günden itibaren, bu halin şükrânesi olarak, Baha Veled ve çocukları için, şehrin en güzel yeri olan Sultan Köşkü civarında bir medrese inşasına başlattı ve birkaç ay sonra inşaat sona erdi.

Baha Veled ve oğlu Mevlâna Celâleddin, yeni medreseye taşındılar, ömürlerinin sonuna kadar da bu medresede oturdular..

Sultan Alâeddin Keykubad, Baha Veled ve oğlu Mevlâna Celâleddin'e pek çok saygı gösteriyor, bazı önemli işlerini O'na danışmadan yapmıyordu. Şehri güzel bir kaleye çevirmişti. Bir kale ki burçları altın yaldızlı yazılarla, bedenleri mermer kabartma resim ve motiflerle süslüydü. Anadolu'nun parlak güneşi altında ışıl ışıl parıldayan bu kale, şehri hem düşmanlardan, hem de sellerden koruyordu. Birgün Baha Veled'le birlikte kalenin etrafını dolaşmışlardı. Sultan:

—Ey Sultan'ül-Ulema, nasıl buldunuz kaleyi? diye sordu.

Baha Veled şu cevabı verdi:

—Sellere ve düşman süvarilerine karşı çok güzel ve sağlam bir kale yaptın. Fakat mazlumların âhlarına ve dua oklarına karşı ne yapabilirsin? Sen, adalet ve ihsan kalesi de yapmaya, hayırlı dualardan askerler vücuda getirmeye çalışıp gayret et!... Çünkü bu, böyle binlerce kuvvetli surlardan, senin için daha iyidir. Halkın ve dünyanın emniyeti ve âmânı ondadır..

Bu sözler üzerine Sultan, Baha Veled'den hayır dualar istedi, ellerine kapandı. Ayrıca, Konya kalesinin Doğusundaki saraya ait gül bahçesini de Baha Veled'e bağışladı. Hattâ birgün Baha Veled, buradaki küçük bir tepeyi göstererek:

—Benim ve çocuklarımın, onların evlât ve ahfadının mezarları burada olacaktır. Bundan sonra burası, can ve gönül bahçesi, erenler makamıdır.

Demişti. Nitekim Baha Veled'in ölümünden sonra,

cenazesi buraya defnedilmiş, Mevlâna'nın türbesi de burada inşâ olunmuştu.

Baha Veled'in dersleri, vaazları ve öğütleri, çevresindekiler tarafından yazılarak "Maarif" adındaki eseri vücud buluyordu. Bu eser, üç cilt üzerine tertiplenmişti. Bir döndüncü cilt vardı ki, günlük hissiyatının not edildiği bir hâtıra defteri halindeydi. Baha Veled, eserinde, filozoflara çatıyor, felsefe ve hikmetten birşey umanlara şiddetli bir dille şöyle sesleniyordu:

—Siz dengeli ve huzur içindeki gönülleri bırakıyor, şüphe ve vesveselere düşüyorsunuz. Hakikat, sizlere şah damarınızdan daha yakın olduğu halde, göremiyor, boşuna çırpınıp duruyorsunuz. Acırım sizlere..

Ve ilâve ediyordu:

—Peygamberin yürüyüşünden daha iyi bir yürüyüş, yolundan daha doğru bir yol görmedim. O yokken varlık da yoktu. Ne fikir, ne his, ne madde, ne yıldız, ne de felsefeyle hikmet... O geldi, Kur'an-ı Kerim indi ve herşey onda cem oldu.

Baha Veled, hakikatle İslâm şeriatini birleştirmiş, herşeyden önce nefis denen azgın canavarı yenmenin açık-seçik yollarını göstermişti. O, koyu bir Müslüman olduğu kadar, ileri görüşlü bir mutasavvıftı.

ÖLÜMSÜZLERİN YURDU

Bahaeddin Veled, Konya'da ancak iki yıl kadar oturabilmişti. Yaşı seksenbeşi geçmiş, ihtiyarlık zayıf bedenine, bütün yükü ile çökmüştü. 1231 yılı kış mevsiminde birdenbire rahatsızlandı, hastalığının üçüncü günü, 12 Ocak Cuma, kuşluğa doğru fâni âleme vedâ eyledi.

Ölümünün ertesi günü hazırlanan cenaze töreninde, başta Sultan Alâeddin olduğu halde bütün emirler, bilginler, şeyhler bulundu. Binlerce halk omuz omuza, ta-

butu musallaya, Sultan tarafından daha önce hediye edilen gül bahçesine götürdüler. Selçuklu sarayında kırk gün matem tutuldu. Sultan ve emirler matemin bir geleneği olarak, bu süre içinde ata binmediler.

Bir süre sonra mezar taşı kitâbesi yazdırıldı. Şöyle okunuyordu:

(Allah bâkidir. Burası, ulumuz, efendimiz, şeriat sadrı, hikmet kaynağı, sünneti dirilten, bid'atı, kökünden söküp atan, kendisine uyulan, Rabba mensup, âlim ve âmil, bilginler sultanı, doğunun ve batının müftüsü, şeriatın ve dinin bahâsı, İslâmın ve Müslümanların şeyhi, Belh'li Ahmed oğlu Hüseyin oğlu Muhammed'in yattığı yerdir. Allah ondan da, geçmişlerinden de razı olsun. Altıyüzyirmisekiz yılı Rebiülâhirinin Cuma günü kuşluk çağında vefat etti. Allah rahmet eylesin.)

Bir yıl sonra üzerine kerpiçten basit bir türbe yapılarak mezarı örtüldü. Selçuklu vezirlerinden Muiniddin Süleyman Pervane, Mevlâna'ya, Baha Veled'in türbesinin üstüne büyük bir türbe ve yüksek bir kubbe yapmak istediğini söyledi. Bu teklif üzerine Mevlâna sordu:

–Şu kâinatı kucaklayan gök kubbeden daha iyisini, daha büyüğünü yapabilir misiniz?

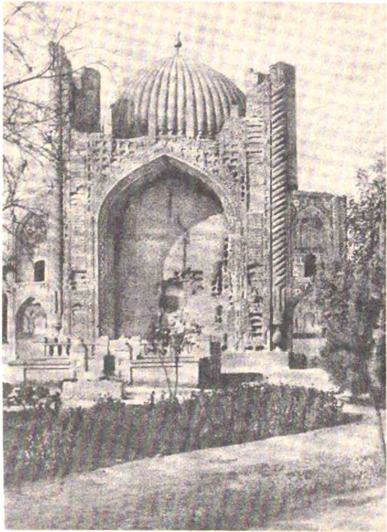
–Hayır...

–O halde yenisini yapmaya zahmet buyurmayınız.

Şunu da sırası gelmişken hemen söyleyelim ki, Mevlâna Celâleddin'in ölümünden ve mezarının üzerine bugünkü Türbesi yapıldıktan sonra, Kanuni Sultan Süleyman devrinde, Mevlâna'nın mezarı üzerinde bulunan yüksek "ahşap sanduka" babası üzerine kaldırılmış, Mevlâna'ya daha az yüksek, mermer ve üzeri puşideli ayrı bir sanduka yaptırılmıştır. Ziyaretçilerin: (Oğlunun, ilmine, yüceliğine hürmeten babasının sandukası ayakta) diyerek efsâneleştirdiği sanduka aslında Mevlâna'ya aittir.

Baha Veled, cân ve bekâ yurduna göçmüştü ama, geride kendisinden daha parlak bir yıldız bırakmıştı: Mevlâna Celâleddin... Kutup yıldızı gibi ışıldayan bu ilim ve irfân cevherinin yanında, daha sonra nice yıldızlar sönük kalacaktı.

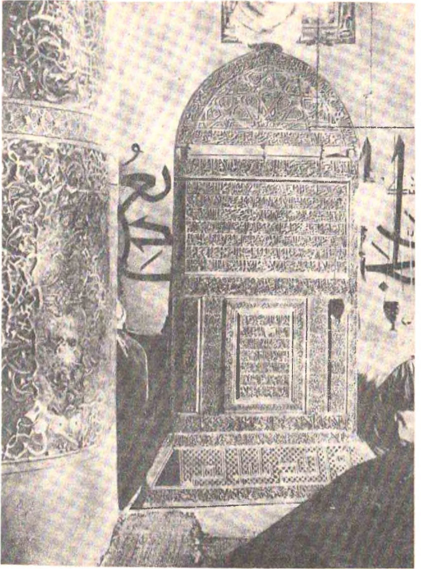
Şimdi hikâyemizin asıl yıldızına, bu âşıklar ve gönüller sultanına dönelim.

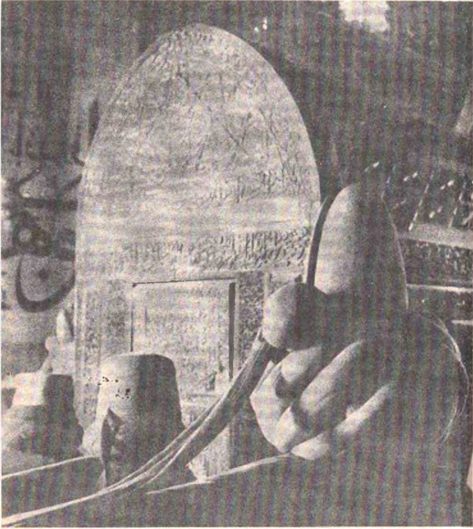
Tarihi Belh şehri, bugün Afganistan'ın tanınmış şehirlerinden biridir. Resim, Belh'teki eski eserlerden Hoca Parsa Mescidi'nin yüksek eyvanını göstermektedir.

Sultan'ül -ulemâ Bahaeddin Veled'in Belh'ten göçüsünü tasvir eden bu kompozisyon, ressam Firuz Aşkın'ın eseridir.
En önde Baha Veled, arkada oğulları Mevlâna ve Alaeddin Muhammed, daha geride lalalar ile Mümine Hatun görülmektedir. Resim, Hayat Dergisi'nden (Sayı: 54—1957) alınmıştır.

Mevlâna Türbesinde, aslında Mevlâna'ya ait olup sonradan babasının üzerine kaldırılan ahşap işleme sandukanın cepheden görünüşü.

Mevlâna'nın Konya'daki türbesinde Sultan'ül-ulemâ üzerindeki ahşap sanduka ve çevresindeki çelebi mezarları.

BÖLÜM: II

MEVLANA CELALEDDİN

Bilginler Sultanı Bahaeddin Veled'in, kendisinden sonra kürsüsüne varis olarak bıraktığı sevgili oğlu Mevlâna Celâleddin'in doğum tarihi, birçok araştırıcıları düşündürmüştür. Tarihçi Will Durant Mevlâna'nın doğumunu 1201, Maurice Barrés ise 1203 olarak kabul eder. XIV. Yüzyılda, Mevlâna'ya ait Dede'nin (Menâkıb'ül-Ârif'in) adlı eserinde, Mevlâna'nın 6 Rebi'ül-evvel 604 (30 Eylül 1207) tarihinde doğduğu yazılıdır. Son yıllarda, bu konuda geniş araştırmalar yapanlar, Mevlâna'nın 1207 yılından çok önce doğduğu tezini ortaya koymuşlardır. Şöyle ki, Mevlâna (Fihi-Mâfih) adlı eserinin bir yerinde, Semerkand'ın Harezmşah'lar tarafından kuşatılmasına dair bir hatırasını anlatırken: (Semerkand'da idik ve Harezmşah, Semerkand'ı muhasara etmiş, asker çekmiş savaşıyordu.) demektedir. Anlatılan tarihî olayın 1207 yılında olduğu düşünülecek olursa, Mevlâna'nın bu tarihlerde, hatıraları unutmayacak bir yaşta, hiç olmazsa 7-8 yaşlarında olması düşünülebilir. Şu hale göre, onun doğum tarihinin 1207 yı-

lından çok önceye, en azından 1200 yılına alınması lâzım gelir. Bu böyle olunca, birçok kaynakların bildirdiği gibi, Mevlâna, babası ile birlikte Belh'ten göçtüğü sıralarda, bir çocuk değil, çocukluk yıllarını aşarak, delikanlılık çağına basmış bir genç olmalıdır. Mevlâna'yı, Konya topraklarına ayak bastığı yıllarda da an azdan 28 yaşlarında, babası Bahaeddin Veled'in kendisine miras bıraktığı kürsüde, herkesin saygısını ve güvenini üzerinde toplayan genç, heyecanlı, fakat olgun bir bilgin olarak görmekteyiz.

Onun Belh'teki çocukluk günleri, yetişkin dervişlerin ilâhi nağmeleri arasında geçmişti. Mevlâna'nın hayatını yazan Myriam Harry o günleri şöyle tasvir eder:

(Belh'te, Baha Veled'in dervişleri sık sık ilâhi meclislerinde toplanıyorlardı. Mevlâna'nın annesi, küçük oğlunun bu meclislere girmesinden çok hoşlanıyordu. Küçük Celâleddin, elinde ipek mendili, başında elmaslarla süslü kırmızı takkesi, başı sağ omuzuna düşük, yanakları al al, uzun kirpikli, ışıklı gözleri süzgün, kendisini ilâhilerin âhengine kaptırıyor, durmadan semâ ediyordu...).

Babasının derslerine devam eden, olgun müridlerin terbiyesi altında yetişen Mevlâna, babası ile birlikte, bütün göç yollarını izlemiş, bu yollarda devrin tanınmış bilgin ve sufileriyle tanışmıştı. Bahaeddin Veled'in ölümünden sonra, son durağın Konya şehri olduğuna, O'nun mübârek cesedinin bulunduğu bu topraklarda kesin olarak yerleşmek gerektiğine artık inanmıştı. Konya'yı seviyor ve şöyle diyordu:

—Bundan sonra Konya'ya Veliler şehri deyiniz. Zira, Konya'da doğan çocuk veli olur. Sultan'ül Ulema'nın mübârek cesedi, evlât ve ahfadı bu şehirde kaldığı müddetçe, burada harp olmaz, düşmanlar galip gelemez. Nihayet helâk olurlar. Konya âhir zaman âfetlerinden de mahfuz kalır. Zira maddî ve manevî

varlığımız artık Konya'dadır..

Mevlâna, eşi ve çocukları ile birlikte, Emir Bedreddin Gevhertaş'ın yaptırdığı medresenin mütevazi birkaç hücresine yerleşmişti. Babasının ölümünden sonra, onun müridi ve öğrencileri, bu sefer kendi çevresinde toplandılar. Onu, Baha Veled'in bıraktığı kürsünün tek varisi olarak görüyor, ondan feyz almak istiyorlardı. Fakat Mevlâna, kendisini babasının yerine lâyık göremiyor, bu kürsüye oturma zamanının henüz gelmediğine inanıyordu. Baha Veled, sevgili oğluna bütün bilgileri kademe kademe vermiş, hakikat yollarını birer birer açmıştı. Bilgiye ve sürekli okumaya susamış Mevlâna, babasının ölümünden sonra, yalnız kaldığını, onsuz hiçbirşey yapamayacağını sanıyordu. Bu sıkıntılı günlerde, yeni bir irfân güneşinin Anadolu'ya gelmekte olduğu haberi geldi. Bu, Tirmizli Seyyid Burhaneddin'di.

SEYYİD BURHANEDDİN İLK IŞIK

Eski kitaplarda "Seyyid-i Sırdan" "Muhakkik", "Fahr'ül-Meczubin" gibi adlarla tanınan Seyyid Burhaneddin, Belh şehrinde iken Sultan'ül-Ulema Bahaeddin Veled'in müridleri arasına girmiş, Mevlâna'nın eğitimini üzerine almıştı. Bir süre sonra, coşkunluğu ve cezbesi yüzünden, mecnun misali, başını alıp çöllere düşmüş, birkaç yıl dolaştıktan sonra sakinleşerek Tirmiz şehrine gelmiş, orada bir köşeye çekilmişti. Baha Veled, Belh'ten Anadolu'ya göçtükten sonra, mürşidinin Konya'ya yerleştiğini öğrenmiş, Moğol akınları yüzünden huzuru kaçan birçok insan gibi, o da Anadolu'ya yönelmişti. Bu yönelişin sebepleri üzerine şöyle söylenir:

Birgün Seyyid Burhaneddin, Tirmiz'de, bir toplantıda ayağa fırlamış:

—Eyvah! Eyvah!.. Şeyhim Baha Veled, bu fâni

âlemden öte âleme göçtü. Haydi namazını kılalım.

Diye bağırmış, o gün Konya'da vefat eden Baha Veled'in cenaze namazını aynı gün, Tirmiz'de kılmış,sonra da:

—Benim Şeyhimin oğlu Celâleddin Muhammed yalnız kaldı, beni beklemekte.. Diyâr-ı Rûm'a (Anadolu'ya) göçmek, yüzümü Şeyhimin temiz toprağına sürmek ve onun emaneti olan Celâleddin'i teslim almak borcumdur benim..

Diyerek yollara düşmüştü.

Seyyid, Burhaneddin, Konya'ya ulaştığı zaman Mevlâna, annesinin ve kardeşinin mezarı bulunan Lârende (Karaman) şehrinde idi. Seyyid, Şeyh'i Baha Veled'in mezarını ziyaret etmiş, acele Konya'ya dönmesi için Mevlâna'ya bir mektup göndermişti. Hemen o gün Konya'ya dönen Mevlâna, Seyyid Burhaneddin'i bularak elini öptü. Kendi medresesine yerleştirdi. O günden sonra, Mevlâna, yeniden Seyyid'in mânevi terbiyesi altına girdi. Babasından boşalan kürsüye genç Celâleddin'i kendi eliyle oturtarak, önünde saygı ile diz çöktü:

Seyyid Burhaneddin, Mevlâna'nın bilgi ve görgüsünün derecesini yoklamak için, onu şöyle bir imtihan etti. Bazı, eksiklikleri olmasına rağmen mükemmeldi:

—Bilgide eşin yok. Din ve yakîn ilminde babanı hayli geçmişsin. Oysa babanın hem "hâl" ilmi tamamdı, hem de O, "kaal" (söz) ilmini tamamen biliyordu. İstiyorum ki, "hâl" ilmine sufilik yoluyla başlayasın, şeyhimden bana erişen o mânayı sen de benden alasın. Bugünden sonra senin hâl ilmine girmen gerek. Bu, Peygamberlerin, velilerin ilmidir. O ilme, (Ledün ilmi-Gerçeği bilme) derler. Buna çalış da güneş gibi âlemleri aydınlat..

Diye öğütlerde bulundu. O günden sonra Seyyid Burhaneddin şeyh, Mevlâna da mürid olmuştu artık.. Önce, kırk gün bir odaya kilitlemiş, Mevlâna'ya "hal-

vet" çıkartmıştı. Hergün yeni birşey öğretiyor, Tanrı gerçeğinin sırlarını birer birer Mevlâna'nın önüne seriyordu.

Onun "zâhir" ilimlerini de öğrenmesini istemişti. Zamanın en yüksek medreseleri Halep'te ve Şam'da idi. Mevlâna, bu şehirlere gitmeli, bir-iki yıl tahsil etmeliydi. Kararını Mevlâna'ya açtı. Hemen yol hazırlıklarına başlanarak, Mevlâna'yı, birkaç dervişle birlikte Halep'e yolcu etti. Kendisi de kısa bir süre için Kayseri şehrine giderek gönül hücresine kapandı.

Mevlâna, Halep yoluna düşmüştü. Dağarcığında birkaç kitaptan başka hiçbirşeyi yoktu. Ama gönlü.. Gönlü öğrenme, bilme, okuma aşkıyla kaynıyordu. Halep'e geldi.

Halep'te, devrin tanınmış Hanefi fakihlerinden Kemaleddin İbnül-Adim'in müderrisi olduğu (Halâviyye Medresesi) ne yerleşti. Müderris Kemaleddin, Mevlâna'nın babasını tanıyordu. Ona özel bir muamelede bulundu. Kısa zamanda, Mevlâna'nın zekâ ve yeteneklerinden çok memnun olmuştu.

Mevlâna Halep'te ancak bir-iki yıl kalmıştı. Niyeti Şam'a gitmekti. Şam, Moğol akınlarından kaçan bilginlerin sığınağı olmuştu. Üstelik burada, devrin ünlü bilgini Muhyiddin-i Arabî de vardı. Tekrar yola düştü, Şam'a gelerek (Mukaddemiye Medresesi) ne indi.

Gece-gündüz okuyor, öğreniyor, ilim dağarcığını her gün biraz daha dolduruyordu. Sanki ilim bir okyanustu da Mevlâna küçücük yelkenlisiyle, bu okyanusta sahil sahil dolaşıyordu. Mesafe, hergün biraz daha kısalmakta, okumak, öğrenmek, sormak, araştırmak için günler birer birer geçip gitmekte, yıllar, birbirini kovalamaktaydı. Sık sık, devrin bilginlerini, sufilerini ziyaret ediyor, onlarla konuşuyor, sorularına cevap alıyordu. Bu arada, Fıkıh'tan "Hidâye" kitabını, Muhyiddin-i Arabi'nin eserlerini, tahlil ede ede okumuştu.

Şam'da geniş bir çevresi olmuştu. Bilginler, sufiler, ona saygı gösteriyor, zekâsı ve irfânına hayran kalıyorlardı. Şam'da 4 yıldan fazla oturdu. Artık Konya'ya dönmeliydi. Bu düşünceler içindeyken bir olay onun dönüşünü çabuklaştırdı.

Günlerden bir gün Şam'ın kalabalık pazar yerinde, dalgın dalgın dolaşıyordu. Burada, dünyanın dört bucağından gelmiş, çeşit çeşit insanlar vardı. Dilleri gibi, renkleri ve giyimleri de başka başkaydı. Kimi seyyah, kimi tüccar, kimi derviş olan bu kalabalığın içinde, değişik kılıkta bir adam kolunu çekti. Mevlâna, ansızın irkilerek, dönüp baktı. Hiç tanımıyordu. Derken adam, Mevlâna'nın elini tuttu, saygıyla öptü. Mevlâna "–Kimsin?" demeye kalmadan:

–Ey dünya sarrafı Mevlâna, beni anla!..

Diyerek, kalabalığa karışıverdi. Çağırmak, arkasından koşmak istedi. Olmadı. Adam, kalabalıkta kayboluvermişti.

Mevlâna, yıllar sonra öğrenecekti ki, bu belirsiz kişi, en büyük mürşidi Şemseddin Tebrizi'dir.

Artık, bu olaydan sonra, Şam'da çok durmadı. Anadolu'ya döndü. Önce Kayseri'ye uğrayarak şeyhi Seyyid Burhaneddin'i ziyaret etti. Sonra da, onunla birlikte Konya'ya geldi.

Seyyid memnundu. İstediği olmuştu. Ona, "ledün" yolunda mürşidlik ediyor, noksanlarını tamamlıyor, onu, her bakımdan tam bir "insan-ı kâmil" yapmak için çaba gösteriyordu.

Seyyid'in (Makalât) adlı eserinden öğreniyoruz ki, o da Baheddin Veled'in yolundan gitmede ve izini izlemede. Bu eserde (Maarif-i Baha Veled) de olduğu gibi filozoflar kınanmakta, Tanrı dostu, âşık ve ârif erenler övülmektedir. Bunlar: (Varlık levhinden ene'l-Hak sözünü) okumuş bilgin kişilerdir. Seyyid Burhaneddin, Baha Veled'in Maarif'ini pekçok kere okumuş, Mevlâ-

na'ya da okutmuştu.

Mevlâna artık Seyyid'e bağlanmış, "sulûk" devresini sabırla geçirmekte, çileden çileye girerek, "Kemâl"e ermektedir. Günlerce süren "riyâzat" oruçları, Mevlâna'nın rengini soldurmuş, nâzik bedeni büsbütün zayıflamıştı.

Seyyid, riyâzata çok önem veriyor ve müridlerine şöyle diyordu:

–Eğer Tanrı'ya hiçbir ibâdette bulunamıyorsanız, hiç olmazsa orucu ihmâl etmeyiniz. Karnınızı aç tutunuz ve açlık acısına önem veriniz. Oruç hikmet hazinelerinin anahtarıdır. Peygamberlerin ve velilerin, son derece anlayışlı ve sezişli olan bâtınlarından hikmet pınarları, açlık ve oruç bereketi ile fışkırmıştı. Oruç tutmaktan daha iyi ibâdet yoktur.

Söylendiğine göre, Seyyid Burhaneddin'in onbeş günr, ağzına lokma koymadığı aylar olurdu. Nefsinin isteği arttığı zaman, bu isteği öldürmek için, kalkar, aşçı dükkânına gider, köpekler için hazırlanmış bulaşık sularının başında durarak:

–Ey kör nefis, ben bundan fazlasını bulamam, beni özürlü bil, beni fazla üzme.. Eğer içmek istersen işte önünde, şu yalakta duruyor, buyur..

Der, içmez, nefsiyle böylece savaşırdı.

Mevlâna, böyle bir mürşidin, böyle bir terbiyecinin elinde, en çetin oruçlara katlanıyor, Seyyid'in kızgın potasında yana yana pişiyordu.

ONUN DA GÖREVİ SONA ERDİ

Böylece, aylar, yıllar geçti. Her geçen yıl Mevlâna'yı bir kat daha olgunlaştırdı. Oruç ve çile günleri atlatıldı. Seyyid'e pek çetin bir imtihan verildi. Seyyid de çok memnundu. Mevlâna'yı istediği gibi yetiştirmişti. Görevinin bittiğine kâni olunca, Konya'dan

ayrılmak. Kayseri şehrine giderek, ömrünün son yollarını inzivada geçirmek istiyordu. Mevlâna bırakır mıydı acaba?.. Bir kere Seyyid'in eteğinden tutmuş, dokuz yıl onun sözünü dinlemiş, onun önünde diz çökmüş, her biri hikmet incisi olan sözlerini tesbih gibi çekmiş, tekrarlamıştı. Bu bilgi alış-verişinden sonra, Mevlâna elbette çok yalnız kalacaktı. Seyyid ise, gerçekten ayrılmak istiyor, fikrini açıkça Mevlâna'ya söylemiyordu. Birgün bir katıra binmiş, Konya bağlarını seyre çıkmıştı. Yolda, içinden: "Buradan doğruca Kayseri'ye gitsem.." diye geçirdi, o anda katır, birdenbire sıçrayarak Seyyid'i yere attı ve ayağını kırdı. Yanındakiler, Seyyid'i kuçaklayarak tekrar katıra bindirdiler ve geri döndüler. Mevlâna haberi işitince koştu, hocasının ayaklarından çizmesini çıkardı. Bir de ne görsün? Bütün kemikler hurdahaş olmuş... Seyyid, Mevlâna'nın yüzüne bakarak, sitemli:

—Aferin, ne de güzel mürid, şeyhinin ayağını kırıyor!..

Dedi. Mevlâna, ses çıkarmadı, kırıkları sararak biriki hafta içinde tedavi etti.

Olaydan sonra, Mevlâna, ısrarın doğru olmayacağına inanmıştı. Bir gün başbaşa sohbet ediyorlardı. Mevlâna sordu:

—Niçin gitmek istiyorsun?

Seyyid, aylardan beri söylemek istediğini söyledi:

—Sen artık yetiştin oğlum... Nakli, akli, kısbi ve keşfî bütün ilimlerde eşi, benzeri bulunmayan bir arslan oldun. Ben de kendimce bir arslanım. İki arslan bir sahrada oturmaz. Onun için gitmek istiyorum. Hem benden sonra senin yanına büyük bir dost gelecek. Birbirinizin aynası olacaksınız. O, seni iç âlemin en mahrem noktalarına kadar çekecek, sen de, ona, aynı âlemi yaşatacaksın. Birbirinizi tamamlayacak ve yeryüzünün en büyük iki dostu olacaksınız..

Seyyid, sözlerinin burasında susmuştu. Mevlâna, gözleri dolmuş, dinliyordu. Bu konuşmada Seyyid, Şemseddin Tebrizi'nin "zuhur"unu haber vermişti. Sözlerine şöyle devam etti:

– Dünya ve ahirette Allaha hamdolsun ki, zayıf ve nahif olan bu kul, senin eşi bulunmaz bir er olduğunu görmek saadetine erişti. Haydi, yürü de insanların ruhunu taze bir hayat ve ölçülemeyecek bir rahmete boğ.... Bu sûret aleminin ölülerini kendi mânâ ve âşkınla dirilt..

1239 yılının tatlı bir bahar günü, Mevlâna, Şeyhinin mübarek ellerini doya doya öptükten sonra, birkaç müridle birlikte onu Kayseri'ye uğurlamıştı.

Seyyid Burhaneddin Kayseri'ye geldiği zaman, şehrin Valisi Vezir Sahip Şemseddin İsfahanî tarafından hararetle karşılandı, bir zaviyede misafir edildi. Şehrin ileri gelenleri, Seyyid'in huzuruna gelerek tâzimde bulunuyor, birlikte getirdikleri armağanları sunuyorlardı. Seyyid, bunların hiçbirine el sürmeden, fakirlere, meczuplara dağıtılmasını emretti. O, artık inzivaya çekilmişti. Bu sırada, Mevlâna birkaç kez Kayseri'ye gelerek Şeyhinin gönlünü aldı. Kayseri halkı, Seyyid'e büyük bir saygı gösteriyor, bir dediğini iki etmiyorlardı. Hattâ bir keresinde, Seyyid'i camiye imâm yapmışlardı. Fakat Seyyid, namaz kıldırırken, bazan saatlerce ayakta kalır, rükû ve secdeye vardığı zaman da gene saatlerce yerinden doğrulamazdı. Cemaat, O'nun bu hareketlerinden âciz kalmıştı. Seyyid:

–Özürlü sayın beni... Ben heyecanlı bir adamım. Tanrı'nın huzurundayken kendimden geçiyor, sizleri unutuyorum. Ben imâmlık edemem. Siz başka birini bulunuz..

Diyerek bu görevden affını istemiş, yeniden hücresine çekilmişti. Bir süre sonra Bağdad'tan mutasavvıf Şeyh Şihabeddin Ömer Sühreverdi'nin Kayseri'ye

geleceğini, kendisini ziyaret edeceğini haber verdiler. Bir-iki gün sonra, Suhreverdi Kayseri'ye geldi, Seyyid'i zaviyesinin önündeki bir toprak yığınının üstünde bularak yanıbaşına çömeliverdi. Saatler geçtiği halde ne Seyyid, ne Suhreverdi, tek kelime konuşmamışlardı.

Sonunda Suhreverdi, Seyyid'in yanından ayrıldı, bu garip ziyareti şaşkın şaşkın seyreden müridleri, Seyyid'e:

—Bu nasıl görüşme böyle? Aranızda hiçbir sual ve cevap vaki olmadı. Tek kelime konuşmadınız. Buna sebep nedir?

Diye sordular. Seyyid şu cevabı verdi:

—Hâl ehli yanında "kaal" dili değil, "hâl" dili lâzım. Kur'an-ı Kerim'de "susunuz" hitabı varid oldu. Hakikati görenin huzurunda susmak gerekir. Zira "hâl" olmaksızın "kaal" ile gönül müşkülleri çözülemez.

Seyyid, Kayseri'ye geleli bir yıl bile olmamıştı. Ömrünün son günlerini yaşamakta olduğunu anlıyordu. Bir gün hizmetçisine bir testi sıcak su hazırlamasını emretti. İstediği su hazırlanınca, kalkıp abdest aldı. Sonra da hizmetçisine:

—Git kapıyı muhkemce kapa ve dışarıda: "Garip Seyyid dünyadan göçtü" diye sâlâ ver!..

Dedi. Odasının bir köşesine çekilerek son duasını şöylece yaptı: "Ey Büyük Tanrı, ey dost, beni kabul et ve canımı al... Beni mesteyle ve her iki dünyadan al götür... Sensiz herne ile gönlüm rahatsa, onu benden al" diyerek ruhunu teslim etti...

Hizmetçi çığlıklar atarak, Sahip Şemseddin'e koşmuştu. Seyyid'in ölüm haberi Kayseri'de kısa zamanda duyulmuş, büyük bir kalabalık, hücresinin önünde toplanmıştı. Sahip Şemseddin, cenazeyi hazırlarken, Mevlâna'ya da haber ulaştırdı. Cenaze, dua ve tekbirlerle musallaya götürüldü, namazı kılındı, hatimler indirildi.

Mevlâna, şeyhinin ölüm haberini alınca, derin bir üzüntü içinde hemen Kayseri'ye gelmiş, mezarı başında saatlerce niyâzda bulunmuştu. Sahip Şemseddin Mevlâna'ya, kitaplarını teslim etti ve Mevlâna, hocasının kitaplariyle birlikte Konya'ya döndü. Bu kitaplar arasında Seyyid'in (Makalât) adlı meşhur eseri de vardı.

Mevlâna'yı annesi Mümine Hatun'un kucağında temsil eden bu minyatür, Ankara - Millî Kütüphane'deki yazma bir Mesnevi'nin kapağındadır.

Mevlâna'nın Karaman'da evlendiği zaman, Sultan Alâeddin Keykubad I.'in düğün hediyesi olduğu söylenen yazılı seccade. (Mevlâna Müzesi'ndedir.)

BÖLÜM: III

İKİ DENİZ KAVUŞUYOR

Selçuklu Devletinin başşehri Konya, bir ikindi güneşinde pırıl pırıldı... Mevlâna Celâleddin, Altun-Abâ Medresesinde dersini vermiş, evine dönüyordu. Bindiği katırı iki molla çekiyor, Mevlâna başı önünde, tevazu ve hiçlik duygusundan iki büklüm, ağır-aheste gidiyordu. Yolun yarısında ve caddenin tam ortasında, birdenbire iki çıplak kol, katırın dizginlerine yapıştı. Mevlâna, katırın ürkerek silkinmesi üzerine, daldığı "tefekkür" âleminden sıyrılarak, başını kaldırdı. Esmer, yanık benizli, hiç tanımadığı bir adam yolunu kesmiş, katırın dizginlerine sımsıkı sarılmış, ateşli, keskin bakışlarıyla Mevlâna'yı süzüyordu. Mevlâna irkildi. Bu, saçı sakalı karmakarışık, yaşlı, derviş kılıklı adamın, birer kıvılcım gibi şimşeklenen bakışları altında ezildi. Ömründe böyle büyüleyici, yakıcı gözleri ilk kez görüyordu. O anda bir kıvılcım çakarak, ikisini de ateşlemiş gibiydi. Kısa, fakat korkunç sükûtu, adamın tunç, ağır, tane tane sözleri dağıttı. Adam, ciddi, yüksek bir tonla soruyordu:

"–Sen Belh'li Sultan'ül-Ulema oğlu Mevlâna Mu-

hammed Celâleddin'sin, değil mi?"

—Evet...

—Bir müşkülüm var, söyle bana.. Hazreti Muhammed mi büyüktür, Beyazıd-ı Bestâmi mi? Ne dersin?..

Mevlâna böyle cadde ortasında, çevresinde toplanan halkın şaşkın bakışları arasında, beklenmedik bu soruyla, bir kere daha irkildi. Sorunun taşıdığı geniş mânâyı hemen kavramış, adamın hiç de yabana atılır bir kişi olmadığını anlamıştı. Cevap verdi:

—Bu nasıl soru? Elbette Hazreti Muhammed büyük..

Adamın bakışları tatlılaştı. Dudaklarında, bir tebessüm halesi dolaştı. Bu sefer de şöyle sordu:

—İyi ama Hazreti Muhammed: (Yarabbi!.. Seni tebcil ederim, biz seni lâyık olduğun veçhile bilemedik) buyurur. Halbuki Beyazıd-ı Bestâmi (Ben kendimi tebcil ederim, benim şanım çok yücedir. Zira, cesedimin her zerresinde Tanrı'dan başka varlık yok..) demekte.Buna ne buyurulur?.

Mevlâna, sorunun bu mecraya döküleceğini önceden kavramıştı. Hemen cevap verdi:

—Çünkü Hazreti Muhammed, günde sayısız makamlar aşıyor, her makam ve mertebeye varışında, evvelki bilgi ve hayalinden istiğfar ediyordu. Böylece Peygamber, hiçbir makamda ve hükümde kalmayarak ebediyyen tenzih edilmesi gereken Rabbi, O'nu bütün tecelli cilveleri içinde dahi, tecrid ve tenzih edebilmenin mukavemetine malik bulunuyordu. Mutasavvıf Beyazıd-ı Bestâmi ise, vardığı ilk makamın sarhoşluğuna kapıldı da kendinden geçti. O makamda kaldı ve hemen bu sözü söyledi..

Adam, cevabın ağırlığı altında ezildi, sendeledi, bir çığlık atarak yere kapandı. Mevlâna da heyecanlanmıştı. Katırından inerek dervişi kucakladı, kaldırdı.

Sanki iki umman, birbirine kavuşuvermişti. Der-

viş, kendine gelir gelmez, biri diğerini ezelden tanıyan iki dost gibi kucaklaşıverdiler. Mevlâna dervişin koluna girdi. Hiçbirşey konuşmadan eve, Mevlâna'nın Medresesine doğru yöneldiler.

Bu durumu, hayret ve endişe içinde seyreden öğrenciler ve halk, şaşırıp kalmış, olup bitenlere bir mânâ verememişlerdi. Birbirini kucaklayan birlikte yürüyüp giden iki adamın ardından baka kaldılar.

TEBRİZLİ ŞEMSEDDİN DERLERDİ

Kimdi bu adam, Mevlâna'nın hem de cadde ortasında yolunu kesen, sorduğu bir çift suale aldığı cevap karşısında kendinden geçen, bu derviş, bu esrarengiz yolcu kim olabilir?

Mevlâna'yı böyle cadde ortasında durduran, attığı okla kendisini vuran bu adam, Tebrizli Muhammed Şemseddin'di. Mevlâna gibi bilgin, temkinli bir sufi'yi uçsuz bucaksız aşk denizine salıveren, onu pişiren, potasında yakan, kavuran, kısacası Mevlâna'yı Mevlâna yapan Tebrizli Şems....

Dediklerine göre Azeri Türklerinden Melikdadoğlu Ali adlı birinin oğlu.. Tebriz'de doğmuş orada büyümüş... Küçük yaşındanberi değişik halleri, üstün yaratılışı ile dikkati çekmekte.. Daha çocukken babası ile birlikte bir dere kenarına varmışlar. Bir tavuğun altındaki yumurtalardan çıkmış ördek yavruları, dereye dalıp yüze yüze karşı sahile geçtikleri halde, tavuk karada çırpınıp duruyor. Bu manzarayı gören, küçük ve mağrur Şemseddin, babasına şöyle demiş:

—Şu hale bak baba!... Tıpkı, seninle benim aramızdaki hale benziyor. Tavuk karada çırpınıp durduğu halde, yavruları suya dalıp karşıya geçti. Meslekler meşrepler nasıl da ayrıldı, gördün değil mi?

Birçok Mevlevi kaynakları, Şemseddin'i, Necmed-

din Kübra'nın halifelerinden Baba Kemal'in veya Halvetiyle silsilesinden Kudbeddin Ebher'in halifesinin dervişi olarak kaydederler. Halbuki Şems, bizzat (Makalât) adlı eserinde: (Benim; Tebriz'de Ebubekir adlı bir şeyhim vardı. Sepet örer, onunla geçinirdi. Ondan pek çok bilgiler öğrendim. Fakat, bende birşey vardı ki, onu şeyhim görmüyordu. Zaten hiç kimse de görmemişti. İşte onu, Hüdâvendigârım Mevlâna gördü..) demekte, ilk şeyhinin Selebaf (sepet ören) Ebubekir olduğunu ifade etmektedir.

Bir süre sonra şeyhini bırakan, Tebriz'den ayrılarak diyar diyar gezen Şems artık, bundan sonra kimseye yâr olmamış, hiçbir şeyhe bağlanamamıştı. Kendine inanmış, kimseyi beğenmeyen bir tavrı vardı. Birinsinden söz açılsa:

—Dün anasının karnından çıkmış, bugün hiçliğini idrâk etmesi gerekirken, Tanrılık taslıyor. Tanrı taklitçilerinden bıktım, usandım... Bir adam tanıyorum ki, filân şeyhin adını, şanını duyup uzun bir sefere katlanıyor; onu görmeye geliyor. Şeyh, ona niçin geldiğini sorunca, Tanrıyı aramak gayesiyle geldiğini söylüyor. Şeyh, ona Tanrının semâlarda hüküm sürmekte ve gemilerini yürütmekte olduğunu söyleyince, biçare yolcu kalkıp gidiyor ve bu şeyhi daha fazla denemeye lüzum görmüyor, diyor.

Bu sözlerle kendisini kasdettiği anlaşılıyordu. Yine diyordu ki:

—Herkes kendinden, kendi şeyhinden bahseder, ona nisbet iddia ederek hakikat yolunda kendisine bir bağ kurar. Halbuki bize, bizzat Tanrı Resûlü, mânâ âleminde hırka giydirdi. Bu hırka, öyle iki günde eskiyip yıpranan, yırtılıp çürüyen, külhanlara atılan cinsten değil... Bu hırka, sohbet ve hakikat hırkasıdır. Öyle bir sohbet ve hakikat ki, zaman ve mekânın üstünde... Ne dünü var, ne bugünü, ne de yarını... Aşkın, za-

manla, mekânla ne işi var?..

Bununla Şems aslı astarı olmayan söylentilerle, bir şeyhi tarif edenleri kastediyor, aslında bu söylentilerin, gerçekten çok, ipe, sapa gelmez lâflar olduğunu ifade etmek istiyordu. Gerçeğe lâfla, hattâ ilimle varılmazdı. İlâhi visal, ancak şeriata uymak, ölçülere başkesmek, olgun bir mürşidin, bir yol göstericinin tapusuna girmek, aşkla, sevgiyle yol almakla mümkündü. Bunun içindir ki, felsefecileri kınardı:

–Filozofcuk, on akıl vardır, bunlar kâinatı kaplamıştır, der. Sonra da, hiçbir aklın gerçeği bulamaması karşısında sersem sersem başını kaşır, yine de ders almaz.

Şems, bilgilerin bilgisi olan ilâhi bilginin, binlerce yıl tahsil edilse dahi öğrenilemeyeceğini, hiçbir bilginin bir kerecik Allah vuslatı anında elde edilen feyze denk olamayacağını söyler, bu hikmet ve gerçeğin kaynağını da gönülde, arınmış, temiz gönüllerde arardı. Derdi ki:

–Herşey insana fedâdır, insan ise kendisine, kendi hakikatına fedâ... Allah, insanoğlunu ululadığını söylediği halde, gökleri ve arşı ululadığını buyurmadı. Arşa varsan da, onun üstüne çıksan da fayda yok.. Keza, yedi kat yerin dibine geçsen de faydasız. Gönüle girmek, gönül sahibine yâr olmak gerek.. Bütün Peygamberlerin, gayesi gönüldür. Ve insan kendisini bilince herşeyi bildi, demektir.

Şems'e göre, kulluk, gönül kulluğudur. Hizmet, gönül hizmetidir. O da, insanın Tanrısında istiğrakıdır. Şeriat, istiğrakın temel taşıdır. Bunsuz olmaz. (Biran düşünmek, murakabeye varmak, gönüle eğilmek, altmış yıllık ibâdetten hayırlıdır), Hâdisindeki düşünmekten maksat da, sadık dervişin gönül huzuru içinde aradığını gönülde bilmesidir. Hak'ka dönüş ve Hak'ka teslim oluş gönüldedir.

Şems, bir hakikat ehli, bir gönül eri arayıp durmada, bunun için uzun yolculuklar yapmaktaydı. Gittiği yerlerde, hanlarda, kervansaraylarda konaklıyordu. Bazı memleketlerde bir süre oturduğu da oluyordu. Fakat çabuk tanınıyor, çevresini bir sürü mürid sarıveriyordu. O zaman, orada oturmanın, tehlikeli olduğunu anlıvor, bir fırsatını bulup kaçıyor, başka bir memlekete göçüyordu. Çoğu zaman, Şam'a uğrardı. Şam'da bir hana iner, odasını sıkıca kilitler, günlerce yalnız başına kalır, kimseyi içeri almaz, kimseyle görüşmezdi. Daima (riyâzet) yapar, bir somun, bir testi suyla günler geçirirdi. Şam'dayken bir ahçı dükkânına gitmişti. Ahçı, eski müşterisini hemen tanımış, biraz iltimas olsun diye yağlıca bir baş suyu ile sıcak bir somunu eline tutuşturmuştu. Şems, kendisinin tanındığını anlayınca, kâseyi yere koymuş, ellerini yıkamak bahanesiyle dükkândan çıkmış, hemen o gün Şam'ı terketmişti. Bir keresinde de Erzurum'a yerleşmiş, mektep hocalığı ile meşgul olmuştu. Fakat kısa zamanda halk onu tanımış, çevresini sarmışlardı. Oradan da uzaklaştı.

Tebrizli Şemseddin, ulaştığı makam ve mertebelerde durmuyor, daha derin,daha gerçek ehli bir şeyh, daha yüksek bir makam arıyordu. Kendisini makamlara ulaştıracak bir mürşidin sohbetine girebilmek için yıllarca dolaşmıştı. Ona, bu halinden dolayı (Şems-i perende-Uçam Şems), demişlerdi. Durmaksızın geziyor, arıyor, soruyor, (şeyhim) diyenleri imtihan ediyor, aradığını bulamayınca da uzaklaşıyordu.

Diyordu ki:

- Büyük şehirlerde oturmak, bir mürşidin tapusunda kayıtlı olmaktır. Hele bu mürşidin kuvvet ve sohbeti eksik olursa, bu mıhlanıp kalmanın felâketini siz hayal edin..

Bir zaman, yolu Bağdad'a uğramıştı. Tanınmış su-

filerden Şeyh Evhadüddin Kirmanî'yi ziyaret etti, ne âlemde olduğunu sordu. Şeyh Evhaddüdin (Güzellerde Cemâl-i Mutlakı görüyorum) mânâsını kastederek:

–Ay'ı leğendeki suda seyrediyorum.

Dedi. Bu cevap üzerine Şems:

–Ense kökünde çıban yoksa, başını kaldır da göğe bak! O zaman Ay'ı leğende değil, kendi zâtında seyretmiş olursun. Bu iş varken ne diye leğenlere abanıp, kendini, aradığın şeyin aslından mahrum edersin..

Deyince, Evhaddüddin, Şems'in ellerine sarıldı, mürîdi olmak istedi, Şems:

–Bizim sohbetimize dayanamazsın..

Dedi. Evhadüddin ısrar edince, bu kez Şems:

– Pekâlâ, bir şartla. Bağdad pazarında, halkın karşısında şarap içebilir misin?

–Estağfurullah, bunu yapamam.

–Peki, bundan vazgeçtim, pazardan şarap alır, ben içerken benimle sohbet edebilir misin?

–Bunu da yapamam!

–O halde uzaklaş erenlerin yanından! Benimle arkadaşlık edemezsin sen... Şunu da bil ki, ben mürid değil mürşid arıyorum. Hem de rastgele mürşid değil!.. Gerçekten, gerçekleri bilen, olgun bir şeyh, bir yol gösterici...

Bunu şöyle anlatır:

–Ben kendi diyarımdan, gerçek bir mürşid bulmak amacıyla çıktım, ama ne gezer. Nereye gittim ve kime rastladımsa, hepsi bomboş... Vardır elbet, âlem bu kadar boş değildir ya, diye düşündüm, ama bulamadım. Bir yerde birşey söylüyorlardı: Bir şeyh varmış, insana haberi olmadan hırka giydirirmiş, devlet ve saltanat ihsan edermiş. Vefat etmiş ama ben görmedim. İşte hep bu boş sözler... Kâmilce bir şeyh hakkında, sırası gelmişken bir ölçü vermek isterim... İnsana aleyhinde bir söz nakletseler, kat'iyen incinmeme-

li, ona gücenmemeli. Böylesine bile rastlayamadım. Kaldı ki, bu kadar küçük bir kemâl ile, hakiki kemâl arasında, daha nice mesafeler var. Hasılı ben şeyhliğe lâyık kimseyi bulamamıştım.

Bunu şu misalle anlatır:

Bir adam balığı anlatmada, büyüklüğünü tarif etmekteydi.

Birisi:

–Sen balık nedir bilir misin ki, anlatıyorsun?

Dedi. Adam:

–Nasıl bilmem.. Yıllarca deniz seferlerinde bulundum.

–Anlat bakalım nasıl?

Adam anlatmaya başladı:

–Balığın deve gibi iki boynuzu vardır..

–Sus yeter artık!.. Sen evvelâ öküzle devenin farkını bilmiyorsun. Kaldı ki balığı tarif edeceksin..

Belliydi ki Şems, bir tekke sahibi sözüm ona şeyhlerden olmak istemiyordu. Birçok şeyhleri denemiş, onların şeyh değil, mürid bile olamayacaklarını görmüştü. Şöhretin, malın, mülkün, kâr değil, zarar getireceğini, dünyaya çivileyip kalacağını biliyordu. Halk, devamlı harpler, yağmalar yüzünden dünyasından bezmişti. Bu dünyada bulamadığı huzuru hiç olmazsa öte âlemde aramak için mâneviyata yönelmiş, tasavvufa meyletmişti. Onun bu temiz duygularını istismar edenlerden, ben böyleyim, ben şöyleyim diyenlerden nefret ediyor. memleket memleket dolaşıyor, gerçek bir şeyh, bir mürşid arama yolunda, yıllardanberi koşuyordu.

Yaşı altmışa ulaşmış, siyah sakalını beyaz teller bezemişti. Sırtında keçeden bir cübbe, elinde bir alem, başında kalpağa benzer bir külâh vardı. Bazı hallerde işçilik yapar, sırtında taş çeker, birkaç mangır alır, geçimini sağlardı. Kimseden birşey istemez, kimseye yük

olmazdı. Çoğu zaman aç kalır, nefsiyle alay ederdi.

Şems, Anadolu'yu bu halle geziyor, birer ikişer gün şehir ve kasabalarda konaklıyordu.

Bu gezileri sırasında, yolu Konya yakınlarındaki Aksaray'a uğramıştı. Münasip bir han bulamadığı için mescidde gecelemeye karar verdi. Mecside gelip bir köşeye büzüldü. Yatsı namazından sonra, müezzin kapıyı kilitleyeceği zaman Şems'i gördü, sert bir dille çıkıştı:

—Hey kimsin sen? Çık buradan, git başka bir yerde pinekle..

Şems:

—Beni bu gecelik mâzur gör. Garip bir yolcuyum. Yatacak yerim yok, sizden hiçbirşey istemem. Müsaade et de şuracıkta geceyi geçireyim, dedi.

Müezzin büsbütün kızdı. Bağırıp çağırmaya, acı sözler söylemeye başladı. Şems incinmişti, dayanamadı:

—İnşaallah dilin şişer.

Diyerek uzaklaştı. O anda müezzinin dili şişmeye boğazını tıkamaya başlamıştı, hırıltılara imam yetişti:

—Ne var, ne oluyor?

Diye sordu. Müezzin, eliyle uzaklaşmakta olan Şems'i göstererek güçlükle:

—Beni bu hale getiren O.... Koş ondan af dile.

İmam koştu, Şems'i yolda yakalayarak:

—Aman efendim, o miskin müezzin, sizin kim olduğunuzu bilememiş, kusuruna bakmayın, onu kurtarın..

Diye yalvarmaya başladı. Şems:

—İş işten geçti artık. Hüküm Tanrı'nındır, ben bir şey yapamam. Yalnız onun imânla ölmesi, âhiret âzâbını görmemesi için dua ederim:

Ve yoluna devam etti. İmam geri döndüğü zaman, müezzin çoktan ölmüştü.

Şems Konya'ya doğru gidiyordu.

O'nun Konya'ya gelişi sebepsiz değildi. Her gittiği yerde kendisine Mevlâna'dan bahsedilmiş, onun Konya'da yerleştiği söylenmişti. Bir defasında:

–Tanrım beni dostlarımla buluştur, görüştür:

Diye sabaha kadar niyâzda bulunmuş, bu hal ile uyuya kalmıştı. Rüyasında bu dileğinin yerine getirildiği, ancak Anadolu illerine gitmesi gerektiği bildirilmiş, buna karşılık kendisinin ne bağışlayabileceği sorulmuştu. Şems:

–Başımı...

Diye cevap vermiş, uyanınca hemen yola düşmüştü. Anadolu'yu gezdikçe, Mevlâna'nın adını, şöhretini duyuyordu. Kararını verdi. Konya'ya gidecekti. Eğer aradığını bulursa mesele tamamdı. Bu niyetle yola düştü.

Şems, 1244 yılının Kasım ayında Konya'ya gelmişti. O, Konya minarelerini tâ uzaklardan gördüğü zaman heyecanlanmıştı. Ne ulu, ne büyük şehirdi Konya.. Çevresini kalın bir sur kuşatıyor, altın yaldızlı kulelerden çeşit çeşit heykeller, aslanlar, sarkıyordu. Kal'anın çevresine derin hendekler açılmış, oniki kapısından, hendekler üzerine asma köprüler kurulmuştu. Büyük bir kapıdan şehre girdi. Akşam yaklaşıyordu. Bir han sordu, Şekerciler Han'ını tarif ettiler. Hanın bir odasına yerleşti. Dinlenmeye başladı.

Ertesi gün Kasım ayının 25'nci günüydü.

Şems, o gün han kapısı önünde taşlığa oturmuş, gelip geçenleri seyre dalmıştı. İkindiye doğru, ana cadde üzerinde müderris olduğu halinden belli birisinin, sağında solunda öğrencileri olduğu halde, bir katırla geçtiğini görmüştü. Herkes:

–Mevlâna Celâleddin geliyor..

Diye ayağa kalkıyor, saygıyla selâmlıyorlardı. Demek yıllardır adını işittiği, bir keresinde de Şam'da gördüğü Mevlâna buydu. Şu katır üzerindeki, kısa sa-

kallı. yanık buğday benizli, güleç insan... Hoşuna giti, hali, tavrı... Yerinden kalktı, kalabalığı yara yara ilerledi. Tam karşılaştıkları zaman, katırın dizginlerini sımsıkı tuttu. Biraz sert ve kısa, daha önce sözünü ettiğimiz sorularını, sordu. Aldığı cevaplarla o kadar heyecanlanmıştı ki, dayanamadı, düşüp bayıldı.

Şems'le, Mevlâna'nın ilk defa buluşup görüştükleri bu yere mevleviler sonradan, Kur'anı Kerim'in Rahmân suresinin 19. âyetinden alınan ve (iki denizin kavuştuğu, karıştığı yer) anlamına gelen (Merec'el-Bahreyn) adını vermişler ve burayı bir çevrikle işâretlemişlerdir. Selçuklular devrinde, Şekerfuruş Hanı'nın önüne isapet eden bu yer, daha sonra bir parmaklıkla çevrilmiş ve ziyaret yeri haline getirilmişti.

Mevlâna, Şems'le bu şekilde karşılaştıktan sonra, onu yerden kaldırmış, yıllardanberi birbirini tanıyan, birbirini arıyan iki dost gibi, hasret ve heyecanla kucaklaşmışlar. birlikte Mevlâna'nın medresesine gitmişlerdi. Gidiş o gidiş olmuş, Mevlâna ve Şems, artık mânâ âleminin sırlanmış hücresinde, aylarca sürecek sohbetlere başlamışlardı.

İKİ DOST BAŞBAŞA

Mevlâna daha ilk gün:

- Ey Şemseddin-i Tebrizi, ey mânâ âleminin incisi, gerçi evim sana lâyık değil ama, sadık bir bendenim şimdi. Kalın nesi varsa efendisinindir. Bundan böyle bu ev senin; çocuklarım, oğulların ve kızlarındır.

Demiş, hizmetine koşmuştu.

Şems, Mevlâna'yı bir kere daha denemek istiyordu.

Bir zamanlar Evhadüddin'i Kirmânî'ye yaptığı gibi, Mevlâna'ya da şarap getirmesini söylemişti. Mevlâna herkesin hayret ve dehşet nazarları arasında Şems'in bu arzusuna boyun eğmiş, o zaman Şems:

—Biz seni tecrübe ettik, meğer sen bizim tahminimizin de üstünde bir ermişsin. Meğer sen hiçbir ferdin taşıyamayacağı yükü, kılın titremeden omuzlayabilecek kâmil insanmışsın... Sende bu kudret ve tahammül varken, sana bu dünyada kimse denk olamaz.

Diyerek, şarabı döktürmüş, Mevlâna'ya sarılmıştı. Mevlâna ise birkaç günlük bir sohbetten sonra, Şems'in eşi bulunmaz bir mürşid olduğuna kanaat getirmiş, onda mutlak kemâlin varlığını, cemâlinde Tanrı nurlarını görmüştü.

Mevlâna'nın ev olarak kullandığı küçücük medresesi sırlanmış, âşk ve mânâ ile dolmuştu.

O günedek, medresesinde ders veren bir müderris, camilerde vaazlariyle sevilen bir hatip, fetvalariyle şer'i müşkülleri halleden bir halk müftüsü olan Mevlâna Celâleddin, şimdi herkesten, herşeyden uzak, Şems'in sohbetiyle aşk sofrasına bağdaş kurmuş, kana kana içiyordu.

—Doğu olsam, batı olsam, göklere çıksam senden bir nişâne bulmadıkça, dirilikten bir nişâne bile yok bana. Ülkenin zahidiydim, minbere sahiptim, kürsüm vardı. Şimdi ise gönül kazası, sana karşı ellerini çırpan bir âşık haline getirdi beni.

Diyordu:

Şems, önce Mevlâna'yı mütalâadan , kitaplardan sıyırmıştı. Derler ki, bir gün medresedeki havuzun başına oturarak Mevlâna'nın kitaplarını birer birer suya atmaya başlamıştı. Bu sırada Mevlâna içeri girivermişti. Ne görsün, yıllarca göz nuru döktüğü kitapları birer birer havuza atılmış, havuz mürekkep denizi haline gelmişti. Bu kitapların arasında Belh'ten göçtükleri sırada Nişapur'da Ferideddin'i Attar'ın hediye ettği "Esrarnâme" adlı eser de vardı. Şöyle ki, Sultan'ül-Ulema Bahaedddin Veled, oğlu Mevlâna Celâleddin ve ailesi ile birlikte Belh'ten göçerlerken Nişa-

pur'da konaklamış, burada devrin büyük mütassavvıflarından Ferideddin-i Attar'la görüşmüşlerdi. Ferideddin-i Attar, küçük Mevlâna'nın zekâ ve bilgisine hayran olmuş (Esrarnâme) adlı eserinin bir nüshasını hediye etmişti. Mevlâna, bu eseri defalarca okumuştu. Şems'in onu da havuzdaki suya atmasına gönlü razı olmadı. Şems bunu anlar anlamaz, elini havuza daldırmış:

–Al istediğin bu kitap değil mi?

Diyerek Mevlâna'ya uzatmıştı.

Hayret... Esrarname tozuyla duruyordu. Sanki bir havuz dolusu su içinden değil de, kütüphane rafından alınmıştı.

Şems:

–Aşk ilmi medresede öğrenilmez, diyor, Mevlâna'yı okumaktan menediyordu. Hattâ babası Baba Veled'in (Maârif)'ini bile okumasına izin vermiyordu.

Hele, Mevlâna'nın çok sevdiği "Mütenebbi Divânı"na kızıyordu:

–Mütenebbi de kim oluyor? O, senin atına seyislik bile edemez!...

Diyordu.

Mevlâna, Şems ne derse onu yapıyor, her hareketinde Şems'e uyuyordu. Oğlu Sultan Veled, onun bu halini şöyle tarif eder:

–Ansızın Şemseddin çıka geldi. Ona ulaştı. Mevlâna'nın gölgesi onun ışığında yok oldu. Aşk âleminin ötesinden defsiz, sessiz bir sedadır erişti. Şems ona, mâşukluk halinden bahsetti. Mevlâna bilgisiyle nihayete ulaşmıştı. Şimdi ise yeniden başladı. Önceleri Mevlâna'ya uyulurdu. Bu sefer O, Şems'e uydu. Şems, mâşuk erenlerindendi.

Onu da o âlemde mâşukluk cihanına davet etmiş, bu cihanda her ikisi de yanıp kavrulmuştu. Onsuz huzur bulamayan, neş'esi kaçan Mevlâna, bu kez âlemi

bir başka gözle, can gözüyle görmeye başlamış, aylarca Şems'le birlik, başbaşa sohbet etmişlerdi.

Şems, Mevlâna'ya semâ'ın zevkini tattırmış, O'nu bu yoldan uyarmaya başlamıştı. "Semâ varlıktan sıyrılıp kendinden geçerek, mutlak fânilik içinde, bekâ zevki almakta." Semâ, âşığın gıdasıydı. Semâda sevgiliye kavuşmanın tatlı hayâli vardı. Bu vuslatın zevkini alan âşık, artık zaman ve mekân kayıtlarından kurtulurdu. Mesnevi'de (zamandan, zaman kaydından kurtuldun mu, keyfiyet kalmaz. Keyfiyetsiz Tanrı'ya mahrem olursun) deniliyordu.

Şems, Mevlâna'yı, semâ etmesi için teşvik ediyor ve diyordu ki:

—Semâ ediniz. Hak'kı isteyen ve O'na âşık olanlar, semâ ettikleri zaman aşkları ve mânevi halleri çoğalır..

Çok eskidenberi, filozofların, mutasavvıfların, hattâ peygamber ve velilerin semâ ettikleri, semâ'da Hakkı zikrettikleri biliniyordu.

Şems'in yolu ise apaydınlıktı. Bu yol aşk ve cezbe yoluydu. Burada şeyhlik, dervişlik de yoktu. âşık ve mâşuk vardı. Yol eri, kendisine yol gösterene temiz bir güvenle bağlanır, onun izini izlerdi. Bu yolda bazen, âşıkla mâşukun hangisi olduğu dahi ayırt edilemez, ilâhi irşad karşılıklı olur, bu aşk remizlerle ifade edilirdi. İşte bu ilâhi aşk ve cezbe, Tanrı sevgisi, Mevlâna'yı da, Şems'i de kendilerinden geçiriyor, bu cezbeyle semâ ediyorlardı. Feleklerin (gezegenlerin) onlarla birlikte her zerrenin güneşin çevresinde ilâhi bir cezbeyle döndüğü gibi, kendilerinden geçerek semâ ediyorlar, bu anda yalnız Allahı anıyor, O'nu vuslatın özlemini duyuyorlardı.

Şems:

—Tanrı'nın tecellisi, Tanrı erlerine semâda daha çok vaki olur. Semâ edenler kendi varlık âleminden çıkmışlardır. Semâ onları maddi âlemden sıyırır, Hak-

kın likâsına ulaştırır.

Diyordu.

Semâ esnasında her hareketin ilâhi bir anlamı ve ifadesi vardı. Semâ'da çark atmak, yani dönmek, Tanrı'yı her yönde görmeyi ve her yönden feyz almayı, ifade ederdi. Ayak vurmak nefsini ayaklar altında ezmek ve ona galebe çalmak demekti. Kolları yana açmak kemâle yöneliştir. Semâda secde, kulluğun ta kendisidir.

Düne kadar, ardına dek açık olan Mevlâna'nın evi, bugün iki can dostun üstüne kapanmış, duruyor, arasıra (Hak) nidâları, (dost!) haykırışları, rebap ve ney sesleri duyuluyordu.

Şems, geleli üç-dört gün olmuştu. Bu üç-dört gün içinde odalarına yalnız Sultan Veled girmiş, yalnız o hizmetlerini görmüştü. İki dost, tek sözle Hakkın kapısında, Hak'ka yönelmiş sohbet ediyor, bu sohbete kulak misafiri olan Sultan Veled, bazen kendini tutamayarak ağlıyor, heyecan duyuyordu.

Medresenin küçük odası sanki bir arş evi olmuştu. Bu arş evinin mânâ yükü ağırdı. Kimse bu sohbete dayanamaz, bu mânâyı kavrayamazdı. Bu bir âşk potası idi. Yanan, yakan bir pota..

Bu potada Mevlâna, Şems'le birlikte yanıyorlardı.

Şems irşadlarına devam ediyordu:

–Arif kişi odur ki, dostun zikrinden geri kalmaz, onun dostluğuna doymaz. Rıza sofrasında yakîn ağzına giren zikirden daha tatlı bir yemek yoktur.

Şems, mânevi ilimler bahsinde şunları söylüyordu:

–Mânevi ilim, üç şeyle elde edilir. Zikreden dil, şükreden gönül, sabreden ten. İlimsiz bir vücud, susuz bir şehre benzer. Nihayet kuru bir kalıptır. Vücudu, perhizle, ahlâkla, cehid ve gayretle sulandırmalı ve bezemelidir.

Mânevi cömertlik için de diyordu ki:

–Zâhidlere mahsus olan mal cömertliği, cihad eden-

lere mahsus olan ten cömertliği, gazilere mahsus olan la can cömertliğidir. Ariflere mahsus olan cömertlik ise gönül cömertliğidir. Gönül alçaklığından daha iyi birşey görmedim. Elinizde bulunanla kanaat ediniz, başkalarının elinde bulunan şeyden de ümidinizi kesiniz.

Peygamberlerin izzeti peygamberlikte, bilginlerin izzeti tevazuda, velilerin izzeti ilimde, fakirlerin izzeti kanaatte, zenginlerin izzeti cömertlikte, ibadet edenlerin izzeti de halvettedir. Dini iki şeyle koruyun: Cömertlik ve iyi huylulukla..

Dostluk için de şöyle söylüyordu:

—Gerçek dost Tanrı gibi mahrem olmalıdır. Dostun çirkinliklerine, hoşa gitmeyen hallerine tahammül etmeli, hatasından incinmemelidir. Dosttan yüz çevirmemelidir, dosta itiraz etmemelidir. Nitekim rahmeti bol olan Tanrı, kullarının ayıplarından, günâhlarından, noksanlarından dolayı onlardan yüz çevirmez. Tam bir inayet ve şefkatle, onlara rızkını verir. İşte garazsız, ivazsız dostluk budur..

Şems, bir yönden irşadlarına devam ediyor, diğer yönden günlerce devam eden oruçlarla Mevlâna'yı pişiriyordu. Bu gelişmeye hazır olan Mevlâna, Şems'le tanıştıktan sonra Şems'i bile geçmişti. Şems bunun farkındaydı. Mevlâna bir gazelinde şöyle diyordu:

(Seher çağı, gökyüzünde bir ay göründü, gökten inci de gözünü bize dikti. Bakmaya başladı. Av zamanında bir kuş vurmuş doğan gibi.. Ay, beni kaptı, gökyüzüne uçuruverdi.. Kendime baktım, göremedim. Çünkü o ayın lutfuyla bedenim can kesildi. Can âlemine gittim. Orada da o aydan başka birşey göremedim. Hasılı ezeli tecelli sırları, tamamiyle anlaşıldı...)

Yine bir gazelinde Mevlâna, bu değişikliği şu be-

yitlerle dile getirir:

(Aşkın sarhoş etti beni, ellerimi çırpmaya koyuldum, sarhoşum. kendimden geçmişim. ne bilirim ne yaptığımı... Koruktum, üzüm oldum şimdi. Artık kendimi ekşi yüzlü gösteremem ki. Halk, böyle olmamak gerek diyor. Böyle değilim ben de, beni, o böyle yaptı...)

Ve yine sesleniyordu:

Çöp atamazdım, zahittim dağ gibi ayağımı diremiştim. Fakat, hangi dağ var ki, senin anışın, onu saman çöpü gibi kapıp gitmesin. Seni övmek gerçekten de adamın kendisini övmesidir. Çünkü, güneşi öven kendini övüyor, demektir...

Bir gün Mevlâna, ev halkına Şems'in büyüklüğünden, onun Tanrı'ya olan yakınlığından ve sayısız kerametlerinden uzun uzadıya bahsetmiş, saygıda kusur etmemelerini, arasıra gidip gönlünü almalarını öğütlemişti. Bu sözler üzerine oğlu Sultan Veled, Şems'in hücresine giderek elini öpmüş, hizmetinde bulunmuştu. Şems, ansızın yapılan bu ziyarete bir mânâ veremeyerek:

—Veled ne oldu sana böyle? Fazla lutuflarda bulunuyor, gönlümü almak için sevgiler gösteriyorsun..

Demişti. Sultan Veled:

—Efendim, babam büyüklüğünüz hakkında o kadar söz söyledi ki, hepimiz deli olduk. Eğer bin sene ömrüm olsa ve başımın üzerinde döne döne size kulluk etsem ve hizmetlerin hepsi de kabul edilse, yine bu muhlis kulunuzun kalbinde lâyıkıyla hizmet edememekten dolayı bir ukde kalır.

Şems:

—Mevlâna teveccüh buyurmuşlar. Yüzbinlerce benim gibi Şems'i Tebrizi, onun büyüklük burcunda bir

zerreden başka birşey değildir. Ben mükâşefelere nail olduğum, sülûk padişahlarını seyrettiğim, ilâhi nurlara yakınlaştığım, birçok Hak erleriyle düşüp kalktığım, gayıp âlemlerini gördüğüm halde, Mevlâna'ya ulaşamadım. Artık, onun hakikatına kim erişebilir?..

Şems ve Mevlâna her ikisi de büyüklük burcunda birbirlerine hayran, birbirlerini seyrediyorlardı. Bu minval üzere karşılıklı irşadlar günlerce sürüp gidiyordu.

Onlar bir hücrede, bir âlemi aydınlatır, susuz gönüllere pınarlar akıtırken, öte yandan, ruhsuz, azgın bir kalabalık için için kaynıyordu.

Konya halkı tarafından çok sevilen, vaazı dersi dinlenen Mevlâna'nın böyle birdenbire ortadan kayboluşu, medreseyi, öğrencilerini terkedişi, müridlerine yüz çevirişi, önce herkesi şaşırtmış, Mevlâna'yı bir süre kendi haline bırakmışlardı. Fakat aradan birkaç ay geçince, dedikodular yeniden başlamıştı. Kara yürekliler, bunca yıldır "hembezm" oldukları Mevlâna'nın, Şems gibi kim olduğu lâyıkıyla bilinmeyen bir dervişe uyarak, herşeyden elini eteğini çekişine bir mânâ veremiyorlardı. Mevlâna'ya karşı duydukları aşırı sevgi, onları kıskançlığa götürmüştü.

– Bu ne haldir? Mevlâna'yı bütün eski dostlarından, yüce durağından çekip alan, kendisi ile meşgul eden bu adam kimdir? Nereden geldi, ne yapmak istiyor?

Diyor, hattâ çoğu zaman ileri gidiyorlardı:

– Şems denen bu derviş geldi. Mevlana'mızı bizden alıp başka bir âleme sürükledi. Bu Şems dedikleri adam kimdir ki, Mevlâna'yı bunca yıllık müridlerinden soğutsun, onu, mütalâadan, kitaplarından ayırsın. Olacak şey mi bu? Büyücü mü bu adam, sihir mi yaptı da bizden ayırdı? Halkı vâazından, öğrenciyi medresesinden mahrum etti.

ANSIZIN KAYBOLUŞ

Zaman geçtikçe, dedikodu ve kıskançlıklar artıyordu. Bu acı sözler Mevlâna'ya ulaştırılınca, dudaklarında acı bir tebessüm belirdi, gözleri dolu dolu olmuştu. Şöyle dedi:

–Sizin, Şems hakkındaki hükümleriniz, onu sevmemenizdendir. Eğer onu, siz de benim gibi sevmiş olsaydınız, söylediklerinizin hiç birisinin doğru olmadığını, hoşa gitmeyecek bir halinin bulunmadığını görürdünüz.

Şems, Konya'ya geleli aylar olmuş, bu süre içinde Mevlâna, bir gün olsun medresesine uğramamış, müridlerine görünmemişti. Üstelik Şems, Mevlâna'yı hiç kimse ile görüştürmemeğe başlamıştı:

–Tanrı'nın dostları, Tanrı'nın velileridir. Mevlâna'da gerçek bir Tanrı velisidir. Hiç şüphe yok ki, onun yüzü Mevlâ'ya karşıdır. Çünkü Mevlâna'nın yüzü ona karşı...

Diyor, yüzünü Mevlâna'nın yüzünden ayırmıyordu. Biliyordu ki, gelişiyle Mevlâna'nın hayat düzenini değiştirmişti. Ne varki, onu her geçen günle aşk potası içinde pişirmek, tam olgunluğa ulaştırmak istiyordu. Bunun için canını bile verebilirdi.

Şems'in Mevlâna üzerindeki tasarrufu, türlü kıskançlıklara, hasetlere yol açmıştı. Bu sırada Medreseye gelen bir öğrenci Mevlâna'yı görmek istediğini söyledi Şems:

–Ne getirdin, şükrâne olarak ne vereceksin ki, onu sana göstereyim?

Demişti. Bunu işiten genç kızmış, şöyle demişti:

–Sen ne getirdin ki, bizden istiyorsun?

Şems:

–Ben kendimi getirdim, başımı onun yolunda feda ettim, az mı?

Cevabını vermişti. Bu sözler, müridleri büsbütün kışkırtmış. Şems aleyhine şiddetli bir cereyan başlamıştı. Artık, açıktan açığa, hem de Şems'in yüzüne karşı konuşuyorlar. Şems'i gördükçe kılıçlarına el atıyorlardı. Şems, Konya'ya geleli onaltı ay olmuştu. Onun hiç bir yerde bu kadar kaldığı görülmemişti.

Hele bir gün Vezir Nusratüddin'in Hanikâhında bir tören yapılmıştı da Mevlâna'yla Şems, birlikte gitmiş, bir köşeye oturmuşlardı. Sofayı dolduran bilginler, sufiler, her biri, geçmiş bir bilginin sözünü nakletmeye veya bir evliyanın kerametini sayıp dökmeye başlamışlardı. Bütün bunları sessizce dinleyen Şems, birara dayanamamış, yerinden fırlayarak haykırmıştı.

—Ne zamana dek, şunun bunun sözüyle vakit geçirip duracaksınız? Ne zaman kalbim Rabbimden rivayet etti diyeceksiniz? Neden başkalarının asasıyla yürüyorsunuz? Hani sizin sözleriniz, hani sizin eserleriniz?

Herkes başını önüne eğmiş, sus-pus olmuştu ama, Şems'e karşı duyulan kin ve hasedi de körüklemişlerdi.

İşin çığrından çıktığı, olayların tehlikeli bir şekilde kendi aleyhine döndüğü bir sırada, 1246 yılının Mart ayı başlarında Şems, ansızın Konya'dan kayboluvermişti.

Onun Konya'ya geldiğini kimse görmemişti. Gittiğini de gören olmadı.

Mevlâna, Şems'in boş kalan hücresine girdiği zaman, içinin boşaldığını, yüreğinin tâ derinliklerinden birşeyin koptuğunu duydu. Bir süre, hiçbirşey söylemeden durakladı.

Şems yoktu, kaybolmuştu, kaybolması gerekiyordu. Bu kaderin ilâhi bir hükmüydü.

ARAYIŞ

Şems'in kayboluşu, Mevlâna'yı can evinden yaralamıştı. O'nun gitmesine sebep olanlara kırgındı. Hücresine kapanmış hicranının ateşinde yanıp yakılıyordu. İçindeki volkanın aleviyle (gel gel!) diye inliyor, âşk dolu en içli gazellerini yazıyordu. Bu olacaktı. Mevlâna'nın Mevlâna olabilmesi için böyle gerekiyordu. Bu onu coşturuyor, pişiriyor, olduruyordu. Azgın sellerden sonra, köpürerek çağlayan ırmaklar, dereler gibiydi şimdi Mevlâna. Birbiri ardına yazdığı gazeller, divânlar dolduruyor, okuyanları büyülüyor, elden ele dolaşıyordu. Bu gazellerin birinde: (Ey mânâdi, nerede bir topluluk görürsen bağır, ey Müslümanlar, hiç kaçmış bir kul gördünüz mü diye? Ondan bir nişane bildirene, ondan bir nükte söyleyene, müjde olacak canımı vereceğim...) diye inliyor ya da:

(Gel, gel ki, ayrılığınla ne akıl kaldı bende, ne din. Şu yoksul gönülden, karar da gitti, sabır da.... Yüzümün sararmasını, gönlümün derdini canevimdeki yanışı sorma.

Çünkü anlatmaya sığacak şey değil bunlar, gel de gözünle gör.

Senin sıcaklığınla, pişmiş bir soman gibi al oldu yüzüm. Şimdi bayat ekmek gibi ufalanmış, yerlere saçılmışım, gel de yollardaki topraklardan topla beni..

Ayna gibi yüzünden hayaller topladım. Şimdiyse bak da gör yüzümü, nasıl sapsarı, nasıl buruşuk..)

Diye içli gözyaşları döküyordu. Yine bir gazeli Onun bu halini şu içli beyitlerle süslüyor:

(Aşk padişahı, her zaman binlerce saltanat, binlerce ülke bağışlamada. Fakat, cemâlinden başka bir dileğim yok, ondan, yüzünden başka birşey istemiyorum.

Sevgisinin kemeri, aşkının külâhı iki âlemde de yeter bana. Külâhım düşerse ne çıkar, kemerim olmasa ne gam.

Sevgili, bir seher çağı, hasta gönlümü öyle bir yere götürdü ki, geceden de geçtim, gündüzden de. Seherden de yok bir haberim artık...

Aşk delidir ama, biz delinin de delisiyiz. Nefis kötülükler emreder ama, biz onu çoktan buyruğumuz altına almışız. Ey Tebrizli Şems! Bu seferden dön, gel Allah aşkına... Biz bir tek aşka, senin aşkına tutulmuşuz. O aşkla oyalanmadayız...)

Mevlâna'nın coşkun devresi... Aşk ve cezbeyle yüklü olduğu devre. Onu dalga dalga coşturmak için, Şems'in bir ancık olsun kaybolması yetmiş, Mevlâna aşkla birlik, aşkın tâ kendisi olmuştu:

(Aşk geldi: adetâ damarımda derimde kan kesildi, beni kendimden aldı, sevgiliyle doldurdu. Bedenimin bütün cüz'ülerini sevgili kapladı. Benden kalan bir ad. Ondan ötesi hep o...) diyordu.

Onun iniltilerinden, oğlu Sultan Veled de perişandı. Şems'in nereye gittiği bilinmiş olsaydı, herhalde oraya değin gider, yalvarır, yakarır, tekrar Konya'ya getirirdi. Oysa, nereye, nasıl gittiği öğrenilememişti.

Mevlâna'nın sınırsız üzüntüsü, evvelce Şems'e karşı olanları da acındırmış, birer birer gelerek Mevlâna'dan özür dilemişlerdi. Mevlâna, çoğu eski müridleri ve öğrencileri olan bu kalabalığa, hiçbir dargınlık göstermeden affetmişti:

—Kadere rıza göstermek lâzımdı... Sizin gerçekten de suçunuz yok. Bunu, Tanrı böyle istedi. Onun dediği olur..

Demişti.

Tebrizli Şemseddin'in doğduğu büyüdüğü Tebriz

şehrine gittiği de söyleniyordu. Mevlâna bu habere de sevindi, haberciler gönderdi, en içli gazellerini yazdı.

Bize Tebriz'den bir habercik salarsan,
Sana kalk bu yana gel, kalk gel derim,
Kalk gel derim seni doğuran, büyüten toprağa...

diyordu. Bir süre sonra, bu söylentilerin de doğru olmadığını anlıyor:

Nerde hani o cânım sözlerin şimdi?
Nerde hani o sırları çözen akıl?
Nerde hani o gül bahçesine giden ayak,
Elimizi tutan el nerde hani?
diye inliyordu.

Şems'i aramak için birkaç kere Şam'a gitmişti. Bu aramalar, bir teselliydi... Bulamayacağını biliyor ve diyordu ki:

(Biz Şam'ın âşıkı ve delisiyiz. Biz, Şam'a canımızı vermiş, gönlümüzü bağlamışız. Üçüncü kez, Rûm'dan, Şam'a koşuyoruz. Çünkü biz, Şam'ın gece gibi karanlık zülfünden kokular sürünmüşüz. Hak güneşi Tebrizli Şemseddin, eğer oralarda ise, biz Şam'ın efendisiyiz. Hem de ne efendisi...)

Mevlâna Şam'da Şems'i görememiş, bulamamıştı ama, mânen onun varlığını gönlünde görmüş bulmuştu. (İster O'nu gör, ister beni. Ey arıyan kişi ben oyum, o da ben...) diyordu.

Bir rubaisinde de:

Olduğun yerlere uğrayamam korkumdan
Kıskanırlar sana âşıklık edenler birden
Gece gündüz yaşayan gönlüm içinde sensin

Seni görmek diledikçe bakarım gönlüme ben
diye sesleniyordu.

Sultan Veled'e göre, Şam'a bir keklik gibi giden Mevlâna Konya'ya alıcı bir doğan gibi dönmüştü. Eğer Mevlâna, Şems'i bulmuş olsaydı, bu onun için bir kayıp olacak, coşkunluğundan eser kalmayacaktı. Ya şimdi... Şimdi daha coşkun ve cezbeliydi. Sultan Veled, O'nun bu halini şöyle ifade ediyordu:

(Damlaydı, coşup deniz oldu. Yüceydi, aşkla daha da yüceldi. Aradığı kendinde göründü. Naralar atıyor, feryatlar ederek coştukça coşuyor, aşk denizi köpürüp çağlıyordu. Ayrılık derdiyle karar kılmıyor, herkes de ona uyup, genç ihtiyar yıldızlar gibi o aşk güneşinin karşısında canla başla semâ ediyordu..)

Şam'da bulunduğu sıralarda Konya halkı endişeli günler geçirmişti.

Ya Mevlâna olup bitenlere gücenerek Konya'ya bir daha dönmez, Şam'da yerleşir kalırsa... O zaman, Mevlâna'sız tadı, tuzu olmazdı bu şehrin. Koca başkent, onsuz pek yavan, pek sönük kalırdı. Bu endişeleri Konyalılar, Saray'a kadar duyurdular. Mektuplar yazıldı, ricalar edildi.

Mevlâna, Konya'ya dönmekte asla tereddüt göstermedi. Kısa bir süre sonra, Konya'ya gelerek yeniden gönül hücresine gömüldü.

MEVLÂNA MEKTUPLAR YAZIYORDU...

Birkaç ay sonra, Şems'ten ilk haber alınmıştı. Onu, Şam'da görenler vardı. Bu haber Mevlâna'yı çok sevindirmiş, hemen o gün manzum ilk mektubunu yazmıştı:

Ey gönlumün nuru gel!
Ey dileğim, ey maksadım, gel!
Ey seven, ey sevilen
Bilirsin ki yaşamamız senin elinde...
Sıkıntı etmeden n'olur gel,
İnat etmeden gel...
Gel ey hüthütlere sahip Süleyman
Gel ey el-aman!
Lûtfeyle, bize gel...
Ey vefâlar gösteren,
Ey seven, sevilen dost
Kerem eyle, gel...
Ayrılığın bitirdi bizi,
Sozünde dur, lûtuf sahibi,
Cömert erlerin budur âdeti...
Kusuru ört iyilik et... Gel!.
Araplar (taal) der, farslar (biyâ)
Gel demektir bunlar... İşte gel...
Gelirsen, murada erer, açılır, gülerim,
Gelmezsen perişanım, mahvolurum.
Gel, ey candan, gönülden gel dediğim
Gel artık, durma gel!.

Ey Tebrizli Şems
Gel, çabuk gel, n'olur
Dur!... Hayır deme,
Sana evet-hayır demek yaraşmaz,
Gelmek yaraşır...

Mektup özel bir ulakla gönderilmiş, fakat aylar geçtiği halde, hiçbir cevap alınmamıştı.

Şems'in de aradığı, istediği buydu zaten... Mevlâna yalvaracak, o direnecekti. Böyle bir ayrılık, Mev-

lâna'yı çok daha pişirecek kavuracaktı... Cevap vermemişti ilk mektuba...

Bir süre sonra, Mevlâna ikinci mektubu yazdı:

(Ey dünyanın zârifi, selâm sana... Şüphe etme, sağlığım da hastalığım da senin elinde... Derde düşenin ilâcı nedir söyle?..) diye başlayan, gözyaşları ve yakarışlarla dolu bir mektup.. Taş olsa çatlar, dillenir, ses verirdi bu mektuba...

Cevap yok.. Yollar, haberciler gözlendiği halde cevap gelmiyordu. Mevlâna mum gibi erimiş, sararıp solmuştu.

Üçüncü mektup, kırık-dökük bir gönlün hıçkırıklarıyla bezendi: (O yüce efendinin ömrü uzun olsun. Tanrı O'nun koruyucusu olsun...) diye niyâzlarla başlıyor, onun ikbâl ve devletine dua ediliyordu.

Oh!.. Şükürler olsun Tanrı'ya, hesapsız şükürler.. Şems'ten ilk haber gelmiş, mektubu almıştı. O da ayni coşkunluk, aynı özleyişle cevap veriyordu. Mevlâna sevinç içindeydi:

Yürüyün ey erler, cânânı getirin..
Bizden kaçan o müstesnayı getirin.

diye gazeller yazıyor, divânlar dolduruyordu.

Mevlâna: Şems'in mektubunu alır almaz, oğlu Sultan Veled'i çağırarak:

- Durma Şam'a git, şeyhimizi al getir!.. Emrini vermiş, dördüncü mektubunu yazmıştı. Bu mektubunda şöyle diyordu:

(Siz buradan ayrıldıktan sonra, mumun baldan ayrılması gibi, ben de lezzetten cüdâ kaldım. Bütün gece mum gibi, muhabbetinizle yanıyorum. Ateşle enis, baldan tatlı sohbetinizden mahrumum. Cemalinizin ayrılığıyla cismimiz viran... Canımız ise baykuş gibi o viranede. Artık, dizgini bu tarafa çeviriniz, neş'e ve zevk fili-

nin hortumunu uzatınız.

Ah, sensiz huzurum olmadan semâ helâl değildir. Neş'e ve eğlence şeytan gibi taşlanıp sürüldü..)

Sultan Veled, para-pul, hediyeler ve yirmi kadar adamıyla Şam'a hareket etmişti. Babası kadar, Şems'i seven Veled bu zahmetli yolculuğa canla başla katılmış durup dinlenmeden yol almışlardı. Biran önce Şam'a varabilmek, Şems'i bulup Konya'ya getirebilmek için çırpınıyordu, yirmi kişi. Yollarda, hemen hemen hiç konaklamamış, dağlar, bayırlar gece-gündüz aşılmıştı.

Sonunda Şam şehri görünmüştü. Şam'ın Cebel-i Salihiye denen bir semtindeki handa, Şems'i biriyle sakin sakin satranç oynarken bulmuşlardı. Anadolu'nun ortasında yüzlerce fersah uzakta, bir yanardağ gibi için için kaynayan, lâvlarıyla hem kendini, hem çevresindekileri yakan Mevlânâ'dan sanki haberi yokmuş veya on haldeki mecnunmuş gibi bir hali vardı. Sultan Veled'i görünce sadece tebessüm etmişti. o kadar. Veled, Şems'in ellerine, koynunda taşıdığı, babasının mektubunu uzatmıştı. Sonra da Konya'daki arkadaşların başkoyup tövbe ettiklerini, hadsiz hesapsız özür dilediklerini, yaptıklarına çok pişman olduklarını ve bundan böyle saygısızlık yapmayacaklarını, hepsinin onun gelmesini beklediklerini söylemiş, yanında getirdiği hediyeleri ayaklarına sermişti. Şems:

—Bizi altın ve gümüş elde edemez.. Muhammed huylu Mevlânâ'mızın daveti yeter. Onun isteğinden ve emrinden dışarı çıkılmaz..

Diyerek, varını yoğunu fakirlere dağıtmış, yolculuk hazırlıklarına başlamıştı.

Birkaç gün sonra, Sultan Veled, atını binek taşına çekmiş, Şems'i bindirmişti. Kendisi de özengisinin yanında yürüyordu. Şems, bir ata binmesi için ricalarda bulunmuşsa da Veled:

—Padişah atlı, kul atlı, bu hiç yakışmaz. Sen efen-

dimsin, bense kul; sen cansın, ben seninle diriyim. Benim yaya gitmem senin yanında başımı ayak yapıp yürümem gerek.

Diye reddetmiş, yolculuk boyunca yaya yürümüştü.

Yaya yürümekte birşey değil.. Şems üzerinde titriyorlardı. Yollardayken, kervansaray ve medreselerde konaklıyorlardı. Başta Sultan Veled olmak üzere yirmi kişi Şems'i rahat ettirebilmek için birbiriyle yarış etmişlerdi.

Kervan Konya civarındaki Zincirli Han'a gelmiş, konaklamıştı. Bu sırada Sultan Veled adamlarından birini, dörtnal Konya'ya göndermiş, Mevlâna'ya Şems'in gelmekte olduğu haberini tezce ulaştırmıştı.

O GELİYOR!.

1247 yılı Mayıs ayının sekizinci günü.. Konya'da baharın en güzel günleri.. Herkes şen-şatır, herkesin yüzü güleç. Ama asıl şenlik, asıl bahar Mevlâna'nın medresesinde. Şems geliyor, aylardır gözlenen, tâ içten özlenen Tebrizli Şems, canlar canı geliyor!.

Mevlâna, üstünde başında ne varsa müjdeciye vermiş:

—Daha ne varsa verin!.

Diyor ve en güzel gazellerinden biriyle şöyle sesleniyordu:

Yollara sular dökün,
Bahçelere müjdeler verin..
Bahar kokuları geliyor,
O geliyor, o...
Ay parçamız, cânımız, yârimiz geliyor.
Yol verin, açılın, savulun,
Beri durun, beri!..
Yüzü apaydınlık, ak-pâk,
Bastığı yerleri aydınlatarak

O geliyor. o...

Her ağızdan tek ses: "O geliyor!." Bu söz, sarı benizlerde pembe hareli akisler yapıyor. Tellâllar, caddelere dökülmüş bağırıyor: "Şems geliyor!.." ve Şems geldi. Mevlâna kükremiş aslan gibi sesleniyor yine..

Geldi, dostlar,
Güneşim, Ay'ım geldi.
O gümüş bedenlim
Altun tenlim,
Gözüm, kulağım, canım geldi.
Başım sarhoş,
İçim bir hoş bugün..
Sabahlara dek öldüğüm,
Bir demet gül gibi yoluna döküldüğüm,
Servi hıramanım geldi.

Bak Allahaşkına!.
Bak şu baharın şevkine
Ey güneş, dökül-saçıl serapa
Sevgilim gibi cömert,
Bir tohum gibi fışkıracak
Bedenimdeki kuvvet,
Kükremenin tam çağı,
Arslanım geldi.

Dert dindi, acılar unutuldu, birer birer,
Şu er,
Şu güle benzeyen
Ne bileyim şekere, bala benzeyen,
Cânânım geldi.
Ey Tebrizli Şems!.
Ey gözümdeki nur,
Beni benden aldılar bugün,

Kurulsun dernek-düğün,
Altun tenlim,
Gümüş bedenlim.
Dilim, dilberim geldi.

Şehrin ileri gelenleriyle birlikte Mevlâna, Şems'i karşılamak üzere Kal'adan dışarı çıkmışlardı. Kuşluk vaktine doğru, Şems ve Sultan Veled görünmüşlerdi. Sultan Veled atın başını çekiyor, Şems bir ehrama bürünmüş, başı önünde, ağır ağır at üstünde ilerliyordu. Bu muhteşem manzara, herkesi heyecanlandırmıştı. Kervan yaklaşır yaklaşmaz, Mevlâna ilerledi, Şems'in atının dizginine yapıştı. Şems başını kaldırdı, göze göze geldiler..

Aylar öncesi aynı manzara Konya'da, cadde ortasında olmuş, Şems, ilk olarak gördüğü Mevlâna'nın yolunu kesmiş, atının dizginlerini tutmuştu. Şimdi, dizginlere sarılan Mevlâna idi. İki deniz bir kez daha birbirine kavuşmuş, ikinci bir "Mecerel'bahreyn" olmuştu.

Bu ilâhi sahne olup biterken hafızlar Kur'ân okuyor, müridler semâ ediyorlardı. Ney, kudüm sesleri ayyuka çıkmıştı. Mevlâna, Şems'in inmesine yardım etti. İki büyük insan, iki Tanrı velisi, biri diğerinin elini öperek görüştüler. Bir süre sustular, "hal" diliyle hallestiler.

Şimdi kafile şehre giriyordu.

İkinci kez Konya'da buluşan görüşen Şems'le Mevlâna, bu iki dost, bu hangisi can, hangisi canan bilinemeyen, birbirini tamamlayan, bu iki Tanrı âşığı, Konya'ya giriyorlardı. Onları, emirler, şeyler, dervişler, müridler, öğrenciler, tüm Konya halkı izliyordu. Kafile, Mevlâna'nın medresesi önünde durdu. Mevlâna Şems'i evine buyur etmişti. Şems, önce Mevlâna'ya sonra kalabalığa baktı. Biran duraklar gibi olmuştu. Yarın bu kalabalık yeniden aleyhine dönerse ne olur-

du? Ne olacak, kaderin hükmü neyse oydu. Medreseye adamını attı. Ardından Mevlâna... Kapı ağır kapandı. Daha önceleri de böyle kapanmıştı.

Şems, Mevlâna'ya Sultan Veled'in yolculuk günlerindeki zahmet ve hizmetinden bahsediyor:

—Benim, Tanrı vergisi iki halim vardır: Biri başım, öteki sırrımdır. Başımı, tam bir samimiyetle senin yolunda fedâ ettim. Sırrımı da Veled'e verdim. Veled oğlumuzun Nuh Peygamber kadar ömrü olsaydı ve hepsini ibadet ve riyazata harcasaydı, yine bu yolculukta, benden ona ulaşan sır kadar, sırra müyesser olamazdı.

Diyordu.

Gerçekten, bir ay kadar süren yolculuk sırasında Sultan Veled, Şems'i gözü gibi korumuş, yolculuğun mümkün olduğu kadar zahmetsizce geçmesi için elinden geleni yapmıştı.

Yolculuk günlerinde Şems ilâhi sohbetleriyle, Sultan Veled'in gönlünü süslemiş, ilâhi sırlarını vermişti.

Mevlâna memnundu.

Önceleri, Şems'e karşı olanlar, onun gönlünü incitenler, şimdi birer birer gelip, Şems'ten af niyaz ediyor, ikram ve itibar görüyordu. Bir keresinde Konya'daki Karatay medresesi inşaatının tamamlandığı günlerdi. Medreseyi yaptıran Emir Celâleddin Karatay, renk renk çinilerle süslü bu ilim yuvasında bir toplantı yaptırmıştı. Şehrin ileri gelen bütün bilginleri, şeyhleri, emirleri davetliydi. Tabii, Şems ve Mevlâna da. Davetlilerin her biri bir köşeye oturmuş, sohbete başlamışlardı. Şems, hiçlik duygusuyla iki büklüm, medresenin eşiğine doğru bir köşeye ilişivermişti. Hizmetçiler, baş köşelerdeki bilgin ve şeyhlere buzlu şerbetler taşırken bir köşeye büzülmüş, orada ezilip, kalmış Şemseddin'den kimsenin haberi olmamıştı. Derken sohbet (baş köşe neresidir?) konusuna döküldü. Cevap verme sırası Mevlâna'ya gelince şöyle bir doğrul-

du:

– Bilginlerin baş köşesi sofanın ortasıdır. Ariflerin baş köşesi, bir zaviyenin herhangi bir köşesidir. Sofilerin baş köşesi ise sofanın kenarı.. Ama âşıkların mezhebinde baş köşe, dostun, cânanın yanıdır.

Diyerek yerinden kalktı, davetlilerin hayret dolu bakışları altında, gelip Şems'in yanına oturdu.

Semâ meclisleri tekrar ihya edilmişti. Hergün bir yerde semâ ediliyor, bu meclislere devrin ileri gelenleri de katılıyorlardı.

Hasılı Şems'in ikinci gelişinde, Konya onu o kadar yadırgamamıştı. Ama bu uzun sürmeyecekti.

Şems'in bu seferki gelişinden sonra Mevlâna eskisinden daha olgun, daha coşkundu. Şems, onu, varlığı ve yokluğuyla evire çevire pişirmişti. Bu gelişinde Mevlâna'ya daha çok hâkim olmuştu. Medrese yine sırlanmış, geceli, gündüzlü "halvet" yine başlamıştı. Şems'in ansızın kayboluşu, Mevlâna'nın aylarca onu aratması, geçen üzüntülü günler, Mevlâna'yı sevenlerce unutulmuyor, Şems'i hoş tutmaya biraz da hoş görmeye çalışıyorlardı.

İLÂHİ AŞK'IN POTASINDA..

Mevlâna, Şems'in yokluğunda olduğu gibi, varlığında da coşkundu. Gazel üstüne gazel yazıyor, divânlar doluyor, sohbet geceleri, Kadir geceleri kadar ilâhi vecd ve aşkla, Tanrı aşkiyle dolup taşıyordu. Bir gazelinde:

Konuğum ben bu gece sana,
Ey cân, ey Cânımın cânı,
Ey gül, ey güzeller sultanı,
N'olur bu gece uyuma.

Gönlümü alıp götürdün.
Cânı da ol götür ama,
Sakın bu gece uyuma.

Sen ey dilber, ey güleç bahçe.
Sen sarhoş gönlümde huzur,
Dilimde hece..
Sensiz iki dünya zindan bana
Yumma gözlerini, dur,
Sakın uyuma:
Kadir gecemiz bu gece..

diyerek, ilâhi tecelliden kaynağını alan kavurucu aşkiyle Allah'a niyaz ediyordu..

Bu aşk ebedi dirilikti, ölümsüzlüğün tâ kendisiydi. Bu aşk, Allah'a yöneliş, onun vuslatını özleyişti.

Mevlâna gazellerinden birinde bu aşkı şöyle dillendiriyordu:

(Aşk, üstünlükte, hünerde, bilgide, defterde, kitap yapraklarında değildir. Halkın, dedi-kodusu da âşıkların yolu değildir.

Aşkın dalı ezeldedir, kökü ebedde. Bu ağaç, ne arşa dayanır, ne yere. Gövdesi yoktur. gövdeye dayanmaz bu aşk ağacı...

Aşka başverdik, havayı, hevesi çoktan attık. Çünkü bu ululuk, şu anlayışa göre değil,

Sen aşka iştiyak diyorsun, bilki iştiyak ondadır. O sana müştaktır. Çünkü onun şevki olmadıkça, hiç kimse iştiyak çekemez.

Denizde giden, daima korku ve ümit tahtasının üstündedir. Fakat kendisiyle tahta yok oldu mu yolluktan başka ortada hiçbirşey kalmaz.

Garkolmaktan korkup gönlünü tahta parçasına veren, yol eri değildir. O, aslına isyan eden bir adamdır ancak.

Ey Tebrizli Şems, sen hem denizsin, hem inci. Senin varlığın baştanbaşa Tanrı'nın güneşinden, nurundan başka birşey değil ki.)

(Tebrizli Şemseddin, Tanrı övgüsü Şemseddin, Hakkın güneşi Şems) mahlasları ile söylenen bu gazellerin çoğu, Mevlâna tarafından hemen o anda söyleniyor ve çevresindekiler de yazıyor, bir divanda topluyorlardı. İlerde (Divân-i Kebir) olacak, hattâ bu divan Şems'e izafeten (Divan-ı Şems-i Tebrizi) adiyle tanınacak, binlerce gönlü, ilâhi aşkla büyüleyecekti.

Bu nasıl bir aşktı böyle? Mevlâna, coşkunluğun da ötesinde bir vecdle kükrüyor, ateşiyle yanıp yakılıyordu. O nasıl Şems'ti hiçbir bulut altına girmiyor, hem kendi yanıyor, hem de Mevlâna'yı yakıyordu.. Şems, Mevlâna'yı Mevlâna yapmak için mânen görevliydi. Görevini yapıyordu.

Mevlâna bu sefer Şems'i devamlı olarak Konya'da alıkoyma kararındaydı. Ona, yanıbaşında bir ev, bark kurmak, onu bir aile ocağına bağlamak, böylece Konya'da yerleşmesini sağlamak istiyordu. Konya ve çevresini çok iyi tanıyordu Mevlâna. Yarın, birgün Şems için yine ileri, geri söz edeceklerdi. Dünya ham insanlarla doluydu. Onlar böyle ilâhi bir sohbeti hazmedecek, bu sohbete girecek, burada pişecek kişiler değillerdi. Onlar, işin yalnız dış yönünü gören kişilerdi. Şems can gibi, ruh gibi gerekliydi. Canı tenden ayırmak ne ise, onları birbirinden ayırmak da oydu. Fakat bu, kime anlatılır, kime dinletilirdi. Mevlâna bu düşünceyle, bu endişeyle, Şems'i tekrar yitirmekten korkuyor, O'nu Konya'da alıkoymanın çarelerini arıyordu.

Kimya adında, yanında büyümüş, terbiye almış, melek huylu "zahir ve batın edepleriyle" süslü güzel bir evlâtlığı vardı. Üstelik bu kızda, hal ehline yaraşır bir saflık, bir gönül zenginliği vardı. Küçük yaşındanberi, onu kendi çocuklarından ayrı tutmamış, öz evlâdı gibi

sevmişti. O'nu, Şems'le evlendirerek, Şems'in de evbark sahibi olmasını, böylelikle Konya'da yerleşmesini uzun uzun düşündü. Gerçi Şems yaşlıydı, kız ise genç.. Ama bu, Kimya gibi "ezel terbiyesi" almış bir kız için bir sebep değildi. Şems'in ilâhi kudreti karşısında o kız, kısa zamanda "hal ehli" bir hatun olurdu.

Meseleyi, önce eşi Kerra Hatun'a açtı, sonra da onun aracılığı ile Kimya'nın rızasını aldı. Şimdi asıl mesele, Şems'i böyle bir evlenmeye inandırmaktı. Bir sohbet sırasında, bu da oldu. Şems, Mevlâna'nın hatırından vazgeçemiyor, her dileğini yerine getiriyordu.

Mevsim kıştı, medresinin sofası perdeyle bölünerek, bir oda yapıldı. Gösterişsiz bir nikâh töreninden sonra, yeni evlilere bu sofa verildi. Sofa, medresinin avlusuna bakıyordu. Mevlâna'nın ailesi ve çocuklarıyla birlikte oturduğu a küçük medrese, hepsine konaklık ediyor, tüm aile bir arada oturuyorlardı.

Emir Bedreddin Gevhertaş'ın Mevlâna için özel olarak yaptırdığı medrese, şimdi Şems'in yerleşmesiyle büsbütün kapanmış, zaman zaman gelen ziyaretçiler artık, içeri alınmaz olmuşlardı.

Mevlâna'nın Sultan Veled'den birkaç yaş küçük, ortanca oğlu Alâeddin Çelebi, o günlerde genç bir delikanlıydı. Evin teklifsiz bu oğlu, bazan arkadaşlarıyla birlikte medreseye girip, çıkıyor, bu halleri, Şems'i üzüyordu. Bir gün yine, medrese avlusuna açılan Şems'in oturduğu sofanın önünden geçmişti. Şems, haremin yarı açık sofası önünden geçmesini, ne de olsa uygun görmemiş olacak ki, Alâeddin Çelebi'ye şöyle bir ihtarda bulunmuştu.

—Ey gözümün nuru... Zâhir ve bâtın edepleriyle bezenmişsin amma, benim odamın ve penceremin önünden geçerken biraz hesaplı hareket etmen icap eder.

Toy bir çocuk olan Alâeddin Çelebi, bu sözlere kı-

rılmış, biraz sert cevap vermişti:

– Kimin evini kimden kıskanıyorsun şeyhim...

Bu söz o günden sonra aralarında bir soğukluğun doğmasına sebep olmuş, Şems'in gönlü incinmişti.

Önceleri Şems'e karşı gelen, onun Konya'dan uzaklaşmasına sebep olan topluluk aslında yatışmış değildi. Şems, Konya'ya döndükten sonra, ondan özür dilemelerine rağmen pusuda bekliyor, fırsat gözlüyorlardı. Bu sefer aralarına, şehrin ileri gelen birkaç softasını da almışlardı. Alâeddin Çelebi'yle, Şems arasında geçen kısa tartışmayı fırsat saydılar. Olay şehre yayılır yayılmaz, Alâeddin Çelebi'yi bir kenara çekerek:

– Bu ne cür'et. Yabancı bir adam gelsin, kırk yıllık baba ocağına evlâdını sokmasın, bu görülmüş şey mi?

Diye kışkırtıyor, onun toyluğundan faydalanmaya çalışıyorlardı.

Şems'le, Alâeddin Çelebi arasında geçen kırgınlık olayı, belki de Şems'in karısı Kimya Hatun'a, fazlaca kıskanmasından ileri gelmişti. Öyle ki, Kimya Hatun, evden dışarı çıkmıyor, gece-gündüz onun hizmetinde bulunuyordu. Bir keresinde konu-komşu, Kimya Hatun'u biraz eğlensin, hava alsın diye Meram bağlarına götürmüşlerdi. Şems, o gün Kimya'yı evde bulamayınca kızmış, hemen eve getirilmesini, bir daha kendi izni alınmadan bir yere götürülmemesini söylemişti.

Bir yanda bunlar olurken, öte yandan Şems ve Mevlâna, irşâd demlerinin en güzel günlerini yaşıyorlardı.

Şems, artık Mevlâna'ya "Hak vuslâtının elest çeşnisini" tattırmıştı. Mevlâna, "Rab tecellisi" ile doluydu. Şems, bu yolda Mevlâna için bir köprüydü. Hak'ka ulaştıran bir vasıta.. Mevlâna köprüden çoktan geçmiş, vasıta görevini çoktan yapmıştı. İlâhi kader, Şems'in, Mevlâna'nın yanında fazla kalmaması şeklinde tecelli edecek, daha başka olaylar olacaktı.

Mevlâna bugünlerde aşkının ve kemâlinin zirvesindeydi. Bu sırada, mürşid ve mürid kimdi, kim kimi gerçek yolunda uyarıyordu?.. Bu bilinmezdi.

Bir gün müridlerinden biri sormuştu:

—Hak'ka ulaşmak için ne yapmalı?

Şems, cevap vermişti:

—Hak'ka ulaşmak için, batılı bırak. Yol budur..

Mevlâna ise, soruyu şöyle cevaplandırmış ve tamamlamıştı:

—Batıldan kurtulmak için de Hak'kı tut. Burada yola ve azığa ihtiyaç yok. Herşey senin elinde.. İstersen Hak'ka ulaşmak için batılı terket, istersen batıldan kurturlak için Hak'kı tut..

Her iki halde de gönlü sevgiyle arıtmalı, onunla doldurmalıydı. Sevgi bütün kapıları açan gerçek tılsımdı. Bu konuda, Mevlâna, Mesnevi'sinde şöyle diyordu:

Sevgiden tatlılar safileşir,
Sevgiden bakırlar altın kesilir.
Sevgiden, tatlılar safileşir,
Dertler, sevgiden dirilir.
Şah bile sevgiden kol olur.

Sevmek, doyumsuz sevmek, herşeyi, herkesi, her varlığı sevmek..

Mevlâna seviyordu. İnsanları seviyordu. Şems'i seviyordu. Düşmanlarını dahi seviyordu. Şems'i sevmeyenlere bir gün:

—Niçin boş şeylerle düşüp kalkıyor, boş dedi-kodularla kendinizi yiyorsunuz. Sevmediğiniz şeyleri sevmeye çalışınız. Tanrı'nın sevgi çanağı cömerttir. Kana kana niçin içmezsiniz? Sevgi lezzetini bir kere aldınız mı, size iki cihan da aydınlıktır.

Aydınlık kapılar, sevgiyle açılıyordu.

Ve Mevlâna, insanlara sesleniyordu:

—Kardeşlerim, kardeşlerim. Bir kuvvetin, bir duygunun kaydında olmayın. Kaplerinizin gerçeklere açılmasını istiyorsanız, birbirinizi sevin, herkes birbirini sevsin, dostça elele versin. Çünkü düşmanlar pusudadır...

Mevlâna aşktan, sevgiden başka herşeye gönlünü mühürlemişti artık. Onun işi Tanrı'yla, Tanrı dostlarıyla idi. Gerçek imânı, âşk haline, sevgi haline getirmişti. Bu âşkla, bu sevgiyle semâ ediyordu. Semâ şuur ve aklın ötesiydi, kendinden geçiş haliydi. Divân-ı Kebîrinde: (Bugün semâ var. Akla vedâ var, vedâ var..) diyordu. Aklın, şuurun idrakden aciz kaldığı (Mutlak Kemâl)e, semâ'ın vecdi içinde kanat açıyor, bu haldeyken fâni olmanın doyumsuz zevkini yaşıyordu.

BÜYÜK OLAY — DÖNEMEÇ

Mevlâna'nın, semâ sırasındaki vecd ve cezbe halleri hiçbir zaman asâletini, vekarını kaybetmemiş çoşkunluklardı. Tanrı huzurunda, baygınlıktan, sapık cezbelerden uzak duruyordu. Bu gibi aşırı haller, taşkınlıklar, olgun kişilerin kârı değildi. Bundan dolayı semâ, vuslat zevkini almamış, ham ruhlulara haram edilmişti. Nitekim Şems:

—Semâ'nın halka haram olması onların nefis hevâsıyla meşgul olmalarındandır. Onlar semâ ettikleri zaman nefisleri kabarır. Hak ve hakikatten gafil olarak hareket ettikleri için semâ kendilerine haram olur. Halbuki, Hak'kı isteyen ve ona aşık olanlar semâ ettikleri zaman, âşkları ve mânevi halleri çoğalır..

Demektedir.

Mevlâna âşk ve cezbe âleminde kanat açar, bu yolda konak ve duraklar aşarken, taassup çamuruna saplanmış gafiller de için için kaynıyordu. İşte bugünlerde, Kimya Hatun kısa bir rahatsızlıktan sonra, ölüver-

mişti. Haber şehirde duyulur duyulmaz, Şems'i çekemeyenler bu kez:

–Kızcağız kahrından öldü. Şems'e kim tahammül edebilir ki?

Diyerek yeniden dedi-kodu ve kıskançlık kapılarını açmışlardı.

Kimya Hatun'un ölümünden sonra, Şems üzgün odasına kapanmış, kalmıştı. Tek teselli edeni, Mevlâna'ydı. Mevlâna, Şems'i oyalayabilmek, acısını dindirebilmek için gece gündüz yanından ayrılmıyordu.

Beri yanda muhalifler işi büsbütün azıtmışlar, ne pahasına olursa olsun, Şems'i uzaklaştırmaya karar vermişlerdi. Şems, bunları görüyor, işitiyordu. Bir gün, Sultan Veled'e dert yanmıştı:

–Gördün ya Veled. Yine ne hale geldiler. Beni Mevlâna'dan ayırmak için, nasıl da söz birliği ettiler. Ama, bu sefer öyle bir kaybolacağım ki kimse izimi dahi bulamayacak.

Sultan Veled, Şems'i teselliye çalışmış, ham kişilerin ileri geri sözlerine aldırış etmemesini, onların ne kendisini, ne de Mevlâna'yı anlayabildiklerini söylemişti.

Şems, biliyordu ki bu yolda, yokluğu varlığından daha değerliydi. O bu yola, bu yolun menzili olan Mevlâna uğruna başını koşmuştu. Gerekirse bu başı seve seve verecekti. Yeter ki, Mevlâna ulu mertebelerden daha yücelere ersin. O zaman ne Şems, ne Mevlâna kalırdı. Aşk mertebeleriydi bu ululuk.. Aşk da ölmeli, yok olmalıydı ki, gerçek dirilik olabilsin..

O pervane ki, şavka âşıktı. Şavka atılır, şavkta yanardı. Aşık da, mâşuk da, ezelde birdi, ebed'de de..

"Vuslat" için, "hicrân" gerekti. Bu hicran, âşkı pişirecek, âşığı kendinden geçirecek, gözyaşı döktürecek, mâşuğa ulaştıracaktı. Mevlâna, Mevlâna olabilmesi için bu aşamalardan geçecekti.

Karşı kişiler için için kanıyor, Şems'i yok etme pahasına plânlar kuruyorlardı. Bu iş için yedi kişi seçmişlerdi. Bu yedi kişi Mevlâna'nın müridleri, yakınlarıydı. Akıl havsala almazdı bunların bir gün böyle hareket edeceklerini..

1247 yılının Aralık ayı 5'inci Perşembe gecesiydi. Yedi kişi Mevlâna'nın medresesi avlusunda pusuya girmişlerdi. Konya'ya korkunç bir sessizlik çökmüştü o gece.

Şems'le Mevlâna'nın bulunduğu hücrenin penceresinden soluk bir mum ışığı sızıyordu. Her iki dost derin bir sohbete dalmışlardı. Şems, mânâlar saçıyor, "gayb hazinelerini" birer birer Mevlâna'nın önüne seriyordu. Gece yarısına doğru, sohbetin en tatlı bir yerinde, hücre kapısı hızlı hızlı vuruldu. Her ikisi de daldıkları âlemin tatlı sarhoşluğundan sıyrılarak kendilerine gelmişlerdi.

–Kim o!.

Dışardan bir dervişin sesi geliyordu:

–Hazreti Şems! Uzaklardan bir derviş ziyaretinize gelmiş, halvetinizi bozmak istemiyor. Elinizi öpüp yoluna devam edecek. Lütfen dışarıya kadar geliniz..

Şems, ateşli bakışlarını Mevlâna'nın yüzüne çevirdi:

Mevlâna irkilmişti. Şems'in eteğine sarılmak istedi. Şems ayağa kalkmış, kapıya doğru ilerlemişti. Mevlâna ardından koşmak istedi. Dizleri tutuktu sanki. Yerinden bile kıpırdayamadı. Dudaklarından: (Güneş, ay ve yıldızlar onun fermanına tâbidir. İyi bilki yaratmak da, buyurmak da onundur. Alemlerin rabbı olan Allah'ın şanı ne kadar yüce..) mealindeki şu âyeti kerime dökülüyordu:

–"Ve'ş-şemse ve'l-kamere ve'n-nücume musahharetin biemrihi ilâlehül halku ve'l-emru tebrek Allahü Rabbül-âlemin."

Bu sırada Şems, dışarıya çıkmış, pusuda bekleyen

yedi kişinin hücumuna uğramıştı. Gecenin zifiri karanlığında kınından sıyrılmış hançerlerin şimşek parıltıları görülebiliyordu ancak. Sessizliği, canhıraş bir ses bir (Allah!) ünlemi yırtmış, sonra birden bire hiçbir ses işitilmez, hiçbirşey görülmez olmuştu. Şems'in attığı nağra ile yerinden fırlayan Mevlâna dışarı fırlamış, kapı eşiğinde kan lekelerinden başka hiçbirşey görmemişti. Bundan sonra, büyük bir heyecan ve telâş içinde, oğlu Sultan Veled'in hücresine koşarak kapıyı yumruklamış:

—Bahaeddin, ne duruyorsun, kalk şeyhini ara! Yine can burnumuz onun lâtif kokusundan uzak kaldı.

Diye inlemiş, sonra da olduğu yere yığılıvermişti.

Şems, sonunda Mevlâna aşkına fedâ olmuş, bu uğurda getirdiği başını sahibine teslim etmiş, böylece Tanrı'nın takdiri yerini bulmuştu.

Çeşitli mevlevi kaynaklarına dayanarak yazdığımız bu olay, acaba gerçekten böyle midir? İzniniz olursa bu konu üzerinde biraz duralım aziz okuyucu..

Mevlâna'mızın ve oğlu Sultan Veled'in uzun yıllar hizmetinde bulunan ve menkıbelerini yazan derviş Feridun Sipehsâlâr, (Menakıb-ı Sipehsâlâr) adlı eserinde olayı sükûtla geçerek, Şems'in birgün ansızın görünmez olduğunu söyler. Sultan Veled, (İptidanâme) adlı eserinde ise: (Ansızın ortadan kayboldu, gönüllere gâm sıkıntısı doldurdu) der.

Mevlâna'nın biri oğlu, diğeri dervişi olan bu iki sevgili yakını, olaya az-çok tanık oldukları halde, neden böyle derler; niçin susarlar?

Susarlar, çünkü Mevlâna hayattadır. Onu avutmak için, Şems'in kaybolduğu hikâyesini yaymak, buna Mevlâna'yı inandırmak gerek. Aksi halde, Mevlâna onun öldürüldüğünü duyarsa ne hale gelirdi?

Sustular, çünkü olay, gerçekten iğrenç bir tarzda hazırlanmış, üstelik, Mevlâna'nın gözü gibi sevdiği ortanca oğlu Alâeddin'in adını karıştırmışlardı. Oysa ki, bu özü, sözü doğru gencin olayla hiçbir ilişkisi yoktu. Sadece, Şems'le aralarında küçük bir kırgınlık olmuştu. Bunu istismar ediyorlardı.

Ve yapılacak tek şey, Mevlâna'da bir ümid yaratmak ve yaşatmaktı. Bu ümid onu daha çok olgunlaştıracaktı. (Şems, önceleri olduğu gibi, bu kez de kayboldu. Bir gün, yine Konya'ya gelecek..) diye teselli ediyorlardı. Nitekim Mevlâna, ölümüne kadar, Şems'i gözlemiş, onu aramış, aratmıştı. Bir gazelinde:

(Yüreğimizi öylesine dağladın, bizi öylesine bir hasrete attın ki.. Yolcular gibi, kalktın, sefere çıkıverdin. Nereye gittin ki, izinin tozu bile görünmüyor. Bu sefer gittiğin yol, ne de kanlı bir yol..)

Diye Şems'in şehadetine ihtimal verdiği halde, bir türlü ölümüne inanmak istememişti.

Ama, Mevlâna'nın ölümünden sonra diller çözüldü, sırlar ifşa edilmeğe başlandı. Sultan Veled ve oğlu Ulu Arif Çelebi devrini yaşayan derviş Ahmed Eflâki, Sultan Veled'den naklen, Şems'in, kıskanç ve hayırsız yedi kişi tarafından hançerlendiğini, Sultan Veled'in eşi Fatma Hatun'dan naklen de, cesedinin bir kuyuya atıldığını (Ariflerin Menkıbeleri) adlı eserinde yazmaktadır. Yine Eflâki'nin kaydına göre Sultan Veled, bir gece rüyasında Şems'i görmüş, Şems ona cesedinin atıldığı kuyuyu haber vermiş, uyanır uyanmaz bazı dostlarını yanına alarak, cesedi gizlice kuyudan çıkartarak Mevlâna'nın medresesi yakınlarında, medresenin banisi Emir Bedreddin Gevhertaş'ın mezarı yanına gömdürmüştü. Eflâki, bu bilgileri verdikten sonra, sözlerini şu cümleyle bitirmektedir: (Bu herkesin bilmediği bir sırdır.) Evet bu sır, Mevlâna'nın yaşadığı yıllarda,

yalnız Sultan Veled ve birkaç has müridi arasında kalmış, asla ifşa edilmemiş, ancak Mevlâna'nın ölümünden sonra, Eflâki'ye söylenmiş, o da bunu eserine kaydetmişti. Mevlâna'nın ölümünden sonra da Şems'in üzerine bir türbe yaptırılmış, yine de (burada mezar var) denmemiş. Mevlâna'nın mübarek ruhu incinir diye kimse Şems'in şehadetinden söz açmamış, açamamış, gerçekleri bilen dervişler: (Şems kayboldu, burası da türbe değil makamdır) deyip geçmişlerdir.

Gerçekten de, bugün Konya'da Şems adına, klâsik Selçuklu kümbetleri tipinde, piramit kurşun kaplı bir türbe vardır. Kümbetin altında ahşap büyük bir sanduka, sandukanın üzerinde sırma işlemeli puşide, baş tarafında örfi sarılmış yeşil destarlı bir sikke (külâh) görülür. Beş-on adım ötesinde, kör bir bostan kuyusunun bulunduğu bu türbe, yüzyıllar boyunca (Makam-ı Şems) olarak adlandırılmış. Şems'in gerçek türbesi sorulduğu zaman (bilinmiyor) cevabı verilmiştir. Bilinmiyor değil, biliniyor, fakat gizleniyordu. Gelenek buydu. Sır ebediyen gizlenecekti.

Bunun için ifşa edilmeyecek, o acı günler, hatıralar tekrar dile gelmeyecekti. Sanduka sorulduğu zaman da (altında bir bostan kuyusu vardır, o kadar!.) diye cevap veriliyordu.

Hattâ son yıllarda bu kuyunun ağız çapını, derinliğini hayali ölçülerle ifade edenler olmuştu.

BİR HATIRA

Konya'da Mevlâna Müzesi Müdürlüğünü yapmakta olduğum yıllarda, bir gün Hz.Şems'i Tebrizi'nin "makam" denen türbesinde, bazı araştırmalar yapmıştım. Bu çalışmalar sırasında türbe içerisindeki ahşap sandukanın oturduğu tahta döşemeli zeminde bir kapak gözüme ilişti. Kapağı kaldırdığımız zaman, bunun tar-

be zeminindeki mezar mahzenine inen merdivenli yol olduğunu gördük. Yılların biriktirdiği moloz ve taşlarla dolu mahzen yolunu titizlikle temizlettik. Bir de ne görelim, ahşap sandukanın tam altında, Selçuklu devri türbelerinde olduğu gibi, taştan örülmüş bir mahzen var. Mahzenin bir köşesinde de Horasan harcıyla sıvanmış bir mezar.

Yerin altındaki bu karanlık mahzende, birdenbire karşımıza çıkan bu mezarı gördüğüm zaman cidden çok heyecanlanmış, soğuk terler dökmüştüm. Bu, yıllarca "makam" denen türbe, Şems'in gerçek mezarı olabilirdi. Durumu o günlerde üstad Abdülbâki Gölpınarlı'ya mektupla bildirdim. Birkaç gün sonra Konya'ya geldiler. Birlikte tekrar mahzene indik. Üstad, bu mezarın, Şems'in mezarı olduğuna kesinlikle kanaat getirmişti. Nitekim, (Mevlâna Celâleddin) adlı eserinin ikinci baskısında bu konuyu ele almış, Şems'in mezarının burada bulunduğu gerçeğiyle, bize iltifatlarını esirgememişlerdi.

Konya'daki Mevlâna Türbesi'nde, Sultan'ül-Ulema sandukasının hemen gerisindeki bir mezar da Şems'e izafeten "Şems makamı" olarak adlandırılmıştır.

Niğde'deki Kesikbaş türbesi de Şems'e izafe edilir. Bunlardan ayrı olarak Tebriz'de Gecil denilen mezarlıkta, Hoy'da, Pakistan'ın Multon şehrinde Şems türbeleri veya makamları vardır. Bunlar çeşitli söylentilerle süslenmişlerdir. Bir başka söylentiye göre, Şems, kesik başını alarak Niğde'ye gelmiştir. Bektaşi'lerin itibar ettikleri (Velâyetnâme) adlı kitaba göre Şems, kesik başını koltuğunun altında gizleyerek semâ ede ede Tebriz'e gelmiş, orada kalmış, cesedi gömülmüştür. Pakistan'lıların söylediklerine göre de, Şems, bir gece yarısı Konya'dan gizlice ayrılmış, önce Tebriz'e oradan da Hindistan'a gelmiş, meczup ve perişan, yıllarca ormanlarda dolaştıktan sonra Multon şehrinde ölmüştür.

Daha başka söylentiler de vardır ve söylenegelmektedir. Eflâki'nin Mevlâna'nın yakınlarından dinlediği söylentilerin dışında. diğer bütün yazarlar Şems'in Konya'dan gizlice uzaklaştığı ve izini kaybettirdiği inancı içindedirler.

ARAYIŞIN ÖZLEMİ

Tezkere sahibi Semerkand'lı Devletşah'a göre, Şems Konya'dan ansızın kaybolmuştur. Molla Abdurrahman Câmi (Ölümü: 1467) ise Nefahat'ül-Üns adlı eserinde Şems olayına ilişerek: (O akılsız topluluk, Şems'in nâğrasından sonra kendilerine gelince yerde birkaç damla kandan başka birşey görmediler. O saatten bugüne kadar da o mânâ sultanından bir nişân görülmemiştir.) der. Başkaları da aşağı yukarı bu kanaate sahiptirler.

Daha önce söylediğimiz gibi bilinen bazı gerçekler vardır. Ama bir de gizlenmesi saygı ifade eden (sır) lar vardır. Mevlâna'nın aziz ruhunu incitmemek için (hâmuş) olma vardır.

Bu üzücü, azap verici konuyu biz de kapayalım ve susalım burada aziz okuyucu!..

Ya bu sırada Mevlâna..

Bu sırada Mevlâna, patlamaya hazır, kükrek bir volkandı.

Mevlâna düşünce sınırını aşmış, bir kenara itmiş, zaman ve mekân kaydından sıyrılmış, kendisini, âşkın ferman dinlemeyen sonsuzluğuna koyvermişti. Vücud bir kovandı, âşk onun arısı ve balı.. Ten bir üzüm salkımı, âşk onun şırasıydı. Şimdi bu şıra, Şems'in görünüşte yok, gerçekte var olan, yakıcı,kavurucu güneşinde âşk şarabı haline geliyor, beden de, ruh da, bir ilâhi mestlik içinde, Hak'kı, ezelî ve ebedî sevgiliyi zikrediyordu. O güne dek Şems'le Mevlâna iki ayrı kutup

iki büyük mürşiddi. Şimdi tekleşmişti. Mevlâna şöyle diyordu:

(Denizin kenarına kadar, ayakların izi vardır. Ama denize girdikten sonra, ne iz kalır, ne nişan..)

İşte Mevlâna âşkın uçsuz bucaksız ummanına dalmış, izsiz, nişansız kalmış, garkolmuş. Hak'ta fâni olmanın ezeli sırrına ermişti. Bir hâdis'i şerifte: (Mutu kable ente mutu), yani, (Ölmeden evvel ölünüz..) buyuruluyor. bu sırra işaret olunuyordu. Bu, gerçekte, dünyadan elinizi, eteğinizi tamamen çekiniz, demek değildi. Gönlü kötülüklerden, kinden, hasetten arıtmak, nefse galebe çalmak, onu, Tanrı âşkıyla doldurmak, olgunlaştırmak demekti. Mevlâna: (Ölmeden evvel ölen bir kişi, gerçekte diri olan bir ölüdür. Canı arınmış, makamı yücelmiştir) buyururlar.

Mevlâna bu haldeyken, çevresindeki çember de gün geçtikçe büyüyordu. Devrin sultanları, âşıkları, emirleri, bilginleri, dervişleri çevresini sarmışlardı. Mevlâna'nın sohbetine bir kere giren, onun büyüleyici etkisinden kurtulamıyor, kısa bir zaman sonra eşiğine tapulanıyordu.

Papazlar, hahamlar onun âşk ve mânâ dolu, gerçeği izleyen, Tanrı'ya yönelen sohbetiyle kendinden geçiyor, çoğu zaman "hidayet" yolunu seçiyorlardı.

MEVLÂNA'NIN AŞKI

Bugün, ortada Şems yoktu ama, O'nun tutuşturduğu bir ilâhî âşk vardı. Bu âşk, surette değil, asıldadır, özdedir.

Mevlâna şöyle der:

(Gerçek sevgilide suret yoktur. Güneş ışıkları duvara vurunca, duvar parlaktır, güzeldir. Fakat bu güzellik, bu parlaklık, duvarda, duvarın üstünde değil, güneştedir. Duvar yıkılsa dahi güzellik güneşte bâkidir.

Şu halde, kerpiçe değil, güneşe gönül vermek gerek..)

İşte Mevlâna'nın Şems'e olan sevgisi..

Hak'kın ışıkları Şems'e vurmuştur.

Mevlâna bu ışığa âşıktır. Şems'in beden duvarı göçmüşse, ışık yine ışık olarak aslına yönelmiştir. O halde, âşıklık, âşkın aslıdır.

Bu kadar ayan-beyan gerçeği idrak edemeyen, tasavvuf zevki almamış, ham ruhlu gafiller, gerek Mevlâna'nın devrinde, gerekse sonradan olsun, Mevlâna ve Şems'in pek yakın dostluğuna, bir anlam verememiş, türlü dedikodularla saf zihinleri bulandırmışlardır. Bunlar, güneş'e ok atarak, güneşi yaralamağa çalışanlar kadar zavallı kişilerdir.

Bir mesele daha var burada. Bu karşılıklı sohbetlerde kim kimi yetiştirdi? Kim kime mürid oldu? Şems mi Mevlâna'ya, Mevlâna mı Şems'e mürşidlik etti. Bu zor gibi görünen, aslında hiç de öyle olmayan durum birçoklarının çenesini ve kalemini yordu.

Konu, hiç de sanıldığı kadar çapraşık değildi.

Mevlâna'nın yolu şeyhlik, dervişlik, müridlik yolu değildi. Onun yolu aydınlık, apaçık, aşk yoluydu. Aşk ve cezbe yolu..

Bu yolda ne şeyh, ne mürid vardı. Şeyh ve derviş, âşk ve mâşuktu.. Seven ve sevilen..

An olur ki, âşık mâşuk oluverir, mâşukta âşık.. Biri diğerini irşad ederken ilâhi âşk yolunda, âşkta fâni olmaktı.

Onun içindir ki, Şems (Makalât) adlı eserinde: (Memleketimden çıkalı, Mevlâna'dan başka şeyh görmedim) diyerek onu ululuk burcunda seyreder. Mevlâna'da onu, Divânında: (Tebrizli Şems gerçek Şeyhimizdir. Biz onun ayaklarının tozuyuz) diye taltif eder.

Bu böyle bir yoldur ki, bu yolun erleri, biri diğerine kılavuzluk eder. Aslında, kılavuz da, yol da, yolcu da bir menzilde birleşir.

Şems, Mevlâna'ya âşk yolunda kılavuzluk etmiş, onu âşıklıktan mâşukluk durağına iletmiştir. Şems olmasaydı Mevlâna, Mevlâna olmasıydı Şems olmayacaktı elbet...
Her ikisi de olunca gerçek âşk doğdu..

BEKLEYİŞ

Derler ki, Mevlana aslında yanmağa hazır bir kandildi. Şems geldi, çerağı ile bu kandili tutuşturdu.
Bu teşbihi yapanlar, doğru söyler ama, yanan kandil, hem kendini, hem çerağı yaktı. Ortada ne kandil, ne çerağ kaldı. Bir, âşk meş'alesi oldu ki, ezelden ebede bütün gönülleri aydınlattı, ışıklarıyla yaktı kavurdu. Onu sevenler pervaneler gibi çevresinde döndüler, dönerken de yandılar. Şairin:

"Döndükçe etekler yelpazelenir,"
"Döndükçe gönülde âşk tazelenir."
dediği gibi..
Şimdi Mevlâna, Şems'in yokluğu içinde, tesellisiz, eriyip inliyordu. Başına, dümânî renk bir destar sarmış, sırtına da, alacadan önü yırtmaçlı bir ferace giymişti.
Uçan kuş, açan çiçek, düşen yaprak, ağlayan gökyüzü, gülen, neşelenen insanlar, herşey Mevlâna'ya, Şems'i hatırlatıyordu. Hele hâtıralar, bitmez tükenmez hâtıralar, her köşede Şems'ten bir parça, her yanık ses Şems'ten bir nefes... Gazel üstüne gazel ağıt üstüne ağıt... Yanık mısralara içini döküyordu, hep... Bir gazelinde şöyle sesleniyordu:
(Ey yüzlerce gül bahçesinin canı, yâseminden gizlendin. Ey canımın canının canı, nasıl oldu da benden gizlendin sen?
Gökyüzü seninle aydınlanmada, öyle olduğu halde

neden gizlenirsin. Bu beden seninle diri. Ne diye gizlendin?

Ey erenler sultanı.. Bizden iki âlemden gizlenirsin caiz. fakat şaşılacak şey şu ki, sen ey kendinden, varlığından geçmiş olan ay, kendinden de gizlendin.

Ey canlara aşikâr olan, öyle bir gizlendin ki, apaçık meydandasın da kendini gizledin...)

Bir süre sonra, Şems'in gitmesi muhtemel olan ülkelere adamlar göndermişti. Her yönde onu sorduruyor, araştırıyordu. Bunlar boş teselliydi ama bunsuz yapılamıyordu. Yollar daima gözleniyor, daima bir müjdeciye hasret çekiliyordu. Bazen ona:

Şems'i falan yerde gördüm.

Gibi yalan haberler getiriyorlardı. O zaman Mevlana, üzerinde başında ne varsa haberciye bağışlıyordu.

Bu haber yalandı.

Dedikleri zaman, hiç üzülmüyor.

Ben yalan habere sarığımı, feracemi verdim. Haber doğru olsaydı canımı verirdim!

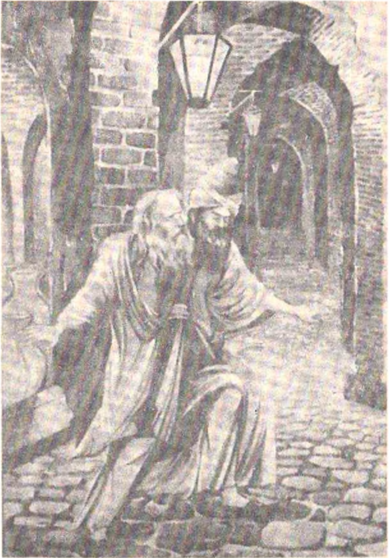
Diyordu.

Bu aşkla şem'a sem'a yanan Mevlana, bazı geceler sabahlara dek, iç alemiyle hasır neşir oluyor, her seferinde yedi sekiz gazel birden yazıyordu. Gazellerinde önceleri (hamuş) mahlasını kullanmıştı. Şimdi Şems'in adını söylemekteydi. Zaten herşey ona Şems'ten bir parçaydı, söyleten oydu. Söyleyen de o olmuştu. O, Mevlana'nın bütün varlığında idi. Şems, bir bahane, bir vasıta, bir sembol, bir ad'dı.

İKİ DENİZ BİRLEŞTİLER · *Mevlâna ile Şems'in ilk defa, Konya'da karşılaşmalarını tasvir eden bu resim, Ziya Ceran tarafından yapılmış olup, bugün Mevlâna müzesindedir.*

Mevlâna ile Şems işte böyle buluştular, böyle kucaklaştılar. (Tablo, Ressam Ahmet Çalışel'in eseridir.)

*İKİ CAN DOST * Şems ile Mevlâna, Konya'da ilk defa buluştuktan sonra, birlikte Mevlâna'nın medresesine gitmişlerdi. (Resim İran'da basılan Şems'i Tebrizi Divanı'ndan alınmıştır.)*

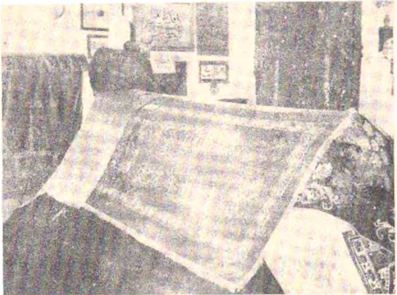

Tebrizli Şemseddin'in Makâlat adlı Farsça bir eseri vardır. Makâlât'ın iki nüshası bugün Mevlâna Müzesi Kütüphanesindedir. Resim, Şems'in el yazısı olduğu söylenen Makâlât'ın baş sayfasını göstermektedir.

(Konya - Mevlâna Müzesi, Kt. 2145)

TEBRİZLİ ŞEMSEDDİN'i tasvir eden bu resim, İranlı Ressam Behzad'ın eseridir.

Konya'da Şems Türbesinde Şems-i Tebrizi'nin sandukası.

BÖLÜM: IV

KONYA ÇARŞISINDA BİR KUYUMCU

Pırıl pırıl bir ikindi serinliğinde Mevlâna Celâleddin, Konya çarşısından geçiyordu. Başı önüne eğik, elleri cübbesinin yenlerinde, ağır ağır yürüyor, geçtiği yerlerde halk, ayağa kalkarak kendisini selâmlıyorlardı. Birara, kuyumcular çarşısının bulunduğu bir sokağa sapmıştı. Bu sırada kulağına, örs üzerinde altın döğen, altını kâğıt gibi yaprak yaprak incelten işçilerin, tempolu çekiç sesleri gelmeye başladı. Çekicin ahenkle vuruşundan öyle ilâhi bir müzik meydana geliyordu ki, bu tatlı ses, birdenbire oradan geçmekte olan Mevlâna'nın ruhundaki kederi şevke çevirdi. Mevlâna duraladı. Bir süre derin akisler yapan bu tatlı sesleri dinledi. Gözlerinin önünde kâinat düzeni âdeta canlandı. Bir güneş çevresinde dönen gezegenler, peykler, güneşin dayanılmaz çekimiyle, ilâhi âşk ve cezbe dolu, mest, dönüyorlardı. Sağ elini feracesinin yakasına götürdü. Gözlerini vecdle kapadı; başı mazlum bir teslimiyetle sağ omuzu üzerine düşüvermişti. Çekiç sesleri gönül sesleri olmuş, tatlı bir ahenkle çın çın ötüyordu. İlk çarkı attı sağ ayağıyla. Sonra da dönmeğe başladı.

Durmadan dönüyordu cadde ortasında... Çekiç darbelerinin ahengine uyarak döndükçe, içindeki gam neşeye çevriliyor, ferahlıyor, huzur buluyordu... Herkes işini, gücünü bırakmış, caddeye dökülmüştü. Çepçevre çevirmişlerdi Mevlâna'yı.. Bu coşkunluğa kimse bir anlam veremeden hayran hayran seyrediyorlardı. Çekiç sesleri karşıki dükkândan geliyordu, hem de daha kuvvetli geliyordu... Dükkân sahibi kuyumcu Selâhaddin, Mevlâna'nın kendi çekiç sesleriyle semâ ettiğini görünce heyecanlanmış, aşka gelmiş, çıraklarına:

–Elinizi çekiç vurmaktan alıkoymayınız. Altın varaklar telef olacak diye hiç korkmayınız; vurunuz, daha hızlı vurunuz.

Emrini vermiş, bir an, yerinde duramayarak, caddeye fırlamış, Mevlâna ile birlikte semâ'ya başlamıştı. Bir süre sonra çekiç sallayan işçilerin kolları yorulmuş, tempoları durmuştu. Mevlâna yavaş yavaş kendine gelmiş, karşısında kuyumcu Selâhaddin'i görmüş, sonra da onu, çok önceden tanıyormuş gibi kucaklamıştı. Kuyumcu Selâhaddin'in o an gözü Mevlâna'dan başka hiçbirşeyi görmüyor, ilâhi hazinelere kavuşmanın heyecanını yaşıyordu.

Mevlâna'nın çekiç seslerine ayak uydurarak cadde ortasında kuyumcu Selâhaddin'le birlikte semâ edişini şaşkın şaşkın seyreden halk'a birara Selâhaddin şöyle seslenmişti:

–Hey, neye öyle şaşkın şaşkın bakıp duruyorsunuz. Sizler altın aramıyor, altın için birbirinizi yemiyor musunuz? İşte benim dükkânım, altın varaklarla dolu. Haydi durmayın, yağma edin dükkânımı. Hepsi sizin olsun. Bana artık altın lazım değil. Ben gerçek altın madenimi buldum...

Halk dükkâna üşüşürken Selâhaddin büyük bir teslimiyetle Mevlâna'nın önünde baş eğmişti:

–Senin feyz ve kemâlinden başka hiçbirşeye ihti-

yacım yok. Beni nereye götürürsen götür..

KUYUMCU SELÂHADDİN TEMİZ YÜREKLİ, SAF BİR İNSANDI

Mevlâna o gün, Selâhaddin'le birlikte Medresesine dönmüştü. Artık bundan sonra (Zerkubî) ünvanıyla tanınan Kuyumcu Selâhaddin. Mevlâna'mızın has müridleri arasında yer alacaktır.

Selâhaddin-i Zerkubî. Beyşehir Gölü sahillerinde bulunan "Kamile" adlı bir köyde doğmuştu. Babası, Yağbasan adında. saf. temiz yürekli bir köylüydü. Ailesi gölde balık avlamak. bunları satmak, çiftçilik yapmakla geçinip gitmekteydi. Bir fırsatını bularak Konya'ya gelen ve Konya'da bir kuyumcunun yanında birkaç yıl çırak olarak çalışan Selâhaddin bu yıllarda. Mevlâna'nın üstadı Tirmizli Seyyid Burhaneddin'i tanımış, onun sohbetlerinden hoşlanarak. derslerine devam etmişti. Seyyid Burhaneddin'in Kayseri'ye gitmesinden sonra da. köyüne dönmüş, evlenip. çoluk çocuk sahibi olmuştu.

Bir zaman sonra. tekrar Konya'ya geldi. O gün Cuma namazını kılmak üzere Ebüllfazl Camisi denen Alâeddin Camisine gitti. Minberde Mevlâna'yı gördü. Çok güzel vaaz ediyor. Seyyid Burhaneddin'in üstün hikmetlerini sayıp döküyor, O'nun ulu sözlerini açıklıyordu. Selâhaddin. Mevlâna'nın şahsında, bir zamanlar rahlesi önünde diz çöktüğü şeyhi Seyyid Burhaneddin'i görmüş. heyecanlanmıştı. Vaazdan sonra, Mevlâna eski şeyhi olan Seyyid Burhaneddin'in sadık müridi Selâhaddin'i tanımıştı. İltifat ederek:

– Nerelerde idin? diye hatırını sordu. Selâhaddin boynunu bükerek:

– Evlendim, çoluk çocuğa karıştım. Belki bu yüzden sohbetinizden uzak düştüm.

—Hayır, hayır Selâhaddin, sen daima bizimle berabersin, bundan sonra da öyle olacaksın...

Birkaç gün içinde Selâhaddin köyden şehire göçerek, Kuyumcular Çarşısında bir dükkân kiralamış, altın varak yaparak bunları "müzehhiplere, mücellitlere" satmak suretiyle geçimini sağlamaya çalışmıştı.

Ve işte o gün, çekicinin sesleri, coşkun ve cezbeli Mevlâna'yı, cadde ortasında heyecana getirmiş, semâ ettirmişti. Artık, bundan sonra Mevlâ'sından da, Mevlâna'sından da hiç ayrılmayacak, hattâ, Şems'in yerini alacaktı.

Selâhaddin gönlü gani, yüreği temiz, eli cömert, saf, ümmi bir insandı. Okuyup yazması belki yoktu ama, güçlü bir hafızası vardı. Sohbet meclislerinden aldığı irfân cevherlerini, kitap gibi hafızasına yerleştirir, yalnız yerleştirmekle kalmaz, kalbine de işlerdi. Mevlâna'nın huzurunda daima edeple dizleri üzerinde oturur, kollarını yenlerinin içine sokar, başını kalbinin üzerine eğerek, sohbetleri dinlerdi. Kendisinden birşey sorulacak olsa, hiç de ümit edilmeyecek şekilde (ârifane, zarifâne ve âlimâne) cevaplar verirdi. Erenler sohbetinde pişmiş, tasavvuf vadisinde bir hayli ilerlemiş, kendi kendisini yetiştirmiş, insan-ı kâmil olmuş, olmak yolunda çabalar sarfetmişti.

Kuyumcu Selâhaddin, şimdi Mevlâna'nın meclisinde Şeyh Selâhaddin olmuştu. Şeyhliği Mevlâna'ya değil, Mevlâna'nın çevresindeydi. Bir gün Mevlâna'ya şöyle demişti:

—Benim gönlümde gizli kalmış nur çeşmeleri varmış da, benim haberim yokmuş meğer... Sen benim gönlümü, gönlümdeki çeşmeleri öyle bir açtın ki, deniz gibi coşturdun beni..

Mevlâna, Şems'in yokluğunun üzüntüsünü, Selâhaddin'in nurlu, saf ve temiz yüzünde, gerçekten coşkun gönlünde bulmuştu. Bu coşkun gönül, O'nun potasın-

da elmas ve pırlanta oluyor, Tanrı sırlarıyla, sevgisi ve âşkıyla bezeniyordu. Çevresindekilere Selâhaddin'e uymaları ve gönlünü almalarını söylemişti. Hattâ, bir mecliste Mevlâna'ya:

—Ârif kimdir?

Diye bir soru sormuşlardı. Mevlâna'nın cevabı şu oldu:

—Ârif, sen sustuğun halde, senin sırrından bahseden kimsedir. Bu da Şeyh Selâhaddin'dir.

Mevlâna onu: "Şeyhlerin şeyhi, ulusu, yücesi, vaktin Beyazıd-ı (Bestâmi), zamanın kutbu, insanlar arasında Hak'kın nuru..." diye övüyor. Şems için yazdığı gibi, Selâhaddin için de (Şeyh Selâhaddin) mahlaslı gazeller söylüyordu. Mevlâna, Selâhaddin'i, Şems'in yerine gelmiş ilâhi bir varlık olarak kabul ediyor, bir gazelinde şöyle diyordu:

(Geçen yıl çıkagelmiş kırmızı kaftanlı, ay yüzlü güzel, bu yıl, boz hırkaya bürünüp de geldi.

Elbisesini değiştirdi ama, sevgili, o sevgili. O, elbiseyi değiştirdi, bir başka elbise giyindi, geldi..)

Şeyh Selâhaddin, Mevlâna'nın bu coşkunluğu içinde, temkinli, sakin halleriyle, bir sükûnet meleği gibiydi. Mevlâna'dan yaşça çok büyüktü. İhtiyarlamış, temiz yüzünü beyaz, berrak,kısa, sakalı çevirmişti. Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled, İptidanâme adlı eserinde, O'nun bu halini şu sözlerle tamamlar: (Mevlâna'nın coşkunluğu, onun sayesinde yatıştı. O'nun irşadı başka bir çeşitti. Vergisi herkesten fazlaydı. Erenlerden yıllar yılı elde edilen feyzi, ondan bir nefeste almak mümkündü. Dilsiz, dudaksız sırlar söyler, dile getirmeksizin, gönül diliyle mânâ incileri dizerdi...)

Şeyh Selâhaddin az yiyor, az uyuyor, bazı geceler başını secdeden kaldırmıyordu.

Selâhaddin, Mevlâna meclisinde, Mevlâna'nın bulunmadığı zamanlar, onun yerine geçiyor, gönül sahip-

lerine, hikmet dolu, nasihatlar veriyordu:

—Biliniz ki, Tanrı velileri merhamet mâdenidirler. Susuzlar, onlara koşar, onların sözleriyle şifâ bulur, rahmet kazanır ve onların nuru ile dirilirler. O nur azalmaz, artar. Kimde bu sıfatlar yoksa, O, Tanrı velisi değildir. Gerçek âşık, Tanrı velisini bulur ve O'na bağlanır. Onların nazarları güneş gibidir, müridin vücuduysa taş... Yeteneği olan taş, kâmil bir güneşin nazarında, yakut da olur, zümrüt de.

Selâhaddin, Mevlâna'dan aldığı feyzi, halka saçıyor, aldığını veriyordu..

MEVLÂNA, FATMA HATUN'U OĞLUNA ALDI...

Mevlâna, Selâhaddin'le olan manevi yakınlığını, sıhri bir bağla da bağlamak ve bu yakınlığı dünya durdukça sürdürmek istiyordu. Selâhaddin'in, Fatma ve Hediye adında, yüzleri gibi gönülleri ve halleri de güzel iki kızı vardı. Her ikisi de Mevlâna'nın elinde evlât gibi gözetiliyor, kızlar Mevlâna'yı babalarından ayırmıyorlardı. Büyük kızı Fatma Hatun'u oğlu Sultan Veled'e nikâhlayarak gösterişsiz bir düğün yaptı, şerbetler içildi, semâ edildi. Mevlâna, gözü gibi sevdiği oğlu Sultan Veled'in bu mutlu gününde pek neşeliydi. Semâ ede ede, gazeller söylüyor, oğlu ve gelinini kutluyordu:

(Düğünümüz, gerdeğimiz kutlu olsun dünya'ya.. Tanrı bayramı, düğünü tam bize göre ölçtü biçti.)

Diyor ve Şeyh Selâhaddin'in bu devletli gününde herkesi semâ'ya davet ediyordu:

(Ârif, dünya padişahının, o canlara can katan sultanımızın devleti sâyesinde raksedin. Sufiler çark urun, dönün, oynayın...)

Düğünden sonra, oğlu Sultan Veled'i yana çağırarak eşi Fatma Hatun'u daima hoş tutması için şu öğüt-

lerde bulunmuştu:

—Bugün, sen oğlumuzun nikâhında sana, seni denemek üzere teslim edilen, gönül ve gözümüzün aydınlığı Fatma Hatun'un gözetilmesi için şunu vasiyet ediyorum: Umulur ki, oğlumuz ona haksızlık etmez. Bir an bile kadının gönlüne: Babamın ölümünden sonra vefasızlık ediyorlar diye bir düşünce girmez. O, öyle bir kadındır ki cevherinin temizliğinden ötürü şikâyette bulunmaz, sabreder... Fatma Hatun'u aziz tutasın, hergün ve geceyi, bayram günü ve gecesi bilesin.."

Şeyh Selahaddin'in diğer kızı Hediye Hatun, Sarayın üstad hattatlarından Nizameddin'e nikâhlanmıştı. Hattâ Hediye Hatun'un çeyiz parası çıkışmamıştı da Mevlâna'mız, Vezir Muineddin Pervane'nin karısı Gürcü Hatun'dan yardım rica etmişti. Mevlâna'nın pek yakın müridesi olan Gürcü Hatun, o kadar çok çeyiz eşyası göndermişti ki, Hediye Hatun'un sandığı, sepeti almamış, bir kısmı da Fatma Hatun'a ayrılmıştı.

Aşk ve sevkle dolu tatlı günler geçiyor. Hz.Mevlana, Şems'in hicran acısını, Selâhaddin'in hoş sözleriyle gidermeğe çalışıyordu. Önceleri Şems'e karşı olanlar, şimdi, şurada, burada yeni dedikodulara başlamışlardı:

Birinden kurtulduk, diğerine çattık... Öteki neyse, ya şimdiki... Koca Mevlana okuyup yazması bile olmayan bir dervişe bağlanıp kaldı. Bu adamın bizden üstün nesi var, anlayamıyoruz. Üstelik, başımıza şeyh de oldu. Bu olur şey değil...

Diyorlardı. Bu acı sözler Selahaddin'in kulağına da geliyor, üzülüyordu..

MEVLÂNA ŞEYH SELÂHADDİN'İ DE BÖYLE KAYBETTİ...

Şeyh Selahaddin, müridlerin kendi aleyhindeki sözlerine üzülüyordu. Çünkü daima iyiliklerini istiyor.

Mevlâna'yı inzivadan çekerek, müridleri ile meşgul olması için çaba gösteriyordu. Hele, Çavuşoğlu adında, çok yakın, bir dostu vardı. Ona daima iyiliklerde bulunmuştu. Şimdi, kendisine düşman olanların başında o geliyordu. Son zamanlarda işi o kadar azıtmışlardı ki, Selâhaddin'i, Şems gibi ortadan kaldırmayı dahi düşünüyorlardı. Bu haber Selâhaddin'in kulağına geldiği zaman gülerek şöyle dedi:

—Hak'kın buyruğu olmadan bir çöp bile kımıldamaz. Tanrı ferman buyurursa, kul çaresiz boyun eğer: Gerçekten onlar beni öldürmeğe kasıtlı iseler, ben onların hayrını ve iyiliğini dilemekten başka söz etmem.

Kötülük çamurlarını iyilik pınarları ile yıkamak.. Selâhaddin, özünde kaynayan bu pınarları cömertçe açtı. Bir süre sonra da, onlar hatâlarını anlayarak birer birer özür dilemeğe başladılar.

Yıllar geçiyordu. Şems'ten sonra tam onbir yıl.. Sürekli oruçlar, geceli gündüzlü ibadet, ihtirasın, hasedin yuvalandığı nefisle çatışmalar Selâhaddin'in zayıf vücudunu çok yormuş, bir ney kamışı gibi incelmiş, yüzünü çeviren zarif, kısa sakalı bir nur huzmesi gibi ağarmıştı. Yaşlanmıştı da.. Göç zamanının geldiğini biliyor, yavaş yavaş hazırlığını yapıyordu. 1258 yılı Aralık ayı, sert, çetin bir kışla girmişti. Selâhaddin'in hırkasını yıkamışlar, kurusun diye dama sermişlerdi. Tam bu sırada Cuma ezanı okunmuş, başka hırkası olmayan Selâhaddin buz tutmuş hırkasını giyerek Camiye koşmuştu. Hastalanırsın, yapma, etme diyenlere:

-Cismin kaybı, Tanrı emrinin terkinden daha evlâdır...

Cevabını vermişti. Bu haliyle, ölümü istediği belliydi. Nitekim, ateşler içinde yatağa düşmüştü. Selâhaddin'in rahatsızlığı Mevlâna'yı çok üzdü. Sık sık ziyaretine geliyor, gelemediği günler de mektuplarla hatırını soruyor, geçmiş olsun diyordu. Bu mektuplarında içli

gazeller de yazar, gönlünü alırdı. Bir gazelinde şöyle sesleniyordu:

Irak olsun senden hastalıklar
Ey canlarımızın rahatı.
Ey gören gözümüz,
Kem gözler, ırak olsun senden...

Lûtuf gölgen ırak olmasın bizden,
Solmasın gül bahçesine benzeyen yüzün...
O gönül otlağımız, çimenliğimiz.
Hep öyle taze, hep yeşil..

Bizim canımıza gelsin
Senin acın, senin ağrın..

Hastalık bir türlü şifa bulmuyor, Şeyh Selâhaddin gün gün eriyordu. Artık ümit kesilmiş, sefer yakınlaşmıştı. Aralık ayının 29'ncu Pazar günü, ten kafesinden kurtularak, can âlemine, ölümsüzlüğe kanat açtı. Tanrının bol rahmetine kavuştu.

Mevlâna'yı can evinden yaralayarak göçtü, gitti Selâhaddin.

Mevlâna için bu kayıplar, babası babasından sonra Seyyid Burhaneddin, sonra Şems, şimdi de Selâhaddin, mukadderdi sanki... Her giden Mevlâna'da derin bir iz bırakıyor, bu üzüntünün pençesinde Mevlâna, iç âleminin tâ derinliklerine iniyor, kaynıyor, pişiyor ve yanıyordu. Sonra da bir yanardağ gibi kükreyerek taşıyor, Mevlâna oluyordu.

Mevlâna, rahatsızlık günlerinde, Selâhaddin'in evine koştu, görüştü. Çok üzgündü. Selâhaddin'in vasiyetini dinledi. Koca Şeyh: (Cenazeme neyzenler, kudümzenler katılsın. Bir düğün şenliği içinde, semâ ede ede kabrime götürün beni) diyordu. Mevlâna bu vasiyete

uydu. Ölümünden sonra bir cenaze töreni hazırlandı. Neyzenler, kudümzenler, okuyucular ön safı almışlardı. Mevlâna onlarında arkasında semâ ediyor, daha geriden binlerce Konya'lı, tabutu omuzlar üzerinde âdeta uçuruyorlardı. Cenaze namazını Mevlâna kıldırmış, babası Sultan'ül-Ulemâ'nın mezarı yanına gömdürmüştü. O gece Mevlâna'nın şu mersiyesi, Konya'lılara içli gözyaşları döktürmüştü.

Firkat-ü hicrinden ey yâr çerh-ü devran ağladı.
Kana garkoldu gönül, hep akl ile cân ağladı.

Cebrail-i kudsiyanın yandı bâl-ü perleri
Tabiyanın, evliyanın gözleri kan ağladı

Ey yazık, eyvah yazık, eyvah yazık.
Böyle bir çeşm-i yakiyne sek-kü vicdan ağladı.

Mevlevi musikisinin büyük ustadı Mustafa Itri Dede'nin (segâh) makamında bestelediği bu mersiye, Mevlâna'mızın kanlı gözyaşlarıyla şöyle devam ediyordu:

Gerçekte yüz âlemdin, bir kişi değildin sen
Dün gördüm, o âlem de bu âleme ağlamadaydı.

Gözden uzaklasalı göz de ardından gitti.
Can, gözsüz kaldı da gene kanlar saçarak ağlıyor.

Gayretin olmasaydı, yağmur gibi gözyaşları döker,
öyle bir ağlardım ki.
Fakat gönlüm, kanlar saçarak böyle gizli
ağlaması daha iyi.

Gözyaşı da nedir ki? Ayrılığınla miskler

yağdırmak her nefes kanlarla erimek, her an
ağlayıp durmak gerekti.

Ey Şeyh Selâhaddin, ey tez uçan devlet kuşu,
yaydan ok fırlar gibi uçup gittin, yay
ağlamakta şimdi.

Kısa bir süre sonra Selahaddin'in mezarı üzerindeki sandukasına şu kitabe yazıldı:

"Allah bakî. Bu mezar, şeyhimiz, arifler güneşi, hidayet ve yakın bayrağı, abdalın padişahı, halde ve sözde kemal sahibi, arayan ve dileyen kalplere emniyet ve huzur olan, Tanrı'nın en büyük nuru, en kuvvetli burhan, basiret ıssı, içi dışı, huyu hulku temiz, Tanrı sırlarının denizi, gayba ait remizlerin tercümanı, takva imamı, eşsiz örneksiz sırlar mahremi, asrın Beyazıd'ı zamanın Cüneyd'i, Hak ve dinin salâh'ı, Konya'lı, Yağıbasan oğlu Kuyumcu Feridun'un toprağıdır. Tanrı, sırlarını kutlasın. O, altıyüzelliyedi yılı Muharrem ayının ilk günü göçtü."

Şeyh Selahaddin sabırlı, gönlü zengin, sözden öze yönelmiş, içine dönük, şeriatın inceliklerine titizlikle uyan, saf, temiz bir sufi idi.

Coşkun Mevlâna, Şems'ten sonra, onun bu haliyle sükûn bulmuş, daha doğrusu, coşkunluğunu içine atarak özleşmiş, içten yanmış, kavrulmuştu. Dışı küllesmiş bir kor gibiydi. Bir gün bu külden sıyrılacak, ateşiyle cihanı aydınlatacaktı. Bu O'nun "Mesnevi" devrine bir hazırlıktı.

Mevlâna'yı Kuyumcu Selâhaddin'in dükkânı önünde semâ ederken gösteren bu minyatür, XVI. yüzyılda yapılmıştır. Amerika'da Bodleian Library'dedir.

Mevlâna, Kuyumcu Selâhaddin'le birarada bir sema meclisinde. (Resim, İran'da yapılmıştır.)

BÖLÜM: V

MESNEVİ DOĞUYOR
(ÇELEBİ HÜSAMEDDİN)

MEVLÂNA'NIN UFKUNDA YENİ BİR IŞIK
ÇELEBİ HÜSAMEDDİN

Şeyh Selâhaddin'in ölümünden kısa bir süre sonra Mevlâna'nın ufkunda, bir başka ışık parladı. Bu ışık, Mesnevi gibi dünya durdukça duracak ölümsüz bir eserin meydana gelmesine vesile olan Hüsameddin Çelebidir. Biz, O'nu Mevlâna soyundan gelen diğer Çelebilerden ayırmak için, lâkabını başa alarak (Çelebi Hüsameddin) diye adlandıracağız.

Çelebi Hüsameddin, Ahi-Türkoğlu diye tanınan Urmiyeli Hasan oğlu Muhammed'in oğludur. Soyu, 1107 yılında Bağdad'ta ölen sufî Ebul-Vefa'ya ulaşmaktadır. Dedeleri, Urmiye'den, Anadolu'ya göçmüş, Konya'da yerleşmişlerdi. Babası Ahi Muhammed, Konya ve çevresindeki ahi teşkilâtının reisi olduğu için (Ahi-Türk) adıyla tanınmıştır. Bundan dolayı, Çelebi Hüsameddin'e Ahi -Türkoğlu denmiştir.

Çelebi Hüsameddin, çocuk yaşlarında babasını kaybetmişti. Fütüvvet erbabı Konya ahileri onu, babasının postuna oturtmuşlardı. Daha o günden Mevlâna'ya içten bir sevgi besleyen, fırsat buldukça medresedeki derslerine, daha sonra semâ ve sefâ meclislerine katılan Çelebi Hüsameddin, büluğ çağına erince, bütün ahiler ve dostlarıyla birlikte Mevlâna'nın hizmetine girmiş. Şems'ten ve Selâhaddin'den feyz almış. Şeyh Selâhaddin'in ölümünden sonra da Mevlâna'nın yakini ve halifesi olmuştur. Bununla da kalmamış, Konya'daki Ahi teşkilâtının riyasete düşen payını, kendi mallarını da katarak Mevlâna'nın önüne sermiş, nesi var, nesi yoksa, Mevlâna'nın yakınlarına ve müridlerinden ihtiyacı olanlara harcanmasını niyaz etmişti. Bundan böyle, Çelebi Hüsameddin'in, Konya Meram bağlarındaki konağı, Mevlâna dervişlerinin bir idare yeri olmuştu. Ayrıca Mevlâna, eline ne geçmişse olduğu gibi Çelebi'ye göndermiş, bu idarenin başına Çelebi'yi getirmişti.

Gençliğinde iyi bir eğitim gören Çelebi Hüsameddin, Konya'da birkaç yüksek medresenin öğretmenliğini de yapıyordu. Mevlâna'nın aşk ve gönül zincirine bağlandıktan ve bu zincirin sağlam bir halkası olduktan sonra, O'nun mânevi terbiyesi altında pişmiş, "hâmil-i esrârı ve haznedar-ı mâârifi olmuştu" Mevlâna, O'nu: "Hak ziyası, Hak nuru, ruh cilâsı, dinin ve gönlün hüsamı cömert Hüsameddin" gibi vasıflarla övmede. Şems'ten ve Selâhaddin'den boşalan seçkin yere oturtmadadır. Öyle ki Mevlâna, onsuz bir yere gitmez, onsuz konuşmaz, neşelenmezdi. Şems, bu kere de Hüsameddin'de tecelli etmişti. Mevlâna bütün sevdiklerini onda, onun yakınlığında buluyor, görüyordu. Bir gün Çelebi Hüsameddin'in bağında otururken, yanındakilere Şems'ten bahsetmiş ve onu övmüştü. Mecliste bulunan müderris Bedreddin, Şems'i göremediğine üzül-

düğünü belirtince, Mevlâna, Hüsameddin'i kastederek:

Şems'e erişemediysen, öyle birisine eriştin, öyle birisine kavuştun ki, saçının her telinde yüzbinlerce Şems asılı... Demiş ve heyecanlanarak semâ'ya başlamıştı.

MESNEVİ'YE BÖYLE BAŞLANDI...

Mevlâna, Çelebi Hüsameddin'de de Şems'i görüyor, bir gazelinde şöyle diyordu:

"Tebrizli Şems'le Hak ziyası Hüsameddin, varlığın aslıdır. Onlar nokta olmuşlardır, başları onların çevresinde pergel gibi dönmededir.."

Şems, Selâhaddin ve Hüsameddin, bunlar birer addı, varlıklarıysa tek..

Şems, Mevlâna'yı Mevlâna yapmış, O'nu ilâhi aşkın zirvesinden öteye aşırmış, Selâhaddin bu âşkın doruğunda onu olgunlaştırmıştı. Şimdi Hüsameddin, olgunlaşan ve dolgunlaşan âşk meyvasını demet demet toplayacak, teşne gönüllere Mesnevi pınarları akıtacaktı. Mânen bununla vazifeliydi. Nitekim bu vazifesini yapmakta gecikmedi.

Öyle ki, Mevlâna Celâleddin, Şems'in ve Selâhaddin'in ölümünden sonra yavaş yavaş sükûn buluyor, coşkunluğu ve cezbesi fikir olgunluğuna doğru yöneliyordu. Aşk ve cezbeyle yanan, yakılan Mevlâna, şimdi bu potada verime hazır bir haldeydi.

Onun bu halini yakından izleyen Çelebi Hüsameddin, canla gönülle bağlı olduğu pir'inin kemâlini yaymak, bu âşk ve irfan güneşinin perdelerini sıyırarak, ışıklarıyla bütün bir âlemi nurlandırmak istemiş, kendini bununla görevli saymıştı. Bu sırada, Mevlâna'nın gazellerinin toplandığı Divân da büyümüş, Divân-ı Kebir olmuştu.

Şimdiyse, Mevlâna daha olgun, daha doyurucu bir

eser verebilirdi. Bu eser, "Mesnevi" tarzında olmalı, dostlar zevkle okumalı, feyz almalı, öğrenmeliydi. Mevlâna'nın geniş bilgisi, üslûbu, hele pek üstün şairliği, hattâ şiir söylerken, öyle uzun boylu vezin-kafiye telâşına düşmeden bir suyun akışı gibi rahat ve düşünmeden şiir söyleyiş yeteneği bu işe yeterdi. Bu fikrini Mevlâna'ya açmak için fırsat gözlüyordu.

Bu fırsat bir gün gelip çatmıştı. Meram bağlarında, suların ışıl ışıl çağladığı bir bahçede Mevlâna, Çelebiyle geziyor, şiirler söylüyordu. Çelebi, tam zamanıdır diyerek fikrini açtı:

–Sultanım! Gazel tarzında birçok şiirler tanzim buyurdunuz. Divân epeyce büyüdü. Eğer Hâkim Senai'nin İlâhinâme'si, Ferideddin Attar'ın Mantık'ut-Tayr'ı vezninde bir kitap yazacak olursanız, bu eseriniz, cümle âşıkların can yoldaşı olacaktır. Bundan sonra da, âşıklar, başkalarının sözleriyle değil, sizin eserinizle gönüllerini doyuracaklardır. Buna himmet, efendimizin pek bol olan lûtuf ve inayetine kalmıştır.

Mevlâna buna hazırdı zaten... Tebessüm etti. Sarığının kıvrımları arasından bir kâğıt çıkararak Çelebi Hüsameddin'e uzattı. Bu kâğıtta, müstakbel Mesnevinin İlâhinâme'si, Ferideddin Attar'ın Mantık'ut-Tayr'ı dı. Çelebi'ye:

–Oku!

Buyurmuşlardı. Çelebi Hüsameddin ilk beyti okudu:

"Bişnev, in ney çün şikâyet mikûned"
"Ez cüdayiha hikâyet mikûned"

Türkçesi:

"Dinle bu ney, nasıl şikâyet ediyor,
ayrılıklardan hikâyet ediyor..."

MESNEVİ'NİN İLK ONSEKİZ BEYTİ

Mesnevi'nin Fatihası demek olan ilk onsekiz beytini başta Süleyman Nahifi olmak üzere, son yıllara kadar birçok şairlerimiz nazmen Türkçeye çevirmişlerdir. Bu tercümelerden biri de şöyledir:

Dinle Ney'den, nasıl hikâyet eder?
Ayrılıklardan şikâyet eder:

Koptuğumdanberi kamışlıktan ben,
Ağlar kadın-erkek inleyişimden.

İsterim hasretle doğranmış yürek:
Derdini dökeyim feryat ederek.

Aslın'dan kopup da ayrı kalanlar
Gene o kavuşma gününü arar.

Her meclìste geldim ben âh-ü zâra,
Eş oldum bedbahta ve bahtiyara.

Her biri sandı ki bana oldu yâr,
Lâkin aramadı bende ne sır var?

Sırrım, feryadımdan değildir uzak,
O nuru yok sanır lâkin göz, kulak.

Gizli değildir can tene, ten cana,
Canı görmek için izin yok sana.

Yel değil, ateştir bu Ney'in sesi,
Kimde bu ateş yok, sönsün nefesi.

Aşkın ateşidir ki Ney'e düştü,

Aşkın coşmasıdır ki meye düştü.

Yardan ayrılanın Ney gönül sesi,
Perdemizi yırttı O'nun perdesi.

Ney gibi panzehir var mıdır böyle.
Hem uygun, hem düşkün, kim gördü söyle?

Ney kanlarla dolu yolları söyler.
Ney, Mecnun aşkını hikâye eyler.

Bu aşkı kim anlar bihuştan gayri?
Dile mahrem var mı kulaktan ayrı?

Günler gam içinde vakitsiz soldu.
Günler yanışların yoldaşı oldu.

Sen varsın, günlerim ne gam, gittiyse.
Sen kal, temizlikte eşi yok kimse.

Balıktan gayrisi suyuna kandı
Nasipsizin gönlü gecikip yandı.

Pişkinin halini hiç anlar mı ham?
Söz kısa gerektir imdi vesselâm..

(F.S. Ülkü tercümesi)

Hüsameddin Çelebi, okudukça çoşmuş, coşdukça heyecanlanmıştı, yanaklarından süzülen gözyaşları, elinde tuttuğu onsekiz beyitlik Mesnevi'yi ıslatmıştı. Okuyup bitirdikten sonra Mevlâna'nın ellerini öptü:

—Mevlânam, ey benim eşsiz hünkârım! Gönülden niyaz ederim. Bu beyitlerin sonu gelsin, sonsuzluğa kadar uzansın, ciltler dolsun..

Çelebi, sen yazmayı kabul edersen, ben de söylerim...

Kulunuz, şu andan itibaren canla başla hazırım.

Yaz, öyleyse göz nuru Hüsameddin... Gerçeklerle yücelmiş, gerçekler güneşi Hüsameddin yaz..

Kurtul, zincirleri kırıp ey oğul.
Yetmez mi ki oldun altınlara kul...

Ondokuzuncu beyit böyle başlıyordu. Mesnevi bittiği zaman cilt sayısı altıya, beyit sayısı 25.618'e ulaşmıştı.

Ve yazıldı...

Mesnevi, o günden itibaren yazıldı. Gece gündüz, yolda, bağda, bahçede, hamamda, durup dinlenmeden söyleyen Mevlâna... Yorulmaksızın, aşkla, şevkle yazan Çelebi Hüsameddin. Bu hali Çelebi şöyle naklederi:

(Mesnevi'yi yazarken, eline kalem almazlardı. Medresede, Ilgın kaplıcalarında, Konya hamamında, Meram bağlarında ve diğer yerlerde, nerede hatırına geldiyse söyler, fakir de derhal yazardım. Hattâ, yazmaya bile yetişemezdim. Bazen, geceli, gündüzlü birkaç gün söylerdi. Bazen aylarca meşgul olmazlardı. Bir zaman iki yıl ara verdiler. Bu süre içinde birşey söylemediler. Bir cildin bitiminde, cebren kendilerine okurdum. Bazen düzeltme yaparlar, bazen yapmazlardı..)

Mevlâna, Mesnevi'yi söylerken çevresinden, günlük olaylardan okuduğu kitaplardan, dinlediği hikâyelerden, halkın örf ve geleneklerinden örnekler veriyor, konuyu bunlarla işliyor, bazen anlatılan bir hikâye, diğer bir hikâyeyi hatırlatıyor, onunla tasavvufi bir fikri, ahlakî bir kurala bağlıyor, aralarında ilişkiler kuruyordu.

Mesnevi'de uzun boylu düşünüp taşınarak yazma,

kafiye arama, vezin bulma gibi kayıtlar yoktu. O tamamen (Fâilâtün, fâilâtün, fâilâtün) vezninde Mevlâna'nın kayıtsız şuurundan, tedailerinden, ruhunun derinliklerinden süzülmüş, arınmış bir eserdir. Biri, diğeri ardınca gelen fikir pırıltıları, ustaca ve üstadca söylenmiş ve o anda Çelebi Hüsameddin tarafından tespit edilmiştir. Bu yazma işi, Mevlâna'nın sükûnet bulup nefes alışına kadardır. Uykusuz geçen geceler, acıkmalar, bu arada Çelebi'nin soruları, verilen cevaplar da esere girmiştir.

Hüsameddin Çelebi yazdığı müsveddeleri, münasip bir zamanda Mevlâna'ya okuyor, gereken düzeltmeler yapıldıktan sonra asıl nüshaya yazılıyordu. Mesnevi'de fırsat düştükçe Çelebi övülmekte, bazen doğrudan doğruya ona hitap edilmektedir. Üçüncü cilde başlarken, Çelebi Hüsameddin, şu beyitlerle okşanıyordu: (Ey hak Ziyâsı Hüsameddin, şu üçüncü defteri de meydana çıkar. Bir şeyin üç kere yapılması sünnettir. Üçüncü defterde sır hazinelerini deş, özürleri bir yana at. Senin kuvvetin Tanrı kuvvetinden sızıp gelmektedir..) Altıncı cilde başlarken de: (Ey gönüllerin hayatı Hüsameddin, nice zamandır altıncı cildin yazılmasına meyledip durmadasın, (Hüsâm-nâme), senin gibi bilgisi çok derin bir erin çekişiyle dünyayı dönüp dolaşmada... Ey mânevi er, Mesnevi'nin son cildi olan altıncı cildini de sana armağan ediyorum) denmekte, Çelebi üstün vasıflarla taltif edilmektedir.

MESNEVİ'NİN GÖNÜL ALICI DİBÂCELERİ

Mevlâna, Mesnevi'sinin her cildine, bir (dibâce) ile başlamıştır. Arapça yazılan bu dibâceler, Mesnevi ciltlerinin tacı, yahut Mesnevi buketinin tomurcuğudur. Mevlâna bu dibâcelerde, bütün samimiyetiyle, "Allah'a hamd-ü senâ" da bulunur. Ayet ve hadislerle söz incile-

ri dizer, Mesnevi'yi tarif ve tavsif eder. Birinci ciltte: (Şüphe yok ki, Mesnevi, gönüllere şifâdır, hüzünleri giderir, Kur'ân-ı Kerim'i apaçık bir hale koyar, rızkların bolluğuna sebep olur, huyları güzelleştirir. Mesnevi, şanları yüce özleri hayırlı kâtiplerin elleriyle yazılmıştır, temiz kişilerden başkalarının dokunmasına müsaade etmezler) buyururlar.

İkinci cildin dibâcesinde:

(Birisi bana âşıklık nedir? diye sordu. Dedim ki benim gibi olursan bilirsin..

Aşk ve muhabbet, Hak'kın sıfatıdır ve hakikatte muhabbet Hak'kın olup, kula nispeti mecazidir. Yani, âşk kullara evvelâ Hak'dan gelir, sonra kulda zuhur eder.)

Üçüncü cildin dibâcesinde:

(Nefsin heva ve hevesine uyan, istirahatine düşkün olan, bir şeyden çabuk usanıp vazgeçen, kendisine emin olmayan, zahmetlere katlanmayan, yalnız dünya geçimine düşen kişi ilme kavuşamaz. Tanrı'nın ihsanına şükredip takdir ettiğini yüce bilip, nefsin aşağılık hazlarından, kendisini beğenmekten, Tanrı'ya sığınan kişi ilme kavuşur...)

Dördüncü cildin dibâcesinde:

(Bu faydası en ulu olan güzel konağa dördüncü göçtür. Gök gürleyince bahçeler nasıl sevinir, güzel bir uykuyla gözler nasıl uzlaşırsa, bu dördüncü cildi görünce, âriflerin gönülleri öyle sevinir, öyle neşelenir. Ruhların huzuru, bedenlerin şifâsı, bu döndüncü göçtedir...)

Beşinci ciltte ise:

(Şeriat muma benzer, yol gösterir. Fakat, mumu ele almakla yol aşılmış olmaz. Yola düzeldin mi o gidişin tarikattir, maksadına ulaştın mı o da hakikat... Bunun için "Hakikatler meydana çıksaydı, şeriatlar, yollar batıl olurdu" denmiştir.

Nitekim bakır, altın olursa, yahut da aslında altındır; artık onun için kimya bilgisine ne hal kalır, kendi-

sini kimyaya sürtüşmeye ne hacet var? Kimya bilgisi şeriattır, kimya sürtünmek de tarikat.

Hasılı şeriat, hocadan yahut kitaptan kimya bilgisini öğrenmeye benzer. Tarikat, kimya eczasını kullanmak, bakırı kimyaya sürtmektir..)

Altıncı ciltte:

(Mesnevi'nin mânevî delil ve beyanların altıncı cildi olan bu kitap, vehim, şüphe, tereddüt karanlıklarını aydınlatan bir çerağdır. Bu çerağı, hayvanî duygu ile görüp anlamaya kimsenin kudreti yoktur...) buyurulmakla ve (Sır, ancak sırrı bilenle eşittir. Sır, onu inkâr eden kişinin kulağına söylenmez...) diyerek, bu son cilde başlanmaktadır.

Mevlâna, büyük eseri Mesnevi'yi bir beyitinde şöyle tarif eder: (Mesnevimiz, Vahdet dükkânıdır. Onda Vânid'den, yâni Allah'tan gayri ne görürsen, o puttur). Gerçekten, yalnız Allah'ı terennüm eden, Allah âşkını dile getiren, insanlığa, hayırlı, aydınlık, nurlu bir yol çizerek, onu "kemal", durağına ulaştıran büyük mürşid Mevlâna, onlara, onların anlayabileceği bir dille seslenmiş ve Mesnevi'sini atasözleri, hikâyeler, hattâ masallarla süslemiştir. Yine Mesnevi üzerine der ki: "Bu kitap, masal diyene masaldır. Bu kitapta halini gören ise er kişidir. Mesnevi, Nil ırmağının suyuna benzer. Kıpdiye kan görünür ama, Musa'ya âb-ı hayat..)

Dibâceleri Arapça, asıl metni Farsça olan Mesnevi, Mevlâna Müzesindeki en eski nüshasına göre, 25.618 beyit. Mesnevi nüshaları zaman zaman yazıldıkça beyit sayıları artıp eksilmiş. Eflâkî Ahmed Dede, Mesnevi'nin 26.660 beyit olduğunu söyler. Mevlevi şairi Esrar Dede ise Mesnevi'nin (Kur'an-ı Kerim'deki Besmele, Fatiha,Bakara süresinin harf sayısı kadar), yani 25.639 beyit olduğunu kaydeder. Mesnevi'ler aşağı-yukarı bu sayıya yakın beyittedir.

Mesnevi gibi dünya çapında büyük bir eserin doğ-

masına vesile olan Çelebi Hüsameddin, Mevlâna'nın mübarek teveccühlerini kazanmıştı. Mevlâna onu, ömrünün sonuna kadar yanından ayırmamış, oğulları kadar, şefkat dolu bir sevgiyle ona bağlanmıştı.

Öyle ki, bir dakika olsun yanından ayırmaz, toplantılara onsuz gitmez, onsuz neşelenmezdi. Devrin ileri gelen devlet adamlarından Vezir Muhiddin Pervâne, birgün konağında bir semâ meclisi tertiplemişti. O gün, Çelebi Hüsameddin gelinceye kadar Mevlâna'nın yüzü gülmemişti. Çelebi, kapıdan girer girmez, Mevlâna: (Merhaba canım Merhaba nur'um, efendim. Merhaba Hak ve Peygamber sevgilisi. Gel benim ruhum, gel benim sultanım, gel benim gerçek padişahım...) diye seslenmiş, bu coşkun hitap, bu yanık yürek, bu dinmez iştiyak, Çelebi'yi coşturmuştu. O da zevkinden nâralar atıyor, gözyaşı dökerek, semâ ediyordu.

Mevlâna, içindeki engin sevgi denizinin bütün, derinliğiyle yalnız Hüsameddin'i değil, ona ait herşeyi de öylece severdi. Birgün toplanmışlar, Çelebi'nin evine gidiyorlardı. Mahallenin başında, karşılarına bir köpek çıkmıştı. Birisi köpeği kovmak isteyince, Mevlâna hemen mâni olmuş:

–Bu, Çelebi'nin mahallesinin köpeğidir, ona dokunmayınız.

Demişti. Cebindeki bütün parasını Çelebi'ye gönderdiği birgün, oğlu Sultan Veled:

–Baba, evde hiçbirşey yok, biz ne yapacağız?

Diyecek olmuş, Mevlâna da:

–Vallahi, billâhi, tallahi, yüzbin zahit açlıktan ölüm halinde gelse, bizde de tek bir somun olsa, onu da gene Çelebi'ye göndeririz..

Cevabını vermişti. Bir gün de, Çelebi'nin evine erzak götüren hamala, sırtındaki cübbesini hediye etmiş:

–Keşke senin yerinde ben olsaydım! demişti.

ŞEYH SADREDDİN KONEVÎ DE ONA UYDU

Mevlâna, Konya'ya geldiği zaman, etrafında, devrin tanınmış birçok mutasavvıflarını bulmuş, geniş bir ilim çevresiyle karşılaşmıştı. Bu mutasavvıflardan biri de Şeyh Sadreddin Konevî idi. Sadreddin Konevî, 1210 yılında Malatya'da doğmuş, iki yaşındayken babasını kaybetmiş, annesiyle birlikte Konya'ya gelerek yerleşmişti. Tanınmış bilgin Muhyiddin'i Arabî, Konya'ya gelerek Sadreddin'in dul annesiyle evlenmiş, böylece Şeyh Sadreddin, babalığı Muhyiddin'in manevi terbiyesi altında yetişmiş, "Vahdet-i vücûd" felsefesinin Anadolu'da yayılmasına çalışmış, eserler yazmıştır. Hâdis ilminde, eşi benzeri bulunmayan bir bilgindir.

Başlangıçta değişik inanç ve kanaatleriyle, Mevlâna'nın fikir ve düşüncelerinden ayrılan Sadreddin Konevî, devletten geliri olan Selçuklu sultanları ile yakınlığı bulunan, itibarlı, zengin bir kişi idi. Konya'daki saray misâli konağında, câriye ve uşaklarıyla, bir sultan gibi yaşıyor, onun bu gösterişli hayatı, halkın sevgisiyle yaşayan, gönüllere seslenen yoksul Mevlâna tarafından kınanıyordu. Bununla birlikte, Mevlâna, Sadreddin'e büyük bir saygı gösteriyor, ilmini, irfanını takdir ediyordu. Bir gün, bir toplulukta, namaz kılınacağı zaman, Mevlâna'ya imamlık teklif etmişlerdi.

Mevlâna:

—Biz abdal erleriz, nerede olursa orada otururur, kalkarız. İmamlık, tasavvuf ve temkin ehline yaraşır..

Diyerek, Sadreddin'i öne sürmüş, imamlığa geçirtmişti. Ve sonra ilâve etti:

—Tanrı'dan korkan bir imamın arkasında namaz kılan, peygamberlerin arkasında namaz kılmış gibi olur.

Zaman geçtikçe, Şeyh Sadreddin, Mevlâna'yı anlamaya, ona karşı derin bir saygı ve sevgi göstermeye başlamış, birgün onu şu sözleriyle övmüştü:

–Bestamlı Beyazıd'la Bağdad'lı Cüneyd, bu zamanda yaşamış olsalardı, bu Tanrı erinin bindiği atın eğer örtüsünü taşırlar, ona seyislik ederlerdi.

Zaman zaman ziyaretleriyle Sadreddin'in konağını süsleyen Mevlâna, onunla sohbetten büyük bir zevk duyuyordu. Bir keresinde Sadreddin'in evinde bir toplantı daha yapılmış, bu toplantıya, devrin ileri gelen bilginleri de çağırılmıştı. Konuşma sırasında, davetlilerden Emir Kemaleddin şöyle demişti:

–Mevlâna'nın etrafındakiler halktan ve orta tabakadan kimseler... Çoğu esnaf... Fazilet ve bilgi sahibi yanına uğramıyor gibi birşey... Nerede bir çulha, nerede bir bakkal, nerede bir terzi varsa, onun müridi olmuş.

Bu söz Mevlâna'yı incitmişti ama, cevabını da vermişti:

–Öyledir zahir... Hallac-ı Mansur da bir "hallaç" değil miydi? Hepinizin bildiği Buharalı mutasavvıf bez dokumaz mıydı? Bir başkası camcıydı. Söyler misiniz, sanatlarının irfânlarına ne zararı oldu?

Bu yollu bir söz daha gelmişti Mevlâna'nın kulağına.. Diyorlardı ki:

–Mevlâna eşsiz bir sultan, misli görülmemiş bir insan. Ona sözümüz yok. Ama, etrafındaki kötü kişilere ne demeli?

Mevlâna, bu tarize de karşılık vermiş ve susturmuştu:

–Eğer onlar iyi olsalardı, ben onlara mürid olurdum.

Mevlâna bu cevabıyla, kendisinin dışarıdan cahil, kaba saba gibi görünen, gerçekte bir özü, cevheri bulunan ham insanları yetiştirmekle, olgunlaştırmakla, onları feyzinin bir peyki yapmak ve onlara öncülük etmekle görevli olduğunu söylüyordu.

Ve aslında da öyleydi..

EMİR SÜLEYMAN PERVÂNE MEVLÂNA'NIN MÜRİDLERİ ARASINA KATILDI

Birgün, Mevlâna, Şeyh Sadreddin'i ziyarete gelmişti. Sadreddin, Mevlâna'yı büyük bir saygı ile karşılayarak, odasının baş köşesine oturttu. Kendisi de, edeple, karşısında diz çökmüştü. Karşılıklı, nurla dolu, huzur dünyasına daldıkları bir sırada, Sadreddin'in hizmetinde bulunan bir derviş, bu sükûtu bozarcasına Mevlâna'ya:

—Söyler misiniz fakirlik nedir?

Diye bir soru sormuştu. Mevlâna hiç oralı olmadı, "murakabe"sine devam etti. Derviş, sualini birkaç kere tekrarladığı halde, Mevlâna susuyordu. Derviş, dışarıya çıktığı zaman, Sadreddin Konevî, dervişe çıkıştı:

—Ey pişmemiş ham adam... Mevlâna sana güzel bir cevap verdi. Anlamadın.

—Cevabı neydi?

—Olgun bir derviş, velilerin huzurunda dille hiçbir şey söylemez. "hal" diliyle konuşur. Gerçek fakir, dünya ve ahiret pabucunu ayağından çıkaran, kendi varlığından geçen kişidir. Mevlâna, sana bunu demek istedi.

Sadreddin, Mevlâna'nın yücelik burcu önünde diz çökmüştü ama, başkaları bunun farkında değillerdi. Onlar, Mevlâna'yı anlıyamıyorlar veya anlamak istemiyorlardı. Birgün, yine bir toplantı yapılmıştı. İçlerinden Şeyh Necmeddin:

—Bugün Mevlâna şu toplantıya gelirse ne söylerse "hayır" diyeceğim.

Dedi. Bu söz üzerine Sadreddin Konevî, bu hareketinin doğru olmayacağını söylediyse de dinletemedi. Biraz sonra Mevlâna gelmiş ve ilk söz olarak: (Tanrı'dan başka Tanrı yoktur, Hz.Muhammed Tanrı'nın elçisidir) dedi.

Şeyh Necmeddin'in buna (hayır) demesine imkân var mıydı? Hâtasını anlamıştı. Sustu. Özürler diledi o gün..

Mevlâna, devrinin bütün ileri gelenlerinden saygı görüyordu ama, hiçbiri ile münasebeti, Muineddin Süleyman Pervâne ile olduğu kadar dostça ve samimi olamamıştı. Süleyman Pervâne, gençliğinde, Selçuklu Sarayında çeşitli hizmetlerde bulunmuş, Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev II'in kızı Gürcü Hatun'la evlenmiş, itibarlı bir devlet adamı idi. Birara, Tokat Emirliğinde bulunmuş, daha sonra Moğolların, Anadolu Umumi Valisi olan Bayçu Noyan'ın itimadını kazanarak "Pervâne veya Pervâneci" mansıbını elde etmişti. Pervânecilik, Anadolu Selçuklularında, Vezirlikten sora, en yüksek bir makamdı. Onaltı yıl Selçuklu devletini idare eden, bir taraftan sevgisini kazanan Süleyman Perçuk'lu sultanlarının sevgisini kazanan Süleyman Pervâne, olgun ve bilgin, düşkünler babası hayırsever ince ruhlu bir emir olarak tanınmıştı. Çevresindeki ilim adamlarına, mutasavvıflara, ilgi ve saygı gösterir, onları sarayına toplar, sohbet meclisleri kurardı. Tokat'ta vazife gördüğü sırada, tanınmış sufilerden Fahreddin Irakî'ye bir zaviye yaptırmış ve kendisi de müridi olmuştu. Konya'ya dönünce, önce, Mevlâna'nın derslerine devama başlamış, sonra da özel toplantılarına katılarak teveccühünü kazanmıştı. Eli açık, gönlü gani, hür düşünceli, temiz kalpli, aydın bir insan olduğu için Mevlâna'nın yanında seçkin bir yeri vardı. Mevlâna yazdığı mektuplarda O'nu: (Kendi gücünden, kuvvetinden çekinen, Allah lûtfuna, ihsanına sarılan, muradına eriş mührüyle mühürlenmiş, kurtuluş bineğine binmiş olan âhiret yurdunu, yüce konakları dileyen, âdâletle, ihsanla eş dost, gerçeklikle, tam inançla arkadaş, Hak katında makbul, halk katında makbul, halk katında övülmüş bulunan emirler padişahı Muineddin..)

diye taltif ediyordu. Bir mektubunda da: (Devletler bağışlayan güneş, yücelikler göğü, yücelerin baş tacı) diye övüyordu.

MEVLÂNA'NIN YENİ BİR ESERİ DAHA DOĞUYOR: FÎHİ MÂ-FİH

Süleyman Pervâne, zaman zaman Mevlâna ile başbaşa, tatlı sohbetler yaptığı gibi, bazen de Mevlâna'yı konağına dâvet ediyor, izzet ve ikramdan sonra, Mevlâna'nın hikmet dolu söz ve öğütlerini, derin bir huşû içinde dinliyordu. Bu sohbetler, gün gelmiş o kadar derinleşmiş ve genişlemişti ki, kâtipler bunları yazmağa başlamış, bir süre sonra da, Mevlâna'nın (Fîhi mâ-fîh) adlı eseri meydana gelmiştir. Fihi mâ-fîh, (Onun içindeki içindedir) anlamına gelmekte, mutlak varlık, Tanrı'yı, "akl-ı kül ve akl-ı cüz'ü", dünya ve âhret görüşlerini, mürşid ve mürid ilişkilerini tasavvufi sohbetler halinde, hikâye ve örneklerle anlatmakta, bazen doğrudan doğruya, Süleyman Pervâne'ye hitap etmektedir. Bu sohbetlerin, Sultan Veled, Çelebi Hüsameddin gibi Mevlâna'nın yakınları tarafından derlendiği, yazıldıktan sonra, Mesnevi gibi Mevlâna'ya bir kere okunduğu, ondan sonra asıl nüshaya yazıldığı sanılmaktadır. Nasıl, Çelebi Hüsameddin, Mesnevi'nin yazılmasına önayak olmuşsa, Süleyman Pervâne'de Fîhi Mâ-fîh'in meydana gelmesini sağlamıştır.

Mevlâna'nın fikrî hayatını, 76 bölümde dalga dalga seyreden bu eser nesir halindedir, konular yer yer beyitlerle süslenir, akıcı üslûbu içinde okuyucuyu peşinden sürükleyerek kendi havası içinde eritir, pişirir, yakar. Mesnevi ne kadar coşkunsa, Fîhi Mâ-fîh o kadar temkinli, ilmî ve ârifanedir.

Selçuklu Devletinin saltanat kavgalarıyla haşır-neşir olduğu bir sırada, önemli bir görevi elinde bulundu-

ran Süleyman Pervâne, fırsat buldukça Mevlâna'yı ziyaret ediyor, bulamazsa özürler diliyor:

—Gece gündüz kalbim, canım sizin yanınızda, hizmetinizde; fakat Moğolların işinden, işlerin fazlalığından ziyarette kusur ediyorum.

Diyordu. Mevlâna da:

—Bu işler de Hak işidir. Çünkü bunlar Müslümanlığın güvenini sağlıyor. Siz onların gönüllerini rahat ettirmek, huzur ve rahat içinde, itaât ve ibadetle meşgul olabilmelerini sağlamak için kendimizi malınızla, canınızla fedâ ettiniz. Bu da hayırlı bir iştir......

Sözleri ile karşılık veriyordu. Pervâne'nin ziyaretleri, müridlerden bazılarını kıskandırmış olacak ki:

—Emir Pervâne geldiği zaman, Mevlâna büyük sözler söylüyor... Diye sitem edenler olmuştu. Bunu işiten Mevlâna:

—Emir gelince söz kesilmiyor. Çünkü o söz ehlidir ve daima sözü çeker, söz de ondan ayrılmak istemiyor. Başkaları da nazımla, nesirle gerçekler ve incelikler söylüyorlar. Halbuki Emirin meyli, ilgisi bizedir. Yoksa ince sözler için değil. Çünkü, her yerde bu bilgiler ve inceliklerden vardır. Şu halde O'nun beni sevmesi, beni görmek istemesi bunlardan dolayı değildir. O, bende başkalarında olmayan birşey görmektedir.

Diyordu.

Buna rağmen çok kereler, Emir'i huzuruna kabul etmiyor, bekletiyordu:

—Emir bizim ziyaretimiz için rahatsız olmasın ve zahmet etmesin. Çünkü bizim birçok hallerimiz vardır. Bir halde konuşuruz, başka halde susarız. Bir halde insanlarla ilgileniriz, başka bir halde yalnız kalırız. Hayret ve istiğrak içinde bulunduğumuz haller vardır. Allah esirgesin. Emir böyle bir haldeyken gelirse, hatırını soramayız, onunla konuşmaya halimiz elvermez. Bunun için dostlarla konuşmaya, onlarla meşgul ol-

maya durumumuz elverişli olduğu zaman, bizim gidip onu görmemiz daha iyi olur..

Diyordu. Bu sözlere Emir şöyle karşılık vermişti:

—Mevlâna benimle meşgul olsun, benimle konuşsun, diye gelmiyorum. Sadece müşerref olup, kulları ve müridlerinden olmak için geliyorum. Meselâ bugünlerde Mevlâna meşguldü. Bana yüzünü dahi göstermedi. Geç vakitlere kadar beni beklettikten sonra savdı. Mevlâna bunu bana, bir ders için yaptı, beklemenin ağırlığını, acılığını anlamam için böyle hareket etti. Müslümanları ve iyi insanları bekletmemek için, beni terbiye etti.

MEVLÂNA'NIN BİR MEKTUBU

Birgün Emir Süleyman Pervâne, Mevlâna'dan kendisine öğüt vermesi için ricada bulunmuştu. Mevlâna, bir zaman düşündükten sonra:

—Emir Pervâne. Kur'anı ezberlediğini duyuyorum, doğru mu?

Dedi. Pervâne:

—Evet.

—Ayrıca, Şeyh Sadreddin'den hadis ilmi okuduğunu da duydum.

—Evet, doğrudur.

Bunun üzerine Mevlâna şöyle buyurmuştu:

—Madem ki, Tanrı ve onun peygamberinin sözlerini okuyorsun.. O sözlerden öğüt alamıyorsan, hiçbir âyet ve hâdis'in emrine uyamıyorsan, benim nasihatimi nasıl dinler ve ona uyarsın.

Pervâne, bu sözler üzerine ağlayarak dışarı çıkmıştı..

Mevlâna, Emir Muineddin Süleyman Pervâne'yi hem çok seviyor hem de onu tam bir ihlâsla "insan-ı kâmil" yapabilmek için potasında pişiriyordu.

Emir Pervâne'nin, Mevlâna'ya olan yakınlığını onun sözünden dışarı çıkmayışını bilen halk, türlü ihtiyaçları için Mevlâna'ya başvuruyor. Emir'den yardım ve şefaat etmesi için rica ediyorlardı. Mevlâna, yazdığı mektuplarda halkın dileklerini Süleyman Pervâne'ye ulaştırıyor, o da gelen mektupları okuyup öptükten sonra, başına koyuyor, gereğini yerine getiriyordu. Mevlâna'nın devrin ünlü kişilerine yazdığı, 147 mektubu içine alan (Mektubat-ı Mevlâna) adlı eserinde, bunun çeşitli örneklerini görmekteyiz. Bir keresinde, Konyalı bir çiftçinin, saraydan kendisine yardım için verilen tohumluk buğdayın arttırılması isteğiyle Emir Pervâne'ye öğüt dolu uzun bir mektup yazmış ve mektubunu şöyle tamamlamıştı:

"...Duâmızı, senâmızı getiren bu zat, kapınıza kulluk için gelmede, bu mektubu getirmeyi de, bahânesiz, sebepsiz olarak da kaynayıp coşan lutfunuza, ihsânınıza bir vesile kılmadadır. Alemde bütün ihtiyaç sahipleri, bir umuda kapılarak o kerem Kâbesine yüz tutuyorlar; o eşikten de ancak esenlikle ganimetler elde ederek, sevine sevine, şükrede, ede dönüyorlar. Kutlu hatırınıza ap-açıktır ki, dünya devleti, dünya malı, ekin ekmek, tohum saçmak içindir. Bu ömür ve devlet tohumunu ekmek için vermemişlerdir, saklamak için değil. Ekmek için verilen tohumu az verirler. O azıcık tohum da tanıklık eder ki, bana bunu ekmek için vermişlerdir, ambara koyup saklamak için değil. Umarız ki bu gelen kişi de, kapınızdan şükrederek döner. Sizin kabul edişinizi, yardımda bulunuşunuzu, akrânına karşı övünme, nazlanma silâhı olarak kullanır. O kerem gölgesinin kapısından nasıl döndün diye sordukları zaman o yardımınız, onun dili haline gelir. Ebedi olarak ihsân ıssı olun, bağışlarda bulunun, Allah'tan öyle dilerim...)

Mevlâna mektuplarında, kendisi için kimseden hiç

birşey istememiş, yoksulların gadre uğramışların, özü-sözü doğruların daima yardımına koşmuş, onların koruyucusu olmuştur. Bu mektuplar ayni zamanda üslûp yönünden birer ebedî şaheser olarak büyük önem ve değer taşımaktadır.

O çevresinin ışığı, güvenci ve dayanağı olarak, halkın gönlüne yerleşmişti.

MEVLÂNA, RESMİNİ YAPTIRIYOR

Emir Süleyman Pervâne'nin karısı Gürcü Hatun da, Mevlâna'nın ilk kadın müridleri arasında ve başta geliyordu. Bir sultan kızı olan Gürcü Hatun, Mevlâna'nın sohbetlerinde pişmiş, uyanık, kültürlü bir hanımdı.

Emir Pervâne, vazife ile Kayseri'ye nakledildiği zaman, Gürcü Hatun'da kocası ile birlikte, Kayseri'ye gitmeye mecbur kalmıştı. Gönlü, Konya'dan, hele büyük mürşidi Hz.Mevlâna'dan ayrılmak istemiyordu. Mevlâna'nın birkaç poz resmini yaptırmak ve hiç olmazsa bunlarla hasret ve iştiyakını gidermek için, sarayın ünlü ressamı Aynüddevle'yi çağırmış, Mevlâna'nın birkaç poz tasvirini çizmesi için ricada bulunmuştu. Sanatının ehli olan Aynüddevle, bir tomar kâğıt ve kalem alarak, Mevlâna'nın medresesine gitmiş ve huzuruna destur alarak maksadını açıklamıştı. Mevlâna gülümseyerek:

–Yapabilirsen ne alâ..

Demiş ve ayak üzre poz vermişti.

Kaleminden emin olan Aynüddevle, resmi çizmeye başlamıştı. Biraz sonra başını kaldırıp bir Mevlâna'ya, bir de resme baktı. Hayret, olmamıştı. Yaptığı resim hiç de karşısında duran Mevlâna'ya benzemiyordu. İkinci bir tabaka kâğıt alarak tekrar çizmeye başladı. Başını kaldırdı. Bu sefer de Mevlâna'yı değişik bir yüzle görmüştü. Üçüncü, döndüncü tabaka kağıtlara başla-

mış, her defasında Mevlâna'yı başka görmüştü. Böylece bir tomar kâğıt harcamış, yaptığı resimlerin hiçbirisi Mevlâna'ya benzememişti. Hayretler içinde, nâralar atarak kalemini kırmış, Mevlâna'nın dizlerine kapanmıştı. Bunun üzerine Mevlâna: (Ah, ben de ne renksiz ve belirsizim. Ben bile kendimi olduğum gibi göremem. Sırlarını ortaya koy diyorsun. Fakat, benim bulunduğum yerde bu sırları koyacak yer bile yok) diye bir gazele başlamıştı. Aynüddevle, perişan ve şaşkın huzurundan çıkmış, çizdiği resimleri Gürcü Hatun'a götürmüştü. Gürcü Hatun bu resimleri, beraberinde Kayseri'ye götürmüş, en değerli bir hatıra olarak, yıllarca sandığında saklamıştı.

Mevlâna'nın Aynüddevle'ye:

—Sen bizim suretimize değil, siyretimize (gidiş yolumuza) bak.

Dediği, o günden sonra da Aynüddevle'nin, Mevlâna'nın en sadık müridlerinden olduğu söylenir.

Gerçekten de Mevlâna'nın, Aynüddevle, Kalıyan, Bedreddin Yavaş, Şihabeddin, Alâeddin Seriyânus gibi ressam ve nakkaş, sanatçı müridleri vardı. Hattâ bunlardan Alâeddin Seriyânus bir rum genciyken Mevlâna'nın bir şefaatiyle dinini değiştirmiş müslüman olmuştu. Şöyle ki:

Birgün Mevlâna, caddeden geçerken acı bir çığlıkla irkildi. Cellâtlar, bir rum gencini yaka-paça idam sehpasına sürüklüyordu. Mevlâna oradan geçen birisine, sürüklenen bu gencin suçunu sordu:

—Şehrin zalim bir adamı vardı. Onu öldürmüş, şimdi cana can onu da öldürecekler.

Bunun üzerine Mevlâna koştu, cellâtlar Mevlâna'yı görünce durakladılar. Mevlâna sırtındaki cüppeyi gencin üzerine attı. Artık ona kimse el süremezdi. Durumu sultana anlattılar. Sultan:

—Madem ki Mevlâna ona şefaat etti. Yapılacak bir

şey yok.

Dedi. Mevlâna genci ölümden kurtarmıştı. Adını sordu. Genç:

—Seriyânüs,

Cevabını verdi ve Mevlâna'nın ellerine kapanarak hemen müslüman oldu. Ondan sonra adı Alâeddin Seriyânus olmuş, Mevlâna'nın müridleri arasına katılmıştı.

Mevlâna'yı Çelebi Hüsameddin'e Mesnevi'sini yazdırırken gösteren bu minyatür, İstanbul-Bayezıt Devlet Kütüphanesi'ndeki yazma bir Mesnevi'den alınmıştır.

Bütün varlığını Şems doldurmuştu. O'nun hayaliyle gazeller söylüyor, cildler dolduruyordu. Yukarıdaki resim, Mevlâna'yı bu günlerinde, Şems'i düşünürken tasvir etmektedir. Resim, İran'da yapılmıştır...

Mesnevi'nin lik nüshasında ilk onsekiz beyitin bulunduğu tezhipli sayfa (Mevlâna Müzesindedir)

Tanınmış ressam Rembrandt'a göre Mevlâna ve dostları.

BÖLÜM: VI

YAŞAYIŞI, ÇEVRESİ VE FİKİRLERİ

MEVLÂNA VE KADINLIK – AİLESİ

Mevlâna'nın yalnız Gürcü Hatun değil, Sultan Rükneddin'in karısı Gömeç Hatun, Fahrünnisa gibi, olgun, fazilet sahibi kadın müridleri vardı. Çoğu zaman Süleyman Pervâne'nin konağında, Gürcü Hatun, devrin uyanık, kültürlü hanımlarını toplar, bu toplantılara Mevlâna'da davet edilerek, onun irşadlarından feyz alırlardı.

Mevlâna Fihi mâ-fih adlı eserinde de ifade ettiği gibi, ileri bir görüşle, kadınlığa lâyık olduğu gerçek değeri vermiş, kadın ruhunun inceliklerini, bir psikolog gözüyle belirttikten sonra, ona mânâsız baskılar yapmaktan çok, onu anlayarak ve kendi yaradılışının icaplarına uyularak, hareket edilmesi lüzumunu misallerle anlatmıştır.

Fihi-mâ-fih'te der ki:

(Kadın nedir, dünya ne? İster söyle, ister söyleme; o neyse gene odur, bildiğinden şaşmaz. Söylemekle ona tesir edilemez, hattâ daha beter olur. Meselâ bir

somun al koltuğunda sakla. "Bunu kimseye vermeyeceğim, vermek şöyle dursun, göstermeyeceğim bile..." de. Ekmek ucuzluğundan, bolluğundan sokaklara atılmış olsa, köpekler bile yemese, sen böyle görünmesine mani olmaya başlayınca, bütün insanlar onu görmek isteyecek, arkanda dolaşacaklar. (Biz sakladığın, göstermek istemediğin o ekmeği görmek istiyoruz) diyecekler, hattâ zor kullanacaklardır. Sen göstermemekte ne kadar ısrar edersen, insanların buna karşı ilgisi o derece artar. Çünkü, (İnsanlar, menedildikleri şeye karşı haris olurlar). Sen, ne kadar kadına gizlen diye emredersen, onda kendini gösterme isteği o kadar artar. Halkta da, o kadın ne kadar gizlenirse, onu görmek isteği çoğalır. Şu halde sen oturmuşsun, iki tarafın da isteğini kızıştırıyorsun. Sonra da bununla onu islâh ettiğini sanıyorsun. Bu yaptığın şey bozgunculuğun ta kendisidir. Kadının mayasında kötülük yoksa, yapma desen de, demesen de iyi huyuna, temiz yaradılışına uyacak, ona göre hareket edecektir. Sen işkillenme, bırak. Yapma, etme, görünme demek, isteği arttırmaktan başka bir şeye yaramaz.) Bölüm: 20.

Bütün ömrü boyunca tek kadınla evli kalan Mevlâna, Lârende'de evlendiği Lâlasının kızı Gevher Hatun'u genç yaşında Konya'da toprağa vermişti. Gevher Hatun'dan, Sultan Veled ve Alâeddin Çelebi adlı oğulları dünyaya gelmiş, bunlar yetişkin birer delikanlı olmuşlardı.

Mevlâna, Gevher Hatun'un ölümünden sonra, Konyalı İzzeddin Alinin dul kızı Kerrâ Hatunla evlendi. Genç ve güzel Kerrâ Hatun iyi bir tahsil görmüş, tasavvuf terbiyesi almış, gönül sahibi bir hanımefendi idi. Mevlâna'nın, Muzaffereddin Emîr Âlim Çelebi adındaki oğlu ile Melike Hatun adlı kızı bu hanımdan dünyaya gelmişlerdi. Mevlâna'nın, Şemseddin Yahya adında, genç yaşında ölen bir de üvey oğlu vardı.

Muzaffereddin Âlim Çelebi doğduğu zaman Mevlâna çok sevinmiş, o gün: (Gelin-eş âşıklar, o ay yüzlü güzel geldi. Zevketmeye, neşelenmeye bel bağlayın, çünkü sevgili kucağa geldi...) meâlindeki beyitle başlayan gazeli söylemiş, semâ toplantıları yapılmıştı. Her taraftan hediyeler geliyor, devrin ileri gelenleri, Mevlâna'yı tebrik ediyorlardı.

Melike Hatun'un doğumu da Mevlâna için bir mutluluktu. Kızının büyüdüğü sıralarda, birgün Melike Hatun'un, kölelerden birini azarladığını görmüş, yanına çağırarak:

—Onu niçin incitiyorsun? Eğer sen hizmetçi, o hanım olsaydı, ne yapardın? İster misin ki, bütün cihanda köle, uşak, câriye yoktur diye fetva vereyim?

Buyurmuşlardı.

ALÂEDDİN ÇELEBİ GENÇ YAŞINDA GÖÇTÜ

Muzaffereddin Emîr Âlim Çelebi, iyi bir eğitim gördükten sonra evlenmiş, Selçuklu sarayında önemli bir görev alarak devlet hizmetine girmişti. Bu hizmeti almasında, Emir Süleyman Pervâne'nin aracılığı olmuştu. Mevlâna ona yazdığı bir mektupta yardımını esirgememesini rica etmiş: (Emîr Âlim, güneş gibi her yana vuran, herşeyi ışıtan lûtfunuza, ihsanınıza sığınmadadır) demiştir.

Birgün huzuruna oğlu Emîr Âlim'i çağıran Mevlâna, ona (Kul hüvallahü)yü okutmuş, mânâsını vermiş, sonra da:

—Görüyorsun ya, Tanrı ne doğmuştur, ne doğurmuştur. Ne anası var, ne babası. Şu halde soyla sopla övünülmez.

Diyerek asla babası, dedesi ve ceddiyle övünmemesini, öğütlemişti.

Emîr Âlim, her nasılsa birgün Çelebi Hüsameddin'in gönlüne dokunmuş, onu biraz incitmiş olacak ki, Mevlâna, oğluna yazdığı bir mektupta: (Çok aziz, çok vefalı oğlumuz Hüsameddin'in, sende de bende de çok hizmet ve dostluk hakkı vardır. Hayrı ilk yapanın hakkı ödenmez, derler. Bu baba'nın gönlünü yapmak için onun gönlünü alman, hatırını yapman gerek..) diyordu. Gerçekten Emîr Alim Çelebi, bir süre sonra devlet hizmetinden de ayrılmış, gönül hazinesine kapanarak, babasının ocağında pişmiş, olgunlaşmıştı.

Bugünlerde, Mevlâna'nın ortanca oğlu Alâeddin Çelebi de, Selçuklu Devletinin Başveziri Sahip Ata Fahreddin Ali'nin kızı Kerrâ Hatun ile evlenmişti. Ne yazık ki, bu evlilik uzun sürmemiş, Alâeddin Çelebi, 1262 yılı Ağustos ayında ateşli bir sıtmaya tutularak pek genç yaşta göçmüş ve dedesi Bahaeddin Veled'in sağ tarafına defnedilmişti.

Başta Eflâkî olmak üzere, bazı Mevlevi kaynakları, Şems'e muhalefet etmiştir diye, Mevlâna'nın oğlu Alâeddin Çelebi'yi asla affetmediğini, cenaze namazında dahi bulunmadığını ifade ederler. Hattâ birgün Mevlâna'nın eline hokka kalem alıp, Alâeddin Çelebi'nin mezarı üzerindeki sandukaya: (Eğer senin merhametini yalnız iyilerin ümit etmesi lâzımsa mücrimler kime gidip sığınsınlar? Ey kerim olan Tanrı eğer sen yalnız iyileri kabul ediyorsan, suçlular kime yalvarıp yakarsınlar?) anlamında beyitler yazdığını, sonra gayb âleminden Şems'in sesi geldiğini, Alâeddin'i affederek suçunu bağışladığını, şefaat ettiğini kaydederler. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Şems olayında Alâeddin Çelebi'nin doğrudan doğruya karşı bir hareketi olmamış, adı dedi-kodulara karışmıştı.

Alâeddin Çelebi'nin mezarı başına şu kitâbe yazılmıştı:

(Allah bâki. Burası Hüseyin oğlu Muhammed'in oğ-

lu, şeyhlerin şeyhi. Hak ve dinin celâli, bilginlerle ârif-lerin sultanı, Belhli Muhammed'in oğlu rahmetli bilgin Alâeddin Muhammed'in toprağıdır. Allah, Celâleddin'in bereketlerini müslümanlara saçsın, yaysın,oğlunu da fazlasıyla bütün inayetlerine mazhar ederek mümtaz kılsın, Altıyüzaltmış yılı Şevvalinin sonunda göçtü.)

Alâeddin Çelebi, Hakkın rahmetine kavuşmuştu.

ERCESİNE ÇALIŞMAK SULTANLIĞI

Mevlâna'ya saygı ve sevgi besleyenler arasında, başta Selçuklu sultanları olduğu halde Sahip-Ata Fahreddin Ali, Süleyman Pervâne, Celâleddin Karatay, Bedreddin Gevhertaş, Alâmeddin Kayser, Cacaoğlu Nureddin, Fahreddin Atabek, Tâceddin Mu'tez gibi devletin ileri gelen vezir ve emirleri de vardı. Mevlâna bunlarla görüştükçe, kendilerine iyilik ve doğruluktan bahsediyor, devlet vazifelerinin sorumluluğunu, hak ve adaletten ayrılmamalarını anlatıyordu. Birgün, Sultan İzzeddin Keykâvus II. maiyeti ile birlikte "baba" diye hitap ettiği Mevlâna'yı ziyarete gelir, öğüt ister. Mevlâna:

–Ne diyeyim sana, çoban ol demişler, kurt oluyorsun. Bekçilik et demişler, hırsızlığa kalkıyorsun. Rahman seni padişah yapmış, sen tutuyorsun, şeytana uyuyorsun...

Diyerek, birçok hatalarını yüzüne vurur. Bu acı sözler, sultana çok dokunmuş, huzurundan ağlayarak çıkmıştı.

Buna rağmen Mevlâna "oğlum" dediği padişaha yazdığı mektuplarda onu ululamakta ve devletine dualarda bulunmaktadır. Çelebi Hüsameddin'in adamlarını, Valinin incitmesi üzerine Padişah'a yazdığı bir mektubuna şöyle başlamaktadır:

(Allah kuvvetini büyük ve ulu etsin, burhânını ebe-

dî kılsın; padişahlar, hizmetinin dizinden ayrılmasınlar, kutlu kişiler, bayrağının gölgesi altında dönüp dolaşsınlar, âlemin tek padişahının âdalet ve ihsan gölgesi, sonu gelmeyen yıllar boyunca, âlemdekilerin başına yayılıp dursun. Allah, devletini büyük ve ulu etsin, âlemin tek padişahına şeyhlerin şeyhi, asrın Bâyezıd'ı, zamanın Cüneyd'i kalplerin emini Hüsameddin'in dâmâdı olan ve bu babanızın, bugün gönlünün ve gözünün ışığı ve aydınlığı bulunan kulunuzun halini arzediyorum..) (Mektubat: 80)

Padişah, kendisini birkaç kere, Antalya'daki kışlık sarayına davet etmiş, fakat Mevlâna, Konya'dan ayrılmak istememiştir. Aslında Mevlâna'ya göre; (Padişahlık ve beylik adı, hakikatte ölümdür, derttir, can vermedir). Mevlâna: (Kul ol da yeryüzünde at gibi yürü. Cenaze gibi kimsenin omuzuna binme... Tanrı nimetine küfranda bulunan herkes, ister ki, kendisini yüklesinler de, ölüyü mezara götürür gibi götürsünler. Rüyada kimi tabuta binmiş, götürülüyor görürsen, yüce mertebeli, büyük mevkili bir adam olur... Çünkü, o tabut, halkın boynuna bir yüktür. Bu büyükler de halkın boynuna yük olur, yük korlar. Yükünü herkese yükleme, kendine yükle. Baş olmayı az iste, gönül yoksulluğu daha iyidir) der.

Mevlâna, kimseden birşey istemiyor, kimseye yük olmuyordu. Verdiği fetvalara karşılık, aldığı birkaç mangırla geçiniyor, bazı kereler, evinde bir dilim ekmek bile bulunmuyor, o zaman:

—Evimiz bugün ne mutlu, Peygamber evine döndü..

Diye mutluluk duyuyordu.

—Bize almayı değil, vermeyi öğrettiler..

Diyerek, eline ne geçerse etrafına dağıtıyordu Mevlâna...

Kendine mürid olanlarınsa, birer sanatı vardı. Ellerinin emeği ile geçiniyorlardı. (Bir lokma, bir hırka) diyerek tevekküle boyun eğmece, halka yük olmaca yoktu. İnsanlar çalışmalıydılar. Dünyası ve ahiretleri için... Bu iki yönlü çalışma mutlu kılardı insanı. Başkasından birşeyler beklemek, ayıptı, günahtı. Tanrı, kol, kafa, akıl vermişti. Ercesine çalışmak ve dürüst kazanç.... Buydu iyi insan.

"HEPİMİZ TOPLANALIM, BİRARAYA GELELİM"

Mevlâna birgün: (Yetmişiki millet sırrını bizden işitir...) demişti de, devrin mutaassıplarını çileden çıkarmıştı. Kadı Sıraceddin'e dert yanmışlardı:

—Mevlâna herkesle dost olduğunu söylüyor, yetmişiki millet dostumdur, diyor. Bu nasıl olur, bu söz küfür değil de nedir?

Kadı Sıraceddin, bu sözün tahkiki için bir adamını Mevlâna'ya gönderiyor. Adam, Mevlâna'ya:

—Sen yetmişiki milletle dost olduğunu söylüyormuşsun, doğru mu?

—Evet, böyle söyledim.

Ağza alınamayacak sözlerle hakaret ediyor adam. Mevlâna sabır ve sükûnet içinde dinliyor, sonra:

—Sözleriniz bitti mi?

Diyor. Adam:

—Evet.

—Ben senin söylediklerinle de beraberim, seninle de dostum.

Şaşırıyor gelen adam... Sonra içinde bir burkulma, pişmanlık duyuyor. Büyük insanın dizlerine kapanarak, özür diliyor...

Mevlâna kinsiz, kavgasız, barışık bir dünyayı düşünüyordu yediyüz yıl önce...

Birgün, devrin ileri gelenlerinden Alemeddin Kay-

ser'e sormuşlardı:

–Neden Mevlâna'yı bu kadar çok seviyorsun?

Cevabı şu olmuştu:

–Her peygamberi ümmeti, her veliyi müridleri sever. Fakat görüyorum ki, Mevlâna'yı herkes seviyor. Ben nasıl olur da sevmem?

Gerçekten Mevlâna, din ve mezhep farkı gözetmeden herkesle görüşüyor, onları dinliyor, sonra bir söze başladı mı, karşısındakini inandırıcı, sağlam delillerle kendi tarafına çekiveriyordu. Bu yüzden kendisiyle görüşen birçok hıristiyan, onu dinledikten sonra müslüman olmuş, hidayete ermişti.

Birgün görüştüğü bir papaza sormuştu:

–Sen mi büyüksün? Yoksa sakalın mı?

Papaz çekinmeden cevap vermişti:

–Ben sakalımdan yirmi yaş büyüğüm...

–Senden yirmi yaş küçük olan sakalın ağarmış... Yazık değil mi ki, sen hâlâ karanlıklar içindesin...

Bu sözün taşıdığı ince, zarif mânâyı anlayan papaz, hemen o gün müslüman olmuştu.

Konya yakınlarındaki Elâtun Manastırı'na gidiyor, orada papazlar, Mevlâna'yı derin bir huşû içinde dinliyor, sözlerini gönülden tasdik ediyorlardı. Birgün Konya çarşısından geçerken, karşılarına bir papaz gelmişti. Papaz, Mevlâna'yı görünce eğilerek selâm verdi. Mevlâna daha fazla eğilerek karşılık verdi. Papaz doğrulunca baktı ki, Mevlâna hâlâ saygı duruşundadır. Sonunda görüşüp ayrıldılar. Biraz ilerledikten sonra, Mevlâna yanındakilere:

–Şükür Allah'a tevazuda da papazı yendik...

Demişti.

Bu hikâyeler uzar gider. Onun tapısında yalnız insan vardır. İnanan ve imân eden insan. Mevlâna'ya göre, insan, surette küçük bir âlemdir amma, gerçekten en büyük âlemdir. Mesnevi'sinde: (Görünüşte dal, mey-

vanın aslıdır. Fakat düşünülecek olursa, dal, meyva için varolmuştur "c. 4, b. 521") der.

Ve bir gazelinde de şöyle seslenir:

(Birlik nefirini üfle de hepimiz toplanalım, bir araya gelelim, bir olalım. Suretler, bir an olsun, tamamiyle ortadan kalksın. Kendimizden geçersek, suyla ayni renge gireriz. Biz bir ağacın dallarıyız. Hepimiz kapı yoldaşıyız.)

KADI KEMÂLEDDİN DE MEVLÂNA'NIN HALKASINA GİRDİ

Devrin tanınmış bilginlerinden Kadı Kemâleddin-i Kâbî, Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykâvus'la görüşmek üzere, 1258 yılında Konya'ya gelmişti. Şemseddin'i Mardinî, Zeyneddin-i Razî, Şemseddin-i Malatî gibi Konya'nın şöhretli bilginleri, Kadı Kemâleddin'e, Mevlâna'yı ziyaret etmesi tavsiyesinde bulunmuşlardı. Kadı Kemâleddin de bu tavsiyeye uyarak Mevlâna'yı ziyaret etmişti. Hikâye'nin bundan sonrasını kendisinden dinleyelim:

"O günedek Mevlâna'nın ulu şöhretini, şuradan buradan duymuştum. Fakat, mevkiinin yüksekliği, servet arttırma hırsım ve maneviyata olan itikatsızlığım, o ulu kişiyi arayıp sormama mâni oldu. Sonunda, Tanrının takdiri, canımın yoldaşı oldu. Ben de tam bir istek ve içten gelen bir cezbeyle o toplulukla birlikte Mevlâna Hazretlerini ziyaret etmek şerefine eriştim. Dostlarımız da Mevlâna'nın yanında idiler. Mübarek medresesinin kapısından içeriye adım atar atmaz, Mevlâna'nın biz kullarını karşılamak üzere geldiğini gördüm. Mübarek yüzüne sadece bir nazar attım, aklım başımdan gitti. Öylece hepimiz birden baş koyduk. Mevlâna o arada ben kulunu yanına çekti ve: (Gördün mü seni nasıl bul-

dum, ey seçkin dost. Gördün mü seni nasıl buldum ey gönül, ey gönül sahibi...) diye bir gazele başladı. Ondan sonra; (Tanrı'ya hamdolsun, bizim Kemâleddin, celâl kemaline doğru yüz çevirdi. Dinin en olgun kişilerinden biri oldu) dedi ve kendi içindeki "İlm-i ledün"den öyle bir bahsetti ki, böyle bir bahsi, bütün ömrümce hiçbir bilginden işitmemiş, hiçbir kitapta da okumamıştım. Kendi anlayışım ve gücüm ölçüsünde onun yüceliğine vâkıf olunca samimiyetle hâlis müridleri arasına katıldım..."

Bundan sonra, Kadı Kemâleddin, oğlu Kadı Sadeddin ve Necmeddin Atabey'i de Mevlâna'ya mürid yapmıştı. Kendisi de, Karatay Medresesinde bir semâ töreni hazırlatarak semâ'ya girmişti. Renk renk çinilerle süslü, Karatay Medresesi'nin geniş kubbesi altındaki mermer havuzda şerbet yapılmış, başta Sultan İzzeddin Keykâvus olduğu halde, şehrin ileri gelenleri çağrılmıştı. Mevlâna o gün, dervişleri ile birlikte, geç saatlere kadar semâ etmiş, şu gazeli söylemişlerdi:

(Aşk nedir, bilmiyorsan gecelere sor, şu sapsarı yüzlere, şu kupkuru dudaklara sor.)

(Su nasıl yıldızı, ay'ı aksettirirse, bedenler de canı, aklı bildirir, gösterir).

(Can, âşktan binlerce edep öğrenmede, öylesine edepler ki mekteplerde okunup öğrenilmesine imkân yok..)

(Gökyüzünde, yıldızlar arasında parlak ay nasıl görünürse, âşk da yüzlerce kişi arasında öyle görünür. O göründü mü, herkesin parlaklığı söner.)

Ve o gün Mevlâna, semâdayken: (Aşıkçasına tez, hızlı, ateşli bir halde heyecanla geldi, hakikaten, onun ruhu gül bahçesinden bir koku almıştı. Bugün Kâb Kadısı ab-ı hayat'ı aramak yolunda bütün kadıları geçti...) anlamındaki rubâisini de okumuş, Kemâleddin-i Kâbî'yi dostça kucaklamıştı.

Mevlâna'ya uyanlar, onun sözleriyle yüreklerini serinletenler ondan feyz alabilmek için eşiğine yüz sürenler gittikçe çoğalıyordu. İlk günlerde Mevlâna'yı kıskananlar, yakın dostlarını çekemeyenler, şimdi çevresinde toplanmışlardı.

ÂŞK.... ÂŞK....

Mevlâna der ki: (Âşk geldi. Damarımda, derimde kan kesildi; beni kendimden aldı, sevgiliyle doldurdu. Bedenimin bütün cüz'ülerini sevgili kapladı. Benden kalan yalnız bir ad, ondan ötesi hep o....)

Uğruna bir ömür bağışlanan, yanıp yakınılan bu eşsiz sevgili, Allah'tır. Âşk'ta Allah'a karşı aşırı sevginin kemal'e erişi, âşığın âşk'ta yok oluşudur. Gerçek ilhama mazhar olmuş, gerçek yokluğu zevk edinmişlerin en büyük isteği "ilâhi vuslat"tır. Mevlâna, bu yolun coşkun âşığıdır, âşk'tan doğmuş, âşkla yoğrulmuştur.

"Bizim peygamberimizin yolu âşk yoludur. Biz âşk çocuklarıyız; âşk bizim anamızdır."

Der ve gerçek diriliğin âşk'ta yol olmakla mümkün olabileceğini söyler:

"Âşksız olma ki ölü olmayasın, âşk da öl ki diri kalasın..."

Mevlâna'nın âşkı, ömrünün üç merhalesinde olgunlaşmış, bir ömür bu uğurda harcanmıştır. Mevlâna bunu bir beytiyle şöyle ifade eder: (Bütün ömrüm'ün hülâsası şu üç sözden fazla değil: Hamdım. Piştim. Yandım.) Eğitim ve yetişme devresinin hamlığını, Tebrizli Şems pişirmiş, ondan sonra yokluğu ile Mevlâna'yı yakmış, kavurmuştur.

Mevlâna'ya göre, gerçek âşığa âşk'tan başka herşey haramdır.

İlâhi âşk ve ma'şuk herşeyin üstünde ve içindedir. İnsan, kendisini yoktan var edeni nasıl sevmez? Bu sev-

gi, aslında onun özündedir, herşeyin sonu ona varır. Fihi-mâ-fih adlı eresinde şöyle buyurur: (Aslolan sevmektir. İnsan'ın mayasındaki bu duyguyu arıtmalı, ayıklamalıdır. Bedenimiz bir kovan gibidir. Bu kovanın balı ve mumu da ilâhi âşk'tır...)

Mevlâna'nın, Şems'e karşı yakınlığı ve âşkı da budur. Şeyh Selâhaddin ve Çelebi Hüsameddin'e olan âşkı da bu... Onlarda mutlak varlığın kemâlini cemâlinde Tanrı nurlarını gören Mevlâna, gerçek âşkı, yani "zât-ı ilâhiye'yi" sembolleştirerek terennüm etmiştir. Mesnevi'sinde: (Hakiki maşuk olan Tanrı'dan başka bir temaşası bulunan âşk, âşk olamaz, saçma- sapan bir sevdâ olur) buyurdukları gibi, Mevlâna'daki âşk, tam anlamıyla ilâhi âşk'tır; başka hiçbirşey değildir ve olamaz.

Mevlâna, coşkun âşkını Şems'in adında sembolleştirmiştir. Kendisinden yirmi yaş fazla 60-70 yaşındaki bu derviş, Mevlâna'da öz cevherini bulduğu ilâhi âşkı olgunluğa ulaştırmış, yokluğu ile de Mevlâna, O'nu bu âşkın sembolü yapmıştır. Bu sembol, Tanrı'nın cemâl ve celâlini imâ eder. Mevlâna, ezeli mâşuk'un yüzünün aksini ve nurlu ışıklarını her yerde görür. Tebrizli Şemseddin'de bu nurları gören Mevlâna onu bunun için över. İlâhi vecdin verdiği mestliği, şarabın mestliğine benzetmiş, şarabı da âşk şarabı olarak sembolleştirmiştir. İlâhi âşkın, yakıcı sarhoşluğu bu... Şiirlerindeki bağ, gül, bülbül, hepsi de birer semboldür. Asıl maksat Tanrı'dır. Bir rubaisinde bunu şöyle dile getirir,

"Başımı koyduğum her yerde secde ettiğim O'dur. Altı yönde ve altı cihet dışında Mâbud O'dur. Bağ, gül, bülbül, semâ ve sevgili... Hepsi bahane, maksat daima O'dur."

İşte Mevlâna'daki âşk ve sevgili.

Çünkü o, herkesi seviyor, herkesi kabul ediyordu. Onca insanlar ceset ve kalıp itibariyle çok, fakat maya

ve ruh bakımından tek'ti. Bir rubaisinde, (Yine gel, yine gel... Her kim olursan ol, yine gel... İster kâfir ol, ister mecusi, ister putperest. İster yüz kere bozmuş ol tövbeni...) diyor ve ilâve ediyordu: (Umutsuzluk kapısı değil bu kapı. Nasılsan öyle gel...) Bütün bir insanlığı çağırıyor, aydınlık, nurlu kapısında, onlara gerçek yolu, Hak yolunu gösteriyordu.

Bu çağrıya uyanlar, onun etrafında kümeleşiyor, hidayet yolunu seçiyorlardı. Bilgini, cahili, zengini, fakiri, köylüsü-kentlisi, sultanından, çobanına kadar Mevlâna'nın kapısında, ona uyanlar arasındaydı. Bu ilâhi bir çağrıydı. Konya bir gönüller yurdu, âşıklar kâbesi olmuştu. Nitekim bu çağrı Mevlâna devrinde de, Mevlâna'dan sonra da gönüllerde aksini bulmuş, onun mübarek Türbesi, onu sevenlerin bir sığınağı, ziyaretgâhı olmuştu. Artık şimdi Mevlâna çağrılıyordu. Geçen yılki Mevlâna ihtifallerinde biz de O'na şöyle sesleniyorduk artık:

Gel, yine de gel, yine de...

....

Ey gönüller Sultanı, ey Aşıklar cânânı, ey Destgîr,
ey Koca Pir, Mevlâna gel!.
Ey gündüzün güneş, gecelerde ay olan,
Derman olan, devran olan, nây olan..

Gel gör ki, âşıkların küme küme.
Hepimiz bir halkada dizilmişiz tesbih gibi,
hepimiz etrafında pervâne...
Senden medet, senden şifâ, senden feyz... Sana
gönül vermeğe, eşiğine yüz sürmeğe...

Gel, cana can ver, imâna imân,
Gel, vuslatı hasretinden güç olan...
Dillerde senin adın, gönüllerde sen.. Umutsuzlara

umut, çaresizlere çare sen.. Her yüzde
Sen, her yönde Sen...

Ey köpük köpük aşk olup coşan
Ey semâ dökülen taşan..
Gel. Ölümsüzlük tahtından haber ver bize..
Bizi bizden al götür, o Mesnevi ummanına,
o ilâhi aşk kervanına...

Ey yılları yıllara ulayıp aşan,
Ey nesillerden nesillere ulaşan..

Doyumsuz sevgine doymuyor ihvan... Sulha,
sükûna susamış cihan... Yetiş imdada
aman Ey büyük dost.. Ey Koca Sultan...

Bir kerre değil asla bin kerre gel.
Yine de gel, yine de gel, yine gel...

MEVLÂNA'DA DOYUMSUZ SEVGİ

O, âşk ve cezbe, sohbet ve irfân yolunda mesafeler alıyor, çevresine iyilik, doğruluk ve güzellik nurları saçıyordu. Bir gün, iki kişinin kavga ettiğini görmüştü. Kavgacılardan biri, ötekine:

—Bana bir söyle, benden bin işitirsin...

Demişti. Bunu duyan Mevlâna, yanlarına gitti, o adama:

—Ne söyleyeceksen bana söyle, benimle kavga et. Bana bin söyle, benden bir bile işitemezsin.

Deyince, kavgacılar hemen susmuşlar, barışmışlar, büyük adamın önünde saygıyla eğilmişlerdi. O, dostluğun da, sulhun da temelini, insanların karşılıklı sevgisinde buluyordu. Kötülüklerden arınmanın yolu sevgide idi. Birgün oğlu Sultan Veled'e şu nasihatta bulun-

muştu:

—Oğlum, eğer düşmanını, düşmanının da seni sevmesini istiyorsan, kırk gün onun hayrını ve iyiliğini söyle, göreceksin ki o düşman senin en yakın dostun olacaktır. Çünkü gönülden dile, dilden de gönüle yol vardır.

Sevmek, herşeyi her yaratığı sevmek, ruhu olgunlaştırır, insana huzur verir. Bu sevgi'nin kapıları Tanrı sevgisiyle açılır. Tanrı'yı seven, Tanrı'nın birliğine inanan kişi, kulluğunu sevgiyle gösterir. Bir rubaisinde sevgili Tanrı'sına şöyle seslenir:

(Sevgilim, sana yakın olmanın sebebi hep sevgidir. Ayağını nereye basarsan, biz oranın toprağıyız. Aşk mezhebinde reva mıdır ki, âlemi seninle gördüğümüz halde seni görmeyelim.)

Yine şöyle der:

—Seviyoruz ve hayatımızın güzelliği o yüzden..

Bu sevgi insanı "kemâl"e ulaştıran, Tanrı'ya yakınlaştıran ve Tanrı vuslâtını tattıran gerçek âşk"a, Tanrı âşkına götürürdü. Yalnız gerçek âşkı, dünyevî âşktan ayırmak lâzımdı. Mevlâna, dünyevî âşkı, Mecnun'un devesine benzeterek Mesnevi'sinde şu hikâyeyi anlatmada:

Mecnun, Leylâsına kavuşmak için devesine biner, ileri sürer. Devenin arkasında çok sevdiği yavrusu (daylak) vardır. Mecnun deveyi mahmuzladıkça, yavrusu geride kalır. Yular gevşeyince de deve geriler. Mecnun, deveyi sürdükçe deve ileri, yular gevşeyince de deve geri... Bir süre sonra, Mecnun kendine gelir. Bir de bakar ki, ne görsün. Bulunduğu yerden bir adım öteye gidememiş.. O zaman Mecnun:

—A deve! İkimiz de âşığız.. Ben Leylâ'ya; sen daylağa... Biz birbirimize yoldaş olamayız. Çünkü birbirimizin yolunu vuruyoruz.

Gerçek âşık. ten devesine binen değil, cân devesine binendir. Cân ve beka âlemine kanat açandır.

Gerçek âşık Mevlâna'dır. Mevlâna olandır. Mevlâna'yı yaşayandır. Gerçek âşk da yalnız Tanrı'dır.

Öteki değil!..

Âşk ve sevgi konusunda kalem, durmadan yazar, dil durmadan söyler, gönül coşar da coşar. Bu âşk Mevlâna'ya koca bir Divân, cilt cilt Mesnevi, kucak kucak kitap yazdırdı aziz okuyucu!

Biz, cenâb-ı Mevlâna'mızın O'nun pek bol olan lûtfuna sığınarak, kırık-dökük cümlelerimizle hayat hikâyesini izlerken, tekrar bu konulara dönersek hoş görünüz. Çünkü o, âleme açılmış bir sevgi bayrağı, kükreyen, fokurdayan, lavlar saçan koca bir âşk dağıdır. Hem de yediyüz yıldanberi..

O güzellik güneşinden, o doğruluk durağından, o iyilik pınarından söz ederken Fihi mâ-fih adlı eresindeki şu cümlesini de kaydetmeden geçemeyeceğiz.

—Her kim ki bizi hayırla yâd ederse, onun da dünyada, yâdı hayırla olsun. Eğer kimse başka biri hakkında iyi şeyler söylerse, o hayır, o iyilik kendisinin olur, gerçekte kendini övmededir.

Bu övünçle yine onun hayatına dönelim.

MEVLÂNA'DA SEMÂ

Mevlâna, coşkun âşkını, müzikle, semâ ile besliyordu. Müzik, âşkla dolup taşan gönlün oynaşı, semâ bu âşkın vecdi ve hareketiydi. Şiirse âşkın dili, gönül kandilinin yağıydı... Bu üç estetik unsur, yani müzik, şiir ve semâ bir oldu mu, bir âşk çağlayanı köpüre köpüre Mevlâna'nın ruhundan benliğinden dökülüyor ve bu çağlayanda Mevlâna dahi silinip kayboluyordu.

Mevlâna'nın ilâhi âşkı ve vecdinin dili sayılan müzikte, rebabın ve ney'in yeri büyüktü. (Rebab'ın dili

Türk olsun, Rum olsun, Arap olsun, âşıkların dilidir," diyordu. Mevlâna yine diyordu ki: "Rebab âşk kaynağıdır, ahbap yoldaşıdır. Bulut nasıl gül bahçesini sularsa, rebab da gönülleri sular, gönüllere sâkilik eder." Âşk susuzluğunu rebabın tatlı, yanık nağmeleriyle gideriyor, onun sesiyle gönlünü serinletiyordu.

Mevlâna, Mevlâna olalıberi Konya ney ve rebab sesleriyle dolmuştu. Nerede Mevlâna varsa orada müzik, şiir ve semâ vardı. Bu ses, bu nefesler taassubun kör kuyusuna düşenleri çileden çıkarıyor, (Bu çengilik de niye? Biz bir eşek yükü kitap okuduk. Müziğin helal olduğuna dair bir tek satır bile görmedik...) diyorlardı. Bu sözler Mevlâna'ya ulaştığı zaman tek cümle ile itirazlarını cevaplandırıyordu:

—Onlar eşekcesine okumuşlar!

Rebabı ten kulağıyla değil, can kulağı ile dinlemek onun dilinden anlamak demekti. Birgün Mevlâna: (Biz rebabtan cennet kapılarının açılışının sesini duyuyoruz) demişti. Her zaman Mevlâna'ya karşı olan Seyyid Şerefeddin buna da itiraz etmiş:

—Biz de rebabı duyuyoruz. Fakat bize acı bir gıcırtıdan başka ses gelmiyor...

Demişti. Mevlâna bu söze incinmedi. Şu zarif nüktesi ile cevap vermişti:

—Evet o da duyuyor. Fark şu. Biz cennetin açılışının sesini duyuyoruz, o ise kapanışının...

Ve ilâve ediyordu:

—Medreseleri bilginlere verdik, tekkeleri şeyhlere.. Rebab ortalık yerde bizim gibi garip kaldı. Onu da biz aldık. Ona rağbet gösterselerdi, şüphesiz bağışlardık. Bunu yapmadılar. Eh ne yapalım, garibi garip okşar. Hoş görsünler..

Rebab okşandıkça, hele Mevlâna'nın hassas, ince parmaklarıyla okşandıkça ilâhi nağmeler çıkarıyor, âşk ezgisiyle ağlıyor, inliyordu.

Hele o ney, o kamış parçası bir âlemdi. O ney ki, gönül sahibinin elinde, bir kamış olmaktan çıkıyor, Tanrı esrarını fısıldayan bir ses, bir nefes oluyordu. Bu ses bu nefes, önce Mesnevi'de: (Dinle, bu ney nasıl hikâye ediyor, ayrılıklardan nasıl şikâyet ediyor) diye dile geliyor, ney olmaktan çıkıyor, Mevlâna'nın ta kendisi oluyordu. Aslında ney, benzi sararmış, varlığını Tanrı'ya adamış, Tanrı âşığını temsil ediyordu:

Neyin üzerindeki yedi delik, insan başındaki göz, kulak, burun, ağız gibi yedi deliği ifade ediyor ve ney, "insan-ı kâmil"i dile getiriyordu. Mevlâna, Mesnevi'de böyle bir ney'di. Nitekim, Mesnevi'yi, İngilizce'ye çeviren Reynold A. Nicholson: (Mevlâna, kendisini, Çelebi Hüsameddin'in ağzından üflenen ve kendi yarattığı giryan musikiyi döken bir ney'e benzetir) demektedir. Rahmetli Yaman Dede, (Nây) adlı manzumesinde şöyle seslenir:

İçi boş, benzi sararmış ona âşktır maya
Derd-i hicran ile inler, eder âh Leylâ'ya.
Arzeder hıçkırarak âşkını hep Mevlâya,
Bak neler söyletiyor Hazreti Mevlâna'ya...

DİNLE NEY'DEN...

Ney, sazlıkta biten alelâde bir kamış değildir. Ney, âşığın elinde ateştir, gönüldür, Tanrı sırrıdır.

Derler ki, Peygamber Davud, bir gün bir sazlıktan geçiyormuş. Bu sırada hafif bir rüzgâr esmeye başlamış. Kamışlar başlamış ötmeye... Ama ne ötüş... Hazreti Davud olduğu yerde çivilenmiş, kalmış. Bu ses, ne ilâhi ses, ne içten terennüm... Bir tanesini koparmış, dudaklarına götürmüş, başlamış üflemeye... Bundan sonra Tanrı'ya olan âşk ve sevgisini bu kamışla dile getirmiş. Bu kamış O'nun elinde kamış olmaktan çıkaı âşk

haline gelirmiş. Davud'un ilâhileri ve pek meşhur davudi sesi, terennümleriyle, yanık nefesi ve sesiyle, feryad eden bir âşık misali ney'le ilgili olsa gerek...

Yine söylenir ki, Hazreti Muhammed (S.A.), Allah sırrını yalnız can yoldaşı Hz.Ali'ye söylemiş, kimseye ifşa etmemesini sıkı sıkıya tenbih etmişlerdi. Hz.Ali, bu ilâhi sırrı, bir süre içinde gizlemiş, fakat sırrın ateşine, ağırlığına dayanamamış, yüreği parça parça olmuş, çöllere düşmüştü. Birgün, perişan sahrada dolaşırken, kör bir kuyuya rastlamış, içini yakan, kavuran ilâhi sırrı bu kuyuya boşaltmış, ferahlamıştı. Kısa bir süre sonra, kuyudan, âb-ı hayat gibi sular taşmış, çevresi vâha haline gelmiş, ağaçlar, kamışlar bitmişti. Ney bu sazlıkta biten bir kamıştı. Erbabının elinde bu kamış dile geliyor, ilâhi sırları ifşa ediyordu. İşte birçoklarının meyhane sazı haline getirdiği ney böyle ilâhi bir sırrın davetçisi olarak tanınıyordu.

Alevden nefes ile hıçkıran, yanık ve perişan ney... İlâhi, bir selsebil, aşkla dolu gönül. Mevlâna'nın: (Benim sırrım, feryadımdan uzak değil; fakat gözde, kulakta o nur yok. Ten candan, can da tenden gizli değil. Lâkin canı görmek için izin yok) diye dile getirdiği âşk sembolü... Ney için Mevlâna der ki:

Gizli sırlarını söylemede cihanın
O yanık ney, o yanık ney, yanık ney...

Ney nedir? O busesi güzel cânânın,
Öptüğü şey, öptüğü şey, öptüğü şey...

İşte rebap ve ney'in sesi, âşk evinin temel harcıydı. Bu seslerden nasibini alan âşık, vecde gelir, semâ'a girerdi. Gezegenler ve yıldızların, güneşin çevresindeki dönüşleri gibi, ilâhi sevgilinin manevi çevresinde döne döne...

Mevlâna: (Semâ, ilâhi vuslata erişmek içindir) der. Bu vuslat yolunun zevkini alan âşık, zaman ve mekân kayıtlarından kurtulur. Mesnevi'de: (Zamandan, zaman kaydından kurtuldun mu, keyfiyet kalmaz. Keyfiyetsiz Tanrı'ya mahrem olursun) (c: 3, b. 2075) denir. Bu anda (demirle mıknatıs neyse, âşıkla mâşuk da odur) (Mesnevi. c: 3, b: 3152). Mevlâna'mızın: (Semâ ederken, ne neyden haberimiz olur, ne teften...) buyurdukları gibi, âşığın cezbe hali, onu, o anda dünya kayıtlarından sıyırır. Bu hal, bir süre devam eder. Sonra, yavaş yavaş sükûna varır. Tanrı'nın mutlak cemaline ve celâline hamdeder: (Artık öyle bir makama ulaşmıştır ki, orada ne zikir, ne zikreden, ne de zikredilen vardır.) Bunun için Mevlâna: (Semâ, âşıkların gıdasıdır. Çünkü onda cânân'a vuslatın hayali vardır) demektedir. Tebrizli Şems: (Hak'kı isteyen ve ona âşık olanlar, semâ ettikleri zaman, âşıkları ve mânevî halleri çoğalır) diyerek, Mevlâna'yı daima semâ etmeğe teşvik etmiştir.

MEVLÂNA'NIN KULLUĞU HAK'KAYDI

Mevlâna, yeni bir din, yeni bir mezhep vâzetmiyordu. O, imanı tam, gönlü gani, âşık bir müslümandı. Mutlak hakikate ulaşabilmek için âşk ve vecdle, Allah'ı seven ve O'na hamdeden bir sufiydi. Bütün eserleri bu âşk ve vecdin, bu "hamd-ü senâ"nın tâ kendisiydi. Allah'ı seviyor, kitaplarına ve peygamberlerine inanıyor ve kulluk ediyordu. Bir rubaisinde: "Yaşadığım müddetçe Kur'an'ın kuluyum ben.. Hz.Muhammed (S.A')in yolunun tozuyum ben. Birisi, benim sözlerimden, bundan başka bir söz naklederse, o kimseden de, o sözden de bizarım ben..." diyordu.

Ve yine diyordu ki: (Ben kul oldum, kul oldum, kul oldum... Bu zayıf kul, kulluğu layıkıyla ifa edemedi-

ğim için utandım ve başımı önüme eğdim. Her köle, âzât edilince sevinir. Yarabbi, ben sana kul olduğum için seviniyorum...)

Bu kullukta ne büyüklük... Bu tevazuda ne büyük teslimiyet... (Kul ol da, at gibi yeryüzünde yürü Cenaze gibi halkın omuzuna binip de yükselmeğe çalışma) diyordu.

Devrinde, Selçuklu Devletinin resmî mezhebi Hanefî idi. Medreselerde, ders veren müderrisin dahi Hanefî mezhebinden olması şart koşuluyor, hattâ bu şart, vakfiyelere geçiyordu. Konya'daki Altun-Aba, Karatay, Sırcalı gibi Selçuklu devri medreselerinin vakfiye ve kitabelerinde bu kayıtlara rastlanır. Anadolu Selçuklularının en parlak yıllarında Konya'ya gelen, bir süre medrelerde ders veren Mevlâna'nın da mezhebi Hanefîdir. Ama O: (Âşıklar, mezhep ve milletten kurtulmuşlardır. Onlar için mezhep ve millet, Tanrı'dır) buyurur. O, İslâm dinine, bu berrak ve asil dine, sonradan giren safsatalardan, hele medresenin yıkıcı köhne cehaletinden daima şikâyetçi olmuş, tertemiz şeriatın geniş çerçevesi içerisinde düşünmüştür. O: (Pergel gibi ayağımla şeriat üstünde sağlamca durarak, diğer ayağımla yetmişiki milleti dolaşıyorum...) diyerek bu toleransını ifade etmektedir.

Mevlâna'ya göre, mânevî huzur ve zevkler inançla elde edilir. Ona göre, iman, doğru ile yanlışı, hakla batılı ayırdedebilen temyizdi. Amel, insandaki mânadır. Söz amelin semeresidir, âmelden doğar.

Ve yine diyor ki Mevlâna: (Kur'an-ı Kerim'e nazar et ve bil ki, bütün Kur'an nefislerin, kötülüklerini bildirmek ve onun ıslahını göstermek şerhidir.) Yine diyor ki: (İnsanoğlu, edepten nasibini almamışsa, insan değildir. Aslında, insanla hayvan arasındaki fark da edeptir. Gözünü aç, Allahın Kelâmına bir bak. Bütün Kur'an'ın mânası âyet âyet edepten ibarettir...)

Devam ediyordu:

(—Allah'tan biz, edep ihsan etmesini isteyelim. Çünkü edepsiz kimse, Allah'ın lûtfundan mahrumdur. Bu kâinat edeple nurlandı, melekler edeple mâsum ve temiz oldu... Senin dahi ruhunun feleği edepli olursa, yıldızlar ve ilimlerle aydın olursun. Aklın melek gibi edepli olursa, onun gibi ibadet ve kullukta bulunursa, ayıplardan ve hatalardan temizlenirsin.)

İLÂHİ GÜZELLİK RUHUN GÜZELLİĞİDİR

Mevlâna'ya göre, Allah korkusu imanlı bir kalbin ziyneti ve süsüdür. Ondan mahrum olan gönüller, harap ve şehvet yuvasıdır.

Birgün hıristiyan bir usta, Mevlâna'nın evini tamir ediyordu. O sırada, müridlerden bazıları, şaka yollu ustaya:

—Niçin müslüman olmuyorsun? Dinlerin en güzeli, en hak olanı İslâm dinidir.

Dediler. Hıristiyan usta:

—Elli seneye yakındır ki, İsa dinindeyim. Dinimi terketmek için ondan korkuyor ve utanıyorum...

Demişti. Bu sırada Mevlâna içeriye girmiş ve:

—İmânın sırrı korkudur.

Her kim ki Tanrı'dan korkarsa, o hıristiyan da olsa din sahibidir, dinsiz değildir.

Diyerek, asıl tehlikenin dinsiz ve imansızlık olduğunu işâret etmişti.

İmân ruhun güzelliğidir. Ruh ise ölümsüzlüğün tâ kendisidir. Mevlâna, Mesnevi'sinin 5. cildinde: (Bu cihandan göçenler yok değillerdir. Hak'kın sıfatlarına karışmışlardır. Onların bütün sıfatları Hak'kın sıfatlarında güneşin önündeki yıldızlar gibi, nişansız kalmışlardır) der ve şöyle bir teşbihle bu fikri izah eder:

(Gündüz yıldızlar mevcut olduğu halde, zâhiren gö-

rünmezler. Çünkü, güneşin ziyası karşısında onların varlıkları hiçtir. Zaten ziyayı güneşten alırlar. İşte biz de Hak'la diri ve onunla mevcuduz. Ölünce, Hak'kın sıfatlarına karışmış oluyoruz. Yani, Hak'tan bir zerre olan ruh, ölümle Hak'ka rücu ettiği zaman, bizim varlığımız, asıl varlıkta mahvoluyor. Sonra, Hak'kın mânevi huzurunda toplanacağımıza göre hazır olacak olanın mâdum (yok olan) değil, mevcut olması iktiza eder).

Mevlâna, insanda iki ruh bulunduğunu, birinin insanî, ötekinin hayvanî olduğunu söyler. Mevlâna'ya göre, insanî ruh, izafi veya ilâhi ruh namlarını alması dolayısiyle, Tanrı'nın bir nurudur. Nitekim bir âyet-i celilede: (Ben ona kendi ruhumdan nefhettim) buyurulmuştur. Bu ruh bedene ne bitişik, ne ayrı, ne dahil, ne hariç olup, onunla münasebeti tavsif edilemez, mahiyetine vukufa izin yoktur. Tanrı'ya nisbeti itibariyle "bâkî" ve "lâyemut"tur. Hayvanî ruh ise, nefsinin heva ve hevesine uyan, gıdaya, cesede,mekâna muhtaç olan ruhtur. Böyle ham bir ruha sahip kişi, nefsiyle, hırsıyla, şehvetiyle, kiniyle savaşarak, ruhunu terbiye edebilir, olgunlaştırarak insanî bir ruha sahip olabilir. O zaman kendisinde maddî zevkle ölçülmeyen manevî başka bir zevk duyar. Meselâ, tam bir imân ve inançla ibadet etmenin zevki, gerçek güzelliği, yani üç güzelliği görmenin ve tanımanın zevki. Nihayet, Hak'kı sevmenin ilâhî zevki.. Manevî zevklere sahip olmadıkça gerçek güzelliği, gerçek nuru görmeğe imkân yoktur. Mevlâna: (Güneşin ziyası birdir. Fakat evlerin içine vurduğu zaman yüz şekil alır. Ortadan duvarları kaldırınız, nur bir olur) buyururlar. Burada, evlerin duvarları insan bedenine benzetilmekte aynı ruhun şekil ve kalıba, bilhassa istidada göre azalıp çoğaldığı ifade edilmektedir. İnsan manevî pencerelerini ne kadar ışığa, nura açar ve bu pencereleri ne kadar genişletirse, o kadar çok nurlanacak, olgunluğa, ulaşacaktır.

MEVLÂNA'NIN GÖSTERİŞSİZ BİR HAYATI VARDI

Bütün bir mânâ âlemini kucaklayan, engin fikirli insan Mevlâna, evinde çok sade, fakirane bir hayat sürüyordu. Selçuklu emiri Bedreddin Gevhertaş'ın yaptırdığı ve babası Sultan'ül-Ulema'ya tahsis ettiği medresenin birkaç hücresinde oturuyor, ziyaretleri burada kabul ediyordu. Saraylara, tahtlara sığmayan ünlü sultanlar, ordulara hükmeden emirler, O'nun bu küçük daracık medresesesinde küçülüyor, bu gönül hücresinden feyz almağa çalışıyorlardı. Medresenin yüksekçe bir sahn-ı vardı. Buradan oturma odası olarak kullanılan hücrelere geçilmekte, hücrelerin arasını ahşap perdeler bölmekte idi. Eskiden Konya'da, Anadolu'nun birçok kasabalarında âdet olduğu üzere, sıcak mevsimlerde geceyi halk evlerin çatısız düz damlarında geçirir, serinlerdi. Mevlâna'nın da bazı geceler, medresenin damında oturduğuna dair, kitaplar bilgi vermektedir.

Sofrası da fakirceydi. Çoğu zaman, yoğurda sarmısak ezer, bazlamaçla (pide ekmek) lokma ederdi. Eve, bir zembil girse, müridlerine paylaştırması için Hüsameddin Çelebi'ye gönderir, kendisi asla el sürmezdi. Bir gün zevcesi Kerra Hatun'un: (Evde yiyecek bir lokma kalmadı) demesi üzerine:

– Aman ne mübarek ev. Tıpkı peygamber evi.

Diye, esef etmemesini söylemişti. Saraydan gönderilen yemeklere el sürülmez, bunun tekerrür etmemesi için haber gönderirdi. Giyimi de öylesineydi. Başına, deve tüyü bir sikke (külâh) giyer, üzerine de dumani renkli bir destar sarardı. Sırtında, önü yırtmaçlı, uzun etekli ve geniş kollu, alacadan bir entari veya cübbe bulunurdu. Gerek cübbesinin, gerekse hırkasının önü daima yırtmaçlı dikilirdi. Zira, bu elbiseleri, bir kaç

gün sonra, bir fakirin sırtında görmek mümkündü. Hediye edeceği zaman, sırtından kolayca çıkması ve çıka-

Birgün, Kerra Hatun, kopmuş bir düğmeyi dikiyordu üzerinde... Hanımı, eski bir inanışa uyarak, ağzına birşey, meselâ bir çöp almasını tavsiye etmeşti. Mevlâna gülerek:

—Korkma, ağzımda "Kulhuvallahü ahad" var. O'nu, dişlerimin arasında öyle bir sıkıyorum ki, hiçbirşey olmaz...

Dedi. Menâkıb sahibi Eflâkî'nin verdiği bilgilere göre, Mevlâna, Kayseri'de, şeyhi Burhaneddin Muhakkak-i Tırmızî'yi ziyaretten sonra, Konya'ya dönmüş, zahir ilimlerinin öğretimi ile meşgul olarak, vaazların, öğütlerin kapılarını açmıştı. Peygamber'in: (Sarıklar Arapların taclarıdır) sözü gereğince bilginlere yaraşır bir sarık sarmış, bir ucunu da taylasan bırakmış, kolları geniş bir hırka giymişti. Diğer bir hikâyeden de, Tebrizli Şemseddin'in, Konya'dan ilk ayrılışında Mevlâna'nın (Hindibarî) denilen bir kumaştan (Ferace) dikilmesini söylediğini, başına da bal renginde keçe bir külâh giydiğini öğreniyoruz.

Mevlâna:

—Cübbe ve sarıkla insan bilgin olmaz. Bilginlik, insanın özünde bulunan bir hünerdir.

Der ve giyimine asla önem vermez, halkın giydiğini giyer, halktan ayrılmazdı.

Yine kaynaklardan öğrendiğimize göre, Mevlâna uzunca boylu, zayıfça, soluk buğday benizli, siyah kaş, elâ gözlü ve kırçıl sakallıdır. Yüzünü çeviren bir tutamcık sakalı vardı. Uzun sakal bırakan sözde sofileri kınar şöyle derdi:

—Sakalın çokluğu erkeği böbürlendirir, bu da insanı mânen öldürür. Çok sakal, sufilerin hoşuna gider. Fakat, sufi sakalını tarayıncaya kadar, ârif Tanrı'ya ulaşır.

Kendisi hiç kimseden birşey talep etmediği gibi, çevresindekilerin de el avuç açmasına asla izin vermezdi.

—Bizim dostlarımızdan kim, dünyaya ait birşey istemek için el avuç açarsa, ondan yüz çeviririz. Çünkü biz, istek kapımızı kendi dostlarımıza kapamışız. Bize almayı değil, vermeyi öğrettiler..

Derdi.

MEVLÂNA, KONYA'YI ÖYLESİNE SEVİYORDU Kİ...

Moğolların, Anadolu'ya akını ve Selçukluların 1243 yılı 26 Haziran'ında, Kösedağı'nda yenilerek, Sultan Gıyaseddin Keyhusrev'in kaçması olayları sırasında, Konya'da huzursuzluk son derece artmıştı. 1246 yılında Konya yakınlarında Moğollarla yapılan savaşlar hiçbir sonuç vermemiş, Bayçu komutasındaki Moğol ordusu, geçtiği yerleri yakıp yıkarak Konya kapılarına dayanmıştı.

Konya halkı endişe içindeydi. Moğollar şehre girdiği takdirde, taş üstünde taş, omuz üstünde baş bırakmazlardı. Sultan Gıyaseddin'den boşalan Selçuklu tahtına oğlu Dördüncü Rükneddin Kılıçarslan oturmuştu. Yazık ki, bu çocuk Sultan, Bayçu'nun yanında ve göz hapsinde olduğundan hiçbir ümit beklenmiyordu. Şehrin ileri gelenleri çaresizlik içindeydi. Mevlâna'ya başvurdular. Mevlâna onlara sabır ve sükûnet tavsiye ederek:

—Korkmayınız, dedi. Bu şehir, kıyamete kadar düşman kılıcından korunacak... Konya'ya kasteden, bizim mânevi darbemizden kurtulamaz. Sultan'ül-Ulemanın mübarek cesedi bu topraklarda gömülü bulunduğu müddetçe, bu ülke korunmuş olacaktır.

Daha sonra, halk ve ileri gelenlerle birlikte Konya Ka-

lesinin bir burcuna çıktı. Kale kapıları sıkı sıkıya kapanmıştı. Moğol askerleri, kaleyi ok yağmuruna tutuyorlardı. Mevlâna'nın burçta görünmesiyle şehri savunan askerlere bir güç, bir cesaret gelmişti. Bir süre sonra, Moğol askerleri, kalenin bazı bedenlerini yıkarak, dağıldılar. Mevlâna, düşman uzaklaşıncaya kadar, burçtan inmemiş, halkın ve askerlerin moralini güçlendirmişti.

O, Konya'nın bir maneviyat gücüydü. Konya, O'nun yüzünden mübarek, onunla şeref buluyordu. Birgün oğlu Sultan Veled'e şöyle demişti:

—Bizim mübarek Türbemiz, ceddimiz soyumuz, bizden sonra gelenler, bizi sevenler, bize dost olanlar bu şehirde bulundukça, buraya düşman ayağı basmayacaktır. Bir zaman gelecek, bizim makamımız şehrin ortasında kalacak, Konya mamur olacaktır. O zamanın insanları dalga dalga Türbemizi ziyarete gelecek ve bizim sözlerimizi dillerinden düşürmeyeceklerdir.

Altıyüz yıl önce, ölen Mevlevi bilgini Ahmed Eflâkî'nin (Âriflerin Menkıbeleri) adlı eserinden aldığımız bu sözler, bugünün Konya'sı ve Mevlâna hayranlığı karşısında herhalde aziz okuyucularımızı düşündürmektedir.

Mevlâna yalnız Konya'nın sevgilisi, Konya'nın dostu değil, bütün bir insanlığın dostudur. Âşıkların, mâşukların, inanan ve güvenenlerin, âcizlerin,çaresizlerin, düşkünlerin, herşeyin, herkesin dostudur. Mevlâna dünün de, bugünün de, yarının da adamıdır. Sözleri her zaman yeni, her devirde en yenidir. O, susayan gönüllerin rahmet yağmurudur. O iyilik ve cömertlik denizidir. Bir şiirinde der ki:

Bu denizde ne ölmek var bize
Bu denizde ne gam, ne dert ne keder.

Bu deniz alabildiğine muhabbet
Bu deniz iyilikten, cömertlikten ibaret.

MEVLÂNA NE ŞAİR, NE DE FİLOZOFTUR...

Mevlâna çok okuyor, okuduğu kitaplardan notlar alıyor, sırası geldikçe, eserlerinde bunlardan faydalanıyordu. Mevlâna aldığını halka vermekle, onlara doğru yolu göstermekle görevli bir Tanrı eriydi. Onun dilinde şiir, bir fikri daha yaygın, daha kolay anlatabilmek için bir vasıtaydı. Mevlâna'ya göre şiir, üzüm bağının çitten duvarı gibidir. Gerekli olan bağın üzümüdür, çit duvarı değil. Önemi olan söz ve mânadır, vezin ve kafiye değil.. Hattâ söz de fazladır. Der ki:

—Ben kafiye düşünürüm, sevgili bana der ki, yüzümden başka birşey düşünme... Ey benim kafiye düşünenim. Benim yanımda devlet kafiyesi sensin, karşım da rahatça otur... Harf ne oluyor ki sen onu düşünesin? Harf (vezin-kafiye) nedir? Üzüm bağının çitten duvarı. Harfi, şiiri, sözü ortadan kaldır. Bu üçü olmaksızın seninle konuşayım...

Yine der ki:

—Tanrı, şiir için kafiye aramaktan başka bir dert vermedi bana... Sonunda, ondan da kurtardı beni.. Şu şiiri al da eski bir şiir gibi yırt gitsin. Mânâlar, zaten harfe, ölçüye sığmıyor, anlatmak istiyorum ama, onlar bu dilekten çok üstün...

Ve gerçekten Mevlâna, çoğu zaman, vezin ve kafiyeyi bir kenara iterek, pervasız bir rahatlıkla fikir ve mânâ âlemine kanat açar.

Mevlâna'ya şair diyenler, işte bu yönden aldanırlar. Mevlâna'nın şairliği, O'nun diğer meziyetlerinden çok sonra gelir. Mevlâna, filozof da değildir. Felsefe, O'nun âşk ve cezbe dolu fikir ve düşünce yolunda, yol vuran, köstekleyici bir engel, ilâhi âşkı ve doyumsuz sevgi pı-

narlarını bulandıran bir vesvesedir. Felsefe, yalnız akla önem verdiği, duyguyu, kalbi doğuşu benimsemediği için noksandır.Hele âşk, felsefe aklın kabul edeceği bir iş değildir. Mevlâna'ya göre âşkı âşkla anlamak lâzımdır. Akıl, âşkın şerhinden âcizdir. O, "Allah'a visâl"i, âşk'ta bulmuş, gerçek bir mutasavvıftır.

Mevlâna'ya göre, âlimin gayesi, ilmin aracılığı ile, gerçeğe ulaşmaktır. Bu da tasavvufta kendini bilmektir. Fihi-mâ-fih adlı eresinde: (Zamanımızdaki âlimler, kılı kırk yarıyorlar, kendileriyle ilgili olmayan şeyleri pek iyi biliyorlar. Oysa ki, asıl önemli olan ve kendilerine herşeyden yakın bulunan şeyi, yani kendilerini bilmiyorlar...) der. Kendini bilen ise Tanrı'yı bilecektir. Yol bu kadar yakın iken, hayale kapılmanın, vesvese ile uğraşmanın ne lüzumu var. Mesnevi'deki bir hikâyeye göre, sinek, bir avuç su birikintisi üzerinde yüzen saman çöpüne konmuş:

—Duymuştum, denizler varmış, üzerinde gemiler yüzermiş, Gemileri de kaptanlar idare edermiş. Herhalde ben şu anda bu gemilerden birinde kaptanım...

Gibi vehme, hayale kapılmış... Öyle olmaktansa, denizleri, gemileri bilmek, görmek ve bu gemilerin kaptanı olmak gerek..

Mevlâna buna ermiş, erişmiş, gerçek erenlerdendir. Hattâ erenler halkasında tâcdır, imâmedir. Kendisinden öncekilerin ve sonrakilerin...

KÜÇÜĞÜYLE BÜYÜĞÜYLE İNSANA SEVGİ

Bir mahalleden geçiyordu. Yolu üzerinde çocuklar kaydırak oynuyorlardı. Mevlâna'yı gören çocuklar, oyunlarını bırakarak, koştular, elini öptüler. Mevlâna'da onların elini öptü, sevdi, okşadı, gönüllerini aldı. Yalnız bir çocuk vardı ki, oyununu bitirmemişti. Uzaktan Mevlâna'ya seslendi:

–Mevlâna, ben de geliyorum, bekle beni..

Mevlâna bekledi... Ta çocuk oyununu bitirinceyedek. Sonunda o da geldi. Büyük insanla küçük insan karşılıklı el öptüler.

Mevlâna, insanı, küçüğüyle, büyüğüyle sever, saygı gösterir, insana lâyık olduğu değeri verirdi. Bir gün hamama girmişti. Fakat girdiği ile çıktığı bir oldu. Sebebini sordular. Cevap verdi:

–Soyunup hamama girmiştim. Tellâk bana yer açmak için bir şahsı havuzun başından uzaklaştırdı. Ona karşı utancımdan o kadar terledim ki, dayanamayıp dışarı çıktım.

Yine bir gün hamamda zayıf vücudunu görmüş, yakınlarına dert yanmıştı.

–Bugün vücudumdan da çok utandım. Yıllarca ona en büyük eziyetleri yaptım. Onun istediği şeyleri veremedim, istediği şekilde rahat ettiremedim. O yükümü çok taşıdı, ben ise ona birşey yapamıyorum..

O, renkleri ve dilleri, hattâ inanışları ayrı olan insanları bir tutuyor: (Değil mi insandır, mayaları birdir) diyerek, kötülüklerin âraz, yâni değişen görünüşler olduğunu söylüyordu:

–İnsanlar yaradılıştan iyidirler, kötülükler değişmez unsur değil, ârazdır. Bunlar, iyinin delil ve rehberidir.

Yine diyordu ki:

–Bir insanın, başkalarında kusur görmesi, ayıplaması, gerçekte kendi kusurunu görmesi demektir. İnsan önce kendisindeki kin, kıskançlık, hırs, zalimlik gibi kötü huyları görmesi, onlardan arınması lâzımdır. Ondan sonra başkalarını kınamalıdır.

Mevlâna, insanlara karşı duyduğu sevgiyi, bütün canlı varlıklara, hayvanlara karşı da duymuştur. Bir yıkıkta yavrulayan, fakat yavrularından ayrılmadığı için aç kalan bir köpeğe günlerce ekmek taşımış, Emir Per-

vâne'nin evinden gümüş kaplarla gelen yemekleri, köpeklerin önüne dökmüş:

—İstek ve meyil bakımından onlar sizden daha muhtaç...

Diyerek, yemeklere kimsenin elini dokundurmamıştı.

Mevlâna en verimli çağında dahi evini, çocuklarını ihmâl etmiyordu. Büyük oğlu Sultan Veled, Mevlâna'nın olgun müridlerinden Beğtimuroğlu Şeyh Kerimüddin'in gözetiminde yetişiyor ve ikinci bir Mevlâna oluyordu. Mevlâna, O'nu çok seviyor:

—Bana, yaradılış ve huy bakımından en fazla benzeyen sensin. Benim dünyaya gelişim, senin dünyaya gelmen içindi... Çünkü benim bütün söylediğim sözler, benim sözümdür, halbuki sen benim (hâl)imsin..

Diyordu. Ve:

—Oğlum, eğer düşmanını, düşmanının da seni sevmesini istersen, kırk gün onun hayrını ve iyiliğini söyle. Çünkü gönülden gönüle, gönülden de dile yol vardır.

Diye öğütler veriyordu.

MEVLÂNA'NIN TORUNU ULU ARİF ÇELEBİ'NİN DOĞUMU

Mevlâna'nın sevgili oğlu Sultan Veled'in on, oniki çocuğu olmuşsa da, bunlardan yalnız Mutahhara Ceâle adında iki kızı yaşamış, diğerleri daha pek küçükken bu âlemden göçüp gitmişlerdi. Mevlâna bir erkek toruna hasret çekiyordu.

Derken, Sultan Veled'in karısı Fatma Hatun'un yeniden gebe olduğu haberi Mevlâna'ya ulaşmıştı. Mevlâna, bu defa gelininin fazla dikkatli olmasını, ağır işlerde çalışmamasını, her arzusunun yerine getirilmesini tavsiye etmiş, doğum gününü beklemeğe başlamıştı. Gerçekten bir süre sonra, 7/Haziran/1272 Salı günü

Fatma Hatun normal bir doğum yaparak, nur topu gibi bir erkek çocuk dünyaya getirmişti. Mevlâna'ya ilk müjde ulaştırıldığı zaman, koşarak lohusa odasına girmiş, Fatma Hatun'un başına altınlar saçmış, kundaklanan bebeği geniş kollu hırkasına sararak hücresine götürmüştü. Sevinç gözyaşlarını döken oğlu Sultan Veled'e:

—Veled, ben bu çocukta yedi velînin nurunu görüyorum, Yüce Tanrı, o nurları onun canına yoldaş etmiştir.

Demişti. Sultan Veled:

—Bu nurlar içinde sizinki de vardır, değil mi?

Diye sorunca Mevlâna şu cevabı vermişti:

—Evet, bizimki de; yani Baha Veled, Seyyid Burhaneddin, Şems-i Tebrizi, Şeyh Selâhaddin, Çelebi Hüsameddin, benim ve senin... Bu çocuk bizim ârifimizin nurları. Şimdi, O'nun adı Feridun olsun. Bu onun anne babasının yani Şeyh Selâhaddin Feridun'un adıdır. Fakat siz ona Emir Ârif diye sesleniniz. Çünki sen beni Hüdâvendigâr diye çağırıyorsun, adımı hiç söylemiyorsun. Torunuma bu ad, benim mânevi bir hediyem olsun" yani adını Celâleddin Emir Ârif diye yazsınlar..

Mevlâna'nın sevinci büyüktü. Torununa ithafen şöyle bir gazele başladı:

"Kutlu olsun Feridun bize.. Çünkü o din sultanı olacak. Gökteki ay gibi parlak ve aydın, tatlı şekerlerle dolu olsun Feridun."

"Mısır gibi şekerlerle dolu, tatlı olsun hep... Saadet meydanında top oynatsın, devlet atını eğerlesin, sevgi ve temizlik içinde her türlü düşmanlıktan uzak, kinden arı-duru, ay gibi ikbal burcunda doğsun.."

Yüzünde celâl nurları parlayan bu yavruyu Mevlâna'nın eşi Kerra Hatun büyütüyor, Mevlâna onu kimseye bırakmıyordu. Daha altı aylıkken bir gün beşiğine yaklaşan Mevlâna, çocuğun üzerine eğilerek: (—Ârif

Allah Allah de..) dedi. Çocuk "Allah, Allah" demeye başladı. Mevlâna, O'nun ağzına öpücükler konduruyor: (–Yarının şeyhi Ârifimizdir) diyordu.

Küçük Ârif'e "Allah" nidaları, ney ve rebap sesleri ninni oluyor, büyüyordu.

O, dedesi Mevlâna'dan sonra da çok büyüyerek (Ulu Ârif Çelebi) olacak, babası Sultan Veled'den sonra posta oturacak, Mevlevîliği kuranlar, teşkilâtlandıranlar arasında ön safı alacaktı. Yalnız bununla da kalmayacak, yüzyıllarca yıl devam edegelen Mevlâna torunları, Çelebiler onun soyundan gelecekti.

Ne yazık ki Mevlâna, bu sevgili torununu birbuçuk yıl görebilmişti.

MEVLÂNA'DA GERÇEK DOST VE GÖNÜL

Mevlâna'ya göre gerçek dost, Hak'tır. O'nun dost'u olmak, O'nun dostluğunu kazanmak, ancak O'nu sevmek, derin bir aşkla sevmek ve O'na yakın olmaktır. İnsanlar arasındaki dostluğa pek güveni yoktur. Bir gün Konya'nın dış semtlerindeki bir viraneden geçiyordu. Yıkıklar arasında, birkaç köpeğin, sarmaş-dolaş olmuş uyuduklarını gördü. Yanındakilerden biri:

–Bu biçareler arasında ne kadar güzel bir birlik var. Ne de dostça sarmaş-dolaş uyuyorlar.

Dedi. Mevlâna:

–Evet, sen bunlar arasındaki birliğin ve dostluğun ne kadar samimi olduğunu öğrenmek istersen, onların aralarına bir leş veya ciğer atıver. O zaman bu dostluğun nasıl bir dostluk olduğunu görürsün.

Sonra ilâve etti:

–Köpeklerin bu hali, dünya menfaatine, yalnız midelerine, yalnız keselerine tapanların aralarındaki dostluğa benzer. Görünüşte pek samimidirler. Ama aralarına bir dünyalık girerse, nice yıllık tuz, ekmek haklarını

unuturlar, namus ve şereflerini havaya verirler.

Dostluk paraya, pula değil, ruha, duyguya dayanmalıdır. Bir şiirinde Mevlâna: (Benim ne altın dolu keseye, ne de altın kâseye meylim vardır.) der. Altın dolu kese de, altın kâse de dünya ehlinindir. Kadirbilirlik, samimiyet, sevgi, şefkat, gibi mânevi duygular ise gönül ehlinin...

Yine bir şiirinde Mevlâna: (Bu hırka içinde olduğumuz müddetçe, ne kimseden incinir, ne de kimseyi incitiriz...) buyurmaktadır. Gerçekten de Mevlâna, ömrü boyunca ne incinmiş, ne de incitmiştir. Gönül onun için bir Tanrı kıblesidir. Gönlü yıkmamak gerek. Der ki:

—Hacılar, Kâbe'nin dört yönünde de secdeye varırlar. Kâbe'yi ortadan kaldırdın mı, herkes gönül gönüle secde ediyor demektir. Şu halde inanan bir insanın gönlü Tanrı evi yıkılır mı?

Bir şairimizin de: (Kıblegâh-ı Kibriyadır yıkma kalbin kimsenin) dediği gibi, gönül adamı Mevlâna, insanı sadece gönül kıblesinin mihrabı olarak görür ve buna önem verir. Der ki:

—İnsan-ı kâmil'in şu âlemde bir âlameti olsaydı, ilâhi remizlerin tümüne gönül yoluyla tercüman olurdunuz.

İnsan, gönle eğildi, onunla senli benli oldu, onun sesini dinledi mi kendini bildi demektir. Kendini bilenin Tanrı'yı bileceği âşikârdır. Yoksa, bu esrarı başka türlü çözmeye imkân yoktur. Bir rubaisinde şöyle der:

Belini bağla o gönüldeki parlak ışığa,
Boş masallarla çözülmez bu düğümlü esrar.
Nitekim dağda, bayırlardaki çayla derenin
Sana bir faydası yok evde akan çeşme kadar...

Mevlâna, insanlar arasındaki hır-gürün, döğüşün, savaşın ortadan kalkması için (gönül birliği)ne varmalarını şart koşar ve der ki: (Gönül birliği, dil birliğinden üstündür.) Düşünen, seven, inanan insan. Mevlâna'nın gönlü bu...

Ressam Nesip'in fırçasıyla 'evlâna.

İran'lı bir ressama göre Mevlâna. Üzerinde (Hazret-i Molla Hünkâr'ın tasvir-i şerifleridir) yazılı Mevlâna'ya ait bu minyatür, bugün İstanbul Belediye Müzesi'ndedir.

Mevlâna'yı tasvir eden bu minyatür, İran'da Behzad tarafından yapılmış ve (Yâdnâme-i Mevlevi) adlı eserden alınmıştır.

Yerli, yabancı pek çok ressam ve minyatür ustası, Mevlâna'yı düşündükleri gibi resimlendirmişlerdir. Bu tablo da ressam M.Arel'indir. (Mevlâna Müzesi)

BÖLÜM: VII

DOSTLARINDAN BAZILARI ÖLÜMÜ TÜRBESİ VE MEVLÂNA'DAN SONRA

Mevlâna, Şeyh Sadî-i Şirazî ile Konya'da görüşürler

Mevlâna'nın şöhreti, Konya sınırlarını çoktan aşmış, ülkeleri içine almıştı. Onun adını duyanlar, ziyaretine koşuyor, şiirleri elden ele dolaşıyor, hikmetli sözleri dillerden düşmüyordu. Fars edebiyatının büyük şairi Şirazlı Şeyh Sadî de onun devrinde yaşıyor, Şiraz'a kadar uzanan şiirlerini okuyor, hayran oluyordu. Eflâkî'nin bir rivayetine göre, Fars eyaleti emirlerinden Şemseddin, Sadi'den beğendiği bir gazeli göndermesini istemiş, Sadî ve Mevlâna'nın: (Her nefes âvaz-ı âşk miresed ez çep-u rast- Her nefeste sağdan soldan âşk sesi geliyor) diye başlayan yeni bir gazelini sunmuştu. Gazelin sonuna da: (Anadolu ülkesinde bir büyük zat zuhur etmiştir. Bu gazel ondan gelen hoş bir kokudur ve bundan daha güzeli de ne söylenir, ne

de yazılır. En büyük arzum, Anadolu'ya giderek, bu gönül sultanını ziyaret etmektir) diye bir de not koymuştu. Emir Şemseddin, gazelden çok hoşlanmış, Şeyh Sadî'ye de onun Konya'ya gitmesini sağlayacak kadar dünyalık vermişti.

Sadi böylece Konya yoluna düşmüştü.

Acayib'ül-Bûldan adlı esere göre, Şeyh Sadî Şirazî, Konya'ya, Mevlâna'yı ziyarete giderken, yolda, Mevlâna üslûbunda bir gazel yazmayı düşünmüş ve: (Sermest eğer der ayi âlem behem ber âyed) diye bir mısra söylemiş, fakat arkasını getirememişti. Konya'ya ulaştığı gün, doğruca Mevlâna'nın medresesine koşmuş, daha kapıdan girer girmez Mevlâna: (Hâk-i vücud-u mara gerd-ez adem ber âyed) diyerek ikinci mısra-ı söylemiş, beyti böylece tamamlamış, bununla da kalmayarak bu beyitle başlayan uzun gazelini okumuştu. İlk beytin anlamı şudur:

"Eğer sarhoş olarak içeri girersem, âlem birbirine karışır"
"Bizim vücudumuzun toprağı, yokluk tozundan meydana gelir"

Sadi, Mevlâna ile böyle karşılaşmış, günlerce sohbet etmişlerdi.

Yine bir başka rivâyete göre, Şirazlı Şeyh Sadî, "Gülistan" adlı eserini yazdıktan sonra Konya'ya gelmiş, Mevlâna'yı ziyaret ederek, eserinin bir nüshasını takdim eylemişti. Ertesi günü Şeyh Sadî, eseri hakkında Mevlâna'nın fikrini sormuş, Mevlâna da:

—Bînemek..

Yani "tuzsuz" demişti. Sadî'nin yüzünde bir hüzün belirmiş, "Nasıl olur?" der gibi yaşlı gözlerle Mevlâna'ya bakmıştı. Mevlâna sözüne bir kelime daha eklemiş:

—Helvaest..

Yani "Helvadır" demiş, tuzsuz ama helva gibi tatlıdır, helvaya tuz atılmaz demek istemişlerdi.

Şirazlı Şeyh Sadî, bu sözlerden çok memnun olmuş Mevlâna'nın ellerini öpmüştü.

Bu söylentilerin birleştiği noktalardan biri Şeyh Sadi—i Şirazî'nin Mevlâna'yı ziyaret maksadı ile Konya'ya gelmiş olduğudur. Omrünün otuz yılını seyahatle geçiren ve birçok memleketleri dolaşan Şeyh Sadî'nin Mevlâna'nın sağlığında Konya'ya gelmesi ve O'nu ziyaret etmiş olması hiç de uzak bir ihtimal değildir. Nitekim, İran'da Mevlâna üzerinde ciddi araştırmalarda bulunan ve eserlerini yayan Prof.Fuzûzanfer, bu konuda geniş bilgiler verdikten sonra: (Mevlâna ve Şeyh Sadî, bu iki ulunun görüştüğünden asla şüphe edilemez) demektedir.

Mevlâna'yı ziyaret için, Şiraz'dan, İsfehan'dan, Buhara'dan, Semerkant'tan pek çok bilgin ve mutasavvıf Konya'ya geliyordu. Mevlâna'dan sonra da geleceklerdi...

MEVLÂNA VE HACI BEKTAŞ-İ VELÎ

Mevlâna'nın yaşadığı devir, tasavvuf vadisinin Anadolu'ya açıldığı, Anadolu'da filizlenip, kökleştiği, dalbudak saldığı bir devirdir. Şeyh Ömer Sühreverdi, Muhyiddin Arabî, Fahreddin Irakî, Necmeddin Dâya, gibi tasavvuf büyükleri Anadolu'ya gelmiş, saygı ve sevgi görmüşlerdir. Bu devirde Horasan'dan Anadolu'ya gelerek yerleşen erenlerden biri de Bektaşi tarikatının pîr'i Hacı Bektaş-i Velî'dir.

Hacı Bektaş-i Velî, 1209 yılında Nişapur'da doğmuş, Hoca Ahmed Yesevî'nin halifesi Lokman-ı Perendî'nin dervişi olmuş, Onüçüncü Yüzyıl ortalarında, birçok mutasavvıflar gibi Anadolu'ya göçerek, bugünkü

Hacıbektaş kasabasının bulunduğu Suluca Karahüyük'-te yerleşmiştir. Bir süre sonra, Babaî'lerin reisi Baba İlyas'ın halifesi olan Hacı Bektaş-i Velî Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev II. tarafından Babaî isyanlarının bastırılmasından sonra, çevresine toplanan Türkmen aşiretlerini irşada başlamış, kısa zamanda büyük bir şöhret yapmıştır.

Biri, Selçuklu devletinin başşehri Konya'da daha çok aydın bir çevreye, öteki Kırşehir taraflarında halk topluluğuna seslenen bu iki kutup, Mevlâna Celâleddin ile Hacı Bektaş-i Velî'nin aralarında manevî bir bağın bulunduğu ve birbirlerini tanıdıkları şüphesizdir. Her iki pîr'in de, meşrep bakımından ayrılsalar bile, yolları aynıdır. Hiçbir zaman tarikat kurucusu olmadıkları halde ölümlerinden sonra, kendi adlarına kurulan Mevlevilik ve Beştaşilik tarikatleri, aralarındaki rekabet yüzünden, bunları birbirine karşı gibi göstermiş, birbirinden ayırmaya çalışmıştır. Bir destan havası içinde Hacı Bektaş'ın menkıbelerinden bahseden (Velâyetnâme)ye göre, Mevlâna ve Şems-i Tebrizi, Hacı Bektaş'tan feyz alan, ona uyan iki dervіştir. Velâyetnâme'ye göre, Hacı Bektaş'ın gösterdiği kerametler, Mevlâna'dan çok üstündür. Mevlevi menkıbelerinde ise, her ikisi arasındaki münasebetler daha ağırbaşlı, daha âlimanedir. Her iki tarafın menkıbelerinde müşterek olan taraf ise, bu iki tasavvuf Pîr'inin zaman zaman birbirlerine dervişler göndermeleri, gönül alıp, gönül vermeleridir.

Bu söylentilerin birine göre, Hacı Bektaş müridlerinden Baba İshak'ı Konya'ya göndererek şu haberi iletmiştir.

—Eğer gerçek eriyse ve gerçeği bulduysa, âleme ne diye gürültü salı or, yok hakikati bulamamışsa ne diye aramıyor?

Baba İshak, Hacıbektaş'tan Konya'ya gelmiş ve Mev-

lâna'nın huzuruna girmişti. Bu sırada Mevlâna'nın coşkunluk devresidir. Semâ etmekte, gazeller söylemektedir. Baba İshak'ı görür görmez:

–Dostu görmediysen ne diye aramıyorsun, sevgiliye ulaştıysan ne diye çalıp çığırmıyorsun?..

Diye başlayan bir gazeli okumaya başlamıştı. Bu gazeli kendisine ve Pîr'i Hacı Bektaş-i Velî'ye bir cevap sayan Baba İshak, hiçbirşey söylemeden, geri dönmüş, Kırşehir yolunu tutmuştur.

Kırşehir Beyi Nureddin Cacaoğlu da Hacı Bektaş-i Velî'nin müridleri arasındaydı. Yine "menakip" kitaplarının verdikleri bilgilere göre, Nureddin Cacaoğlu bir gün şeyhi Hacı Bektaş'a:

–Şeriata uymak ve namaz kılmak gerektir. Halbuki siz bunları yerine getirmiyorsunuz.

Demişti. Bunun üzerine, Hacı Bektaş abdest almak üzere derhal su istemiş, Cacaoğlu da ibriği, çeşmeden doldurarak getirmişti. İbriği döktüğü zaman su yerine kan akmıştı. Cacaoğlu şaşırmış, Hacı Bektaş-i Velî de:

–Görüyorsun ya, bununla abdest alınmaz.

Diyerek ibriği itmişti.

Bu olay, Mevlâna'ya anlatılmıştı. Mevlâna:

–Temizi pislemek, berrak suları kana çevirmek önemli değil. Aslolan, kanı berrak suya çevirmektir. Mürşid ona derler ki, şarabı şerbet yapsın. Mürşid odur ki, bakırlaşmış gönülleri tam ayar altına çevirsin. Mürşid, müşkülün hal kapısıdır.

Olay doğru veya yanlış... Mevlâna'nın cevabında mürşidliğinin ta kendisi görülmekte... Şems'te de bu var, bu anlayış var. O'nun "Makalât" adlı eserinden alınan şu sözler bu anlayışın tam ve olgun ifadeleri:

–Marifet, kalbin Tanrı'ya yönelişi, Tanrı ile bir olmasıdır. Diriyi öldür, bu marifet değildir. Ölüyü diriltebiliyor, cahili âlim yapabiliyor musun? Ham ruhları pişirebiliyor, ona yeni bir şekil verebiliyor musun? İşte

ilâhi hüner buradadır.

Mevlâna ile Hacı Bektaş-i Velî arasında geçtiği farzedilen olaylar, sohbetler uzar gider. Ne var ki bunlar, tarikatlar kurulduktan sonra söylenmiş, "menakıp" kitaplarına geçmiş sözler. Bunları büyütmemek, bunları sürdürmek, her iki mürşidin de ruhlarını üzer.

Aslolan fikirdir, mânâdır. Mevlâna, Konya'da bulduğu yüksek kültürlü bir ortamda, fikirlerini, devrin yüksek edebiyat dili olan Farsça ile vermiş, eserler ortaya koymuştur. Hacı Bektaş'ın çevresinde ise özbeöz Türkler, göçebe Türkmenler, daha doğrusu Anadolu halkı vardır. Onlara, onların anlayacağı "Türkçe" ile seslenmiştir. Bu sözler zamanında derlenip toparlanmadığı için de büyük eserleri yoktur. Hacı Bektaş, bütün edebi gücüyle, hüneriyle eser yazsa bile bunu okuyup anlayacak çevresi yoktur. Bu bakımdan birisi halka, öteki aydına rehberlik etmiş ve birbirlerini tamamlamışlardır. Ama ne yapalım ki, ölümlerinden sonra kurulan tarikatlar, onların yollarını ayırmış, birbirlerini kınar, birbirlerini kırar duruma düşürmüşlerdir. Mâna bir yöne itilmiş, şekiller, kalıplar yerleşmiş, bu sefer de rekabetler başlamıştır.

Yoksa devrinde Hacı Bektaş-i Velî, Mevlâna'ya saygı duyan ve onun gerçek dostları arasında bulunan bir mürşiddir. Devrin mutasavvıfları arasında kutup yıldızı gibi parlayan Mevlâna'yı takdir etmektedir.

Babaî'liğin kurucusu Baba İlyas'ın torunlarından Elvan Çelebi'nin elimizdeki tek nüsha (Menakıpnâme)sinde Mevlâna şu sözlerle övülmektedir:

Ol Celâl, ol kemal, ibn-i kemâl
İlm-ü envar içinde bedr-i misâl
Rahmetullahi aleyhi Mevlâna
Mahz-ı genç-i revan idi câna

İşte bu sevginin belgesi, işte bir örnek.. Söz burada biter..

MEVLÂNA DOSTU MAHMUD HAYRANÎ

Devrinde Mevlâna'yı seven ve ondan aldığı feyzle adlarını ebedileştirenler arasında, bugün Akşehir'de türbesi bulunan Seyyid Mahmud Hayranî de vardır. Mevlâna'dan beş yıl önce, 1268'de ölen Seyyid Mahmud, Mes'ud Paşa'nın oğlu olup, Hayran'dan Anadolu'ya göçmüş, Konya'ya gelerek yerleşmişti. Mevlâna'nın âşk kapısına tapulandıktan ve ondan feyz aldıktan sonra, "destur" istemiş, Akşehir'e giderek, orada "inziva"ya çekilmişti. Yüreğinde kaynayan âşk volkanı onu rahat bırakmamış, cezbeyle dağlara düşmüş, bir süre başıboş dolaştıktan sonra, meczup bir halde yine Akşehir'e dönmüştü.

Mevlâna, çok sevdiği ilâhi sırlarla bezenmiş bu coşkun dervişini sık sık sormuş, ondan haberler almış, habercilerle hal ve hatırını sormuştu. Yine bir gün, Akşehir'li Şeyh Sinaneddin, Konya'ya gelerek Mevlâna'nın ziyaretinde bulunmuştu. Mevlâna O'na:

—Ne var, ne yok, Seyyid Mahmud'umuz ne halde?

Diye sormuştu. Şeyh Sinaneddin:

—Onu tilki gibi, saçı sakalına karışmış bir halde, bir köşede pinekler gördüm. Sizin âleminize gözleri kapalıydı.

Mevlâna bu sözlere sadece gülümsemiş hiçbirşey söylememişti. Şeyh Sinaneddin, birkaç gün sonra Akşehir'e dönmüş, Seyyid Mahmud'u çarşının ortasında uyur görmüştü. Yanına yaklaşarak ayağıyla dürttü. Gözlerini açan Seyyid Mahmud, karşısında Şeyh Sinaneddin'i görünce:

—Ey Sinaneddin. Biz, hür insanların sultanı Mevlâna'mızın devrinde tilki olmayı canımıza minnet bili-

riz.

Dedi ve tekrar uykusuna daldı.

Şeyh Sinaneddin hayretler içindeydi. Tekrar Konya'ya geldiği zaman Mevlâna ona:

—Alemde kalbi uyanıklar çoktur, bilinmez. Demiş ve ateşli gazellerinden birini okumuştu.

Seyyid Mahmud Hayranî öldüğü zaman Mevlâna çok üzülmüştü. Akşehirliler ona güzel bir türbe yaptırdılar. Mezarının üzerine de ahşap işleme bir sanduka yerleştirmişlerdi. Sandukanın üzerine Mevlâna'nın en güzel gazelleri yazılmıştı. Bu gazellerden biri şöyle başlıyordu:

(Âşk kılıcı ile öl ki, ebedi ömre kavuşasın. Hayatta olanlar, bu âşk kılıcının kokusunu alamazlar. Hayatta iken taat ve ibadetten kendine bir elbise yap. Ölüm, üzerinden dirilik elbiseni aldığı zaman, çıplak kalır, rüsvay olursun. Dostum, eğer ebedi dirilik istiyorsan, ölmeden evvel öl...)

Seyyid Mahmud Hayranî'nin Akşehir'deki türbesi, daha sonra yapılan Mevlâna Türbesine örnek olmuş, belki de her ikisi aynı mimarın elinden çıkmıştır. Mevlâna hayranları, yüzyıllar boyunca Konya'da Mevlâna Türbesini ziyaret ettikten sonra, Karaman'daki Mevlâna'nın annesine ait Mader-i Mevlâna Türbesini, Akşehir'deki Seyyid Mahmud Hayranî Türbesini de ziyareti gelenek haline getirmişlerdir.

Seyyid Mahmud Hayranî, kaynağını, Mevlâna'dan alan bir cezbenin devrinde seçkin örneğidir.

MEVLÂNA'NIN DİLİ ÜZERİNE

Orta Asya'nın Türkistan ve Horasan bölgelerinde yaşayan halkın büyük bir kısmı Türk, bunların ana dili de Türkçedir. Bugün dahi, Azerbaycan'dan doğuda Çin sınırlarına kadar bütün bir Orta Asya'yı içine alan geniş bölgelerde, hiçbir engelle karşılaşmadan rahatça

Türkçe konuşabilir, Türkçeyi değişik lehçeleriyle her yerde bulabilirsiniz. Bu bölgede Oğuz Türklerini, XI. Yüzyılın başlarında kurdukları Büyük Selçuklu Devleti, kısa zamanda gelişip, yayılmış, Türk dili de, geniş ve yaygın Türk topluluklarının dili olarak tarihî seyrini sürdürmüştür. Büyük Selçuklu Devletinin Horasan, İran, Suriye ve Anadolu Selçukluları adıyla dört kola ayrılmasından sonra da durum değişmemiş, Türkçe, Arapça ve Farsça'nın ezici baskısı altında, varlığını geniş halk yığınları, aşiret ve boylar arasında koruyabilmiştir.

Türklerin çoğunlukta olduğu ve Farsların çok az sızabildikleri Orta Asya'nın Türkistan ve Horasan bölgesinin ünlü kültür merkezi Belh şehrinde dünyaya gelen ve pek genç yaşındayken babası Baha Veled'le birlikte Anadolu'ya göçen, yine bir kültür merkezi Konya şehrinde yerleşen Mevlâna Celâleddin'in ana dili, soyca sopça Türk oluşuyla da şüphesiz Türkçe'dir. Bunun aksini düşünmek, biraz tarihi, tarihin seyrini, Mevlâna'nın doğduğu bölgenin etnik karakterini bilmemek olur. Ne var ki, İslâm dininin etkisi ve İslâm halifelerinin İslâm devletleri üzerindeki manevî nüfuzu ile Arapça, devlet diline hâkimdir. Resmî yazışmalar, fermanlar, beratlar, vakfiyeler, kitabeler Arapça ile yazılmakta, medresede Arapça okutulmakta, öğretilmektedir. Bunun yanıbaşında Farsça, işlenmiş bir dil olarak tasavvufa ve edebiyata girmiş, kültürlü ve entellektüel tabakanın bilmesi, okuması, yazması gereken bir dil olmuştur. Mevlâna da daha tahsil çağının eşiğinde bu iki dille karşılaşmış, babasından ve hocalarından Arapça ve Farsça'yı öğrenmiş, Arapça ve Farsça eserleri okumuştur.

Anadolu'nun Selçuklular eliyle Tükkleşmesinden sonra, kalabalık bir Rum halkın oturduğu bölgelere, aralıksız Türk akınları olmuş, Orta Asya'dan getirti-

len veya Moğol akınlarının şerrinden kurtulmak için kendi istekleri ile gelen Oğuz Türkleri yer yer Anadolu'ya yerleşmiş, bu âşiretler Anadolu'da köyler kasabalar kurmuş, kısa zamanda yerli halkı aralarında eritmiş, İslâmlaştırmış veya onları azınlık durumuna düşürmüşlerdir. Böyle bir ortamda Mevlâna, ana dili olan Türkçeyle Konyalı müridlerine seslenirken, azınlıklarla da ilişiğini kesmemiş, Rumca'yı öğrenmiş, hattâ Rumca şiirler söylemiştir.

Evinde, ailesi ve çocuklarıyla, halkla günlük konuşmalarında, vaazlarında Türkçe konuşan Mevlâna, eserlerini devrinin icabı olarak Farsça, bazılarını da Arapça yazmış, yazdırmıştır.

Mevlâna'nın eserlerindeki Farsça'nın, bir Anadolu Farsçası olduğu, Mevlâna'nın bu dili sonradan öğrendiği üzerinde bilginler, zaman zaman durmuşlardır. Bunlar arasında yer yer Türkçe şiirleri, Türkçe beyit ve ibareleri vardır. Bunlara Divân-ı Kebir ve Mesnevi adlı eserlerinde rastlanır. Bu konuda Martinovitz, Salemann, Veled Çelebi (İzbudak), M.Şerafeddin Yaltkaya, Mecdud Mansuroğlu gibi bilginler geniş araştırmalar yapmışlardır. Tarihçi Necip Asım'a göre, Mevlâna'nın Türkçesi, daha çok Kıpçak Türkçesine, Mansuroğlu'na göre de Oğuz lehçesiyle veya onlara yakın şiveleriyle konuşan Türk kabilelerinin ifadelerine benzemektedir.

Mevlâna, Mesnevi'sinde: (Amaç, armağan, aş, götürü, kışlak, yaylak, konuk, sınır, Tanrı, töre, ulak, yasa, yurt..) gibi öz Türkçe kelimeleri ustalıkla kullandığı gibi, Divan-ı Kebir'inde;

Okçulardır gözleri
Hoş nişandır kaşları
Öldürür yüz suvari
Kimdir ol Alparslan.

Veya (Şems) mahlası ile baştan başa Türkçe, 22 beyitlik bir gazelinde:

Ol kim gide uzak yola, gerek azık ala bile
Almaz ise yolda kala, irmeye hergiz menzile

şeklinde öz Türkçe şiirler söylemiştir.

Mevlâna bir sanatçı, bir şair, hattâ çok kere söylendiği gibi bir filozof değil, gerçek bir sufi'dir. Sonsuz bir âşk ve coşkun bir vecdle tasavvuf yolunda ilâhi mürşiddir. Fikir ve düşüncelerini öğretmek için çevresinden, günlük olaylardan, okuduğu kitaplardan, dinlediği hikâyelerden faydalanmış, örnekler vermiş, ele aldığı konuları, âyet ve hadislere bağlamış, Türk atasözleri ve halk tâbiriyle bezemiştir. Onun eserlerinde:

Ateş olmayan yerde duman tütmez.
Ağlamayan çocuğa meme vermezler.
Ne ekersen onu biçersin.
Vakitsiz öten horozun başını keserler.
Zaman sana uymazsa, sen zamana uy.
Yıkık köyden haraç alınmaz.

Gibi, bugün de atasözlerimiz arasında yaşayan, özbeöz yüzlerce Türk atasözleri yer yer serpiştirilmiştir. Yine eserlerinde, halk tâbirleri, Türk gelenekleri, örfleri, inançları ile ilgili pekçok konulara geniş yer verilmiştir. Bütün bunlar incelenmeden, Mevlâna eserlerini Farsça yazdı diye, onu bu dillerle konuşan milletlere maletmek bilimsel tarafsızlığa uymaz, yanlış olur.

Mevlâna, Türk Milletinin bütün bir insanlığa yayılan ölümsüz bir armağanıdır.

Sözlerimizi O'nun şu rubâi'si ile bağlamak isteriz:

(Yabancı bellemeyin, ben de bu ildenim. Düşman gibi görünüyorsam da düşman değilim. Hindu söylüyor-

sam da, gerçekte aslım Türktür benim..)

VAKİT YAKLAŞIYOR, HAK'KA VUSLATI ÖZLÜYORDU

Yıllar birbirini kovalamış, Mevlâna'nın soluk buğday benzi hafifçe sararmış, kısa ve düzgün sakalındaki kırçıl tellerin sayısı artmıştı. Uzun ve zayıf vücudu, tevazu ve hiçlik duygusu içinde hafifçe öne eğilmişti. Geceli, gündüzlü yazılan Mesnevi, devamlı riyazet, vücudunu yormuştu. Yalnız gözleri, iri elâ gözleri, asla parıltısını kaybetmemişti. Ruhundaki, asla sükûn bulmayan coşkun, cezbeli âlemin aynası olan bu gözler, celâl nurları saçıyor, onlara kimse, dikkatle bakamıyordu.

Mesnevi'nin yazılması bitmişti. Görevini tamamlamış insanların huzuru içinde, bu âlemden ayrılmak ister gibi bir hali vardı. Dostları bunu hissediyorlardı. Son gazellerinde ise, mutlak varlığa bir an önce kavuşmanın heyecanı ve özlemi vardı.

1273 yılının sonbaharıydı o günler.. Konya'da sık sık depremler oluyor, halk sokaklara dökülüyor, gecelerini çadırlarda geçiriyorlardı. Gene büyük bir deprem olmuş, yer yerinden oynamıştı. Mevlâna o gün:

—Korkmayınız. yerin karnı acıktı. Son günlerde yağlı bir lokma istiyor... İnşaallah, muradına çabuk vasıl olur da siz de üzüntüden kurtulursunuz..

Demişti. Bu depremden birkaç gün sonra da yorgun bedeni, artık bir daha doğrulmamak üzere yatağa düştü. Devrin tanınmış doktorlarından Nahcuvanlı tabib Ekmelüddin ve Gazanferî, hastanın başucundan ayrılmıyor, ilâç üstüne ilâç yapıyorlardı. Yüksek ateş, nabızdaki intizamsızlık bir türlü giderilememiş, hastalık kırk gün uzamıştı.

Konya üzüntü içerisindeydi. Başta, Selçuklu sulta-

nı Gıyaseddin Keyhüsrev III. olmak üzere, vezirler, emirler, bilginler ve halk ziyaretine koşuyor, O'nun mübarek yüzünü bir kere daha görmek istiyorlardı. Bir gün de yakın dostu Sadreddin Konevî gelmiş, "âcil şifalar" dilemişti. Mevlâna:

–Tanrı sizlere şifalar versin. Âşıkla mâşuk arasında bir kıl inceliğinde gömlekten başka birşey kalmadı. Bunu da soyunup çıkarmamı ve Hak vuslatına ulaşmamı, nurun nura kavuşmasını istemiyor musunuz?

Dedi. Sonra da:

(Ben bedenden soyundum, o hayalden soyundu. Şimdi, vuslat mertebelerinin burcunda salınmadayım..

Sen ne bilirsin iç âlemde nasıl bir padişahla düşüp kalkmadayım? Altın gibi sapsarı benzime bakma, demirden bir ayağım var benim.

Beni buraya getiren o padişaha tamamiyle yüz tuttum. Beni yarattığından dolayı binlerce şükürler olsun O'na..)

Diye başlayan gazelini okudu. Son gazelleriydi bunlar. Ölümü, Hak'ka vuslatı istiyor:

(Gerçekten haberi olarak ölen âşıklar, Hak'kın huzurunda şeker gibi erirler, tatlı-tatlı ölürler.

"Elest" kitabından âb-ı hayat içerler de bir başka işveyle ölürler onlar..)

Diyordu.

"İNSANLARIN FAYDALISI, İNSANA FAYDASI OLANDIR"

Eşi Kerra Hatun, bu hastalığa, herkesten fazla üzülenler arasındaydı:

–Keşke, diyordu, Mevlâna'nın yüzlerce yıllık ömrü olsaydı da dünyayı hakikat ve mânâ incileriyle doldursaydı..

Mevlâna bu sözler üzerine:

–Niçin yüzlerce yıllık ömür? Bizi ne sandın. Biz ne Firavun, ne de Nemrud'uz. Bizsiz bu yalan dünyada huzur ve karar hasıl olur? Biz başkalarına faydalı olalım diye bu dünya zindanında kaldık. Yoksa, kimin malını çalmışız ki, mahpus kalalım.

Dedi. Sonra yatağının başucunda toplanan dostlarını şu sözleriyle teselli etti:

–Bu dünyadan göçeceğim diye hiç üzülmeyiniz. Ne halde olursanız olunuz, sizinle beraberim. Hz.Peygamberimizin: (Benim ölüm de, dirim de sizin için hayırlıdır) buyurduğu sözünü ben aynen tekrar ediyorum. Bunun mânâsı, benim dirim doğru yolu göstermek, ölümüm de yardım etmek içindir.

Sonra da şu vasiyette bulundu:

–Ben size, gizlice ve açıkça Tanrı'dan korkmayı, az yemeyi, az uyumayı, az söylemeyi, günâhlardan çekinmeyi, oruca, namaza devam etmeyi, şehvetten kaçınmayı, sefihlerden uzaklaşmayı, olgun ve bilgin kişilerle birlik olmayı vasiyet ederim. Şunu biliniz ki, insanların en hayırlısı, insana ve insanlığa faydası olandır.

İçlerinden birisi:

–Sizden sonra yerinizi kim alabilir, halifeniz kim olabilir, biz kime başvurabiliriz?

Diye sormuştu. Mevlâna yatağından hafifçe doğrulmuş ve:

–Çelebi Hüsameddin.

Demişti.

–Ya oğlunuz Sultan Veled için ne buyuruyorsunuz?

Diyenlere de:

–O, hakikat pehlivanıdır, vasiyete muhtaç değildir...

Cevabını vermişti.

Hastalık günden güne ilerliyor, Mevlâna gün gün çö-

küyordu. Sultan Veled, Çelebi Hüsameddin başucundan biran olsun ayrılmıyorlardı. Şuuru ve hafızası yerindeydi. Hatta, birara, elliki dirhem borcu olduğunu hatırlamış, oğluna:

—Evde, birkaç altın kırıntısı olacak, bunları al, götür, helâllaş.

Demişti. Alıcı ise altınları kabul etmiyor, hakkı varsa helâl ettiğini söylüyordu. Haber Mevlâna'ya ulaştığı zaman, feranlık içinde:

—Alemlerin Rabbına hamdolsun, bu korkunç belâdan kurtuldum...

—Demişti..

Çelebi Hüsameddin:

—Namazınızı kim kılsın?

Diye sormuştu birara. Mevlâna hafifçe:

—Şeyh Sadreddin Konevî hepsinden evlâdır..

Buyurmuşlardı. Hazırlık tamamdı, günler yaklaşıyordu. Düğün günleri..

GÜNEŞ, İRFAN GÜNEŞİYLE BİRLİKTE GURUP ETTİ

Sultan Veled, yatağın başucunda, sevgili babasının ateşler içinde yanan ellerini, soğuk sularla yıkıyor, yaşlı gözlerini göstermemek için bakışlarını başka yöne çeviriyordu. Kerra Hatun, kızı Melike, diğer oğlu, Emir Âlim Çelebi yanıbaşındaydı. Çelebi Hüsameddin'le birlikte, bütün aile günlerden beri uyku dünek görmemişlerdi.

Son gece Mevlâna yatağından doğruldu. Yüzünde ilâhi bir neşe, tatlı bir mahzunluk vardı. Başucunda bekleyen oğlu Sultan Veled'e:

—Veled, oğlum... Ben iyiyim artık.. Git, yat.. Biraz dinlen..

Dedi. Sultan Veled, istemeyerek itaat etti. Mevlâ-

na arkasından kesik kesik son gazelini söylüyordu:

(Git, başını yastığa koy, yat; bırak beni, şu geceleri
dönüp dolaşan, yanmış yakılmış biçâreyi.
Biz, geceleri ta sabahlara kadar sevda dalgaları
arasında bocalar dururuz. İstersen gel bağışla bizi,
istersen git, cefâ et bize...
Benden kaç ta sen de belâya uğrama; selâmet
yoluna.
Gözyaşları dökerek gam bucağında sürünüyoruz.
Akan gözyaşlarımızın yolunda, yüz yerde yüz
değirmen kur.
Kuvvetli biri var ki, bizi çekip götürmede:
mermerden bir gönül var onda, adamı alır, götürür
de kimse ona hesap bile soramaz...
Güzeller padişahına, âşıklara vefa vacip değil; ey
yüzü sararmış âşık, sen sabret, sen vefakâr ol.
Bir dert ki, ölümden başka devası yok; artık ben
nasıl olur da bu derde çare bul diyebilirim..)

Ertesi gün, yine iyi görünüyordu ama bu görünüşte sevgili Tanrısına biran evvel kavuşmanın heyecanı vardı. Artık ölümsüzlük fermanı yazılmış, Mevlâna bu fermanı çok önceden okumuştu:

(Ben o padişah değilim ki, taht'tan ineyim de tabuta bineyim. Benim fermânımın yazısı ebediliktir..)

Diyordu.

O gün, 17 Aralık 1237 Pazar günüydü. Mevsim kış olmasına rağmen parlak bir güneş ağır aheste, Konya'nın batısındaki Takkeli dağlara doğru süzülüyordu. Yatağın başında Sultan Veled, sağında Hüsameddin Çelebi.. Mevlâna biri öz, diğeri mânevi iki sevgili oğluna yaslanmış, dudaklarında kelime-i şehâdet, vuslat anını bekliyordu.

Akşama yakın, güneş Takkeli dağlarda gurup ederke, beri yanda bir irfan güneşi de fâni âlemden "can ve

beka âlemi"ne kanat açıyordu.

Yarabbi!.. Bu ne bekleyiş, bu ne özlem, bu ne tatlı ölümdü.

Rabbine şöyle sesleneiyordu:

(Canı, sen aldıktan sonra, ölmek şeker gibi tatlı.. Seninle olduktan sonra, ölüm, tatlı candan daha tatlı..)

Akşam ezanıyla birlikte bir feryattır koptu Konya'da.. Mevlâna, bu diyardan o diyara göçtü..

Bu feryat dalga dalga sardı şehri.. Günlerden beri için için ağlayan şehir, şimdi hıçkırıklarla boşanıyordu. Uzun kış gecesi uykusuz geçti. Cenaze ertesi gün kaldırılacaktı. Son hizmetler yerine getirildi.

Mevlâna'nın medresesinden gelen hafızların yanık sesleri, hıçkırıklara karışıyor, gecenin bitimiyle yeni bir sabah daha başlıyordu.

MEVLÂNA'NIN CENAZESİ SABAH ERKEN HAZIRLANMIŞTI

Sabahın erken saatlerinde, minarelerden yükselen salâ sesleri şehri bir daha sarstı.. Mevlâna'nın yakın dostlarından İmam İhtiyareddin, cenazeyi teneşire çıkardı. Kendi eliyle yıkıyor, teneşirden dökülen suları dervişler, bir damla bile yere düşürmeden topluyorlardı. Cenaze kefenlendi, tabuta kondu. Medresinin avlusundan dışarı çıkardıkları zaman, kıyamet işte bu anda koptu.

Konya, tarihi boyunca böyle çeşitli, böyle renkli bir kalabalığa sahne olmamıştı. Sultanlar, emirler, bilginler, cahiller, imamlar, papazlar, siyahlar, beyazlar, her sınıf halk, her dinden, her mezhepten insan.. Irklar, sınıflar ve dinler ilkin burada, Mevlâna'nın medresesi önünde biraraya gelmişlerdi. Rubâisindeki: (Gelsin varlık namına ne varsa gelsin.. Kâfiri putpeesti, mecusi'si gelsin..) mısraı bugün için söylenmişti, bugün için, bir

düğüne dâvet eder gibi dâvet olunmuşlardı sanki..

Tabut, omuzlar üzerinde yükseldiği zaman, bir vaveylâ koptu. Halk hücum etmiş, tabuta el sürebilmek için birbirlerini çiğnemişlerdi. Sıkışıklık, son dereceyi bulmuştu. Tabutu taşıyanlar oldukları yerde kalmışlar, bir adım olsun ilerlememişlerdi. Buna bir çare bulmak lâzımdı. Ama nasıl? Halktan ileri gelen birkaç kişi kalabalığa haykırdı.

—Müslüman olmayanlar çekilsin.

Mümkün değil... Kimse yerinden kımıldamıyor, üstelik kalabalık gittikçe büyüyordu. Müslümanlardan bir grup ilerde cenazeyi bekleyen Başvezir Sahip Ata Fahreddin Ali ile Emir Süleyman Pervâne'ye şikâyette bulundular:

—Mevlâna, Müslümanların şeyhidir. İseviler, Musevi'ler diğer dinlerden olanların aramızda işi ne? Bunlar ne yüzle cenazeye geliyorlar? Çekilip gitsinler, biz de rahat rahat görevimizi yapalım..

Bunu işiten papazlar, hahamlar atıldılar:

—Hayır, bu din padişahı bizim reisimiz sayılır. Biz, Musa'nın ve bütün peygamberlerin hakikatını, onun açık sözlerinden anladık. Kendi kitaplarımızda okuduğumuz peygamberlerin hareket ve kişiliğini onda gördük.. Siz Müslümanlar, Mevlâna'yı nasıl devrinin Muhammed'i olarak tanıyorsanız, biz de onu, zamanın Musa'sı, İsa'sı olarak biliyoruz. Siz nasıl O'nun muhibbi iseniz, biz de O'nun muhibbi ve müridiyiz. O: (Yetmişiki millet sırrını bizden işitir. Biz, bir perde ile yüzlerce ses çıkaran bir ney'iz..) demedi mi? Söyleyiniz demedi mi?.

Bir başka papaz ağlayarak:

—Mevlâna insanlığa, insanlar üzerine inayet ışıkları saçan bir güneştir. Güneşi bütün dünya sever, bütün âlem onun nuruyla aydınlanır. Siz, güneşi, bizden nasıl olur da mahrum edebilirsiniz?

Bir Musevi:

—Mevlâna ekmek gibidir. Herkes için ihtiyaçtır. Siz hiç, ekmekten kaçan bir aç gördünüz mü?

Kim, ne diyebilirdi bu sözlere? Kuşluğa doğru tabut güçlükle yola düzüldü.

SADREDDİN KONEVÎ, ÜZÜNTÜSÜNDEN BAYILMIŞTI

Cenazenin önünden hafızlar, müezzinler yürüyor, yüksek sesle Kur'ân-ı Kerim "tilâvet" ediyorlardı. Onların da önünde neyzenler, kudümzenler vardı. Kortej, ana caddeye çıktığı zaman, ortalık yeniden karıştı. Atlı muhafızlar, halkı sopalarla dağıtmak zorunda kaldılar: ama kim dinler? Halk, dövülmeye, ezilmeye çoktan razıydı. Yeter ki, Mevlâna'nın tabutuna bir kerecik el sürebilsin..

Mevlâna, Konya Kal'asının doğusunda ve şehrin dışında bulunan gül bahçesine defnedilecekti. Daha önce buraya, babası Sultan'ül Ülema, oğlu Alâeddin Çelebi, can dostu Selâhaddin-i Zerkubî gömülmüş. Sultan tarafından hediye edilen "has bahçe" Mevlâna'nın ifadesiyle, "erenler bahçesi" olmuştu. Medreseden buraya yayan, on-onbeş dakikada gelinebilirdi. Şimdiyse cenaze saatlerdir yoldaydı. Kortej bir türlü ilerleyemiyordu. Birbirini çiğneyen kalabalık yüzünden, hem yol alınamıyor, hem de eller üzerindeki tabutu kimse bırakmak istemiyordu. Bu yüzden tabut, birkaç kere kırılmış, güçlükle tamir edilebilmişti. Neyse, ikindiye doğru tabut musalla taşı üzerine konabildi.

Cenaze namazı kılınacaktı. Mevlâna, namazının Sadreddin Konevî tarafından kıldırılmasını vasiyet etmişti. İhtiyar Sadreddin Konevî üzüntüsünden bitkindi. Gözyaşlarını içine akıtıyor, dudaklarından dualar dökülüyordu. Muarrif, namazı kıldırması ve safların önü-

ne geçmesi için, Konevî'ye:

–Buyurunuz..

Dediği zaman, birkaç adım attı, sendeledi, sonra da olduğu yere yığılıverdi. Bayılmıştı. Durumu gören Kadı Sıraceddin, hemen ilerlemiş, safın önüne geçmiş:

–Er kişi niyetine..

Diyerek namaza durmuştu. O anda binlerce dil "tekbir" getirdi. Sanki, dağ, taş kıyamdaydı bu an.

Namazdan sonra, tabut tekrar omuzlar üzerinde yükseldi. Sevgili babası Bahaeddin Veled'in mezarı başına getirildi.

Baba, sevgili oğlunu "ağuş"una basabilmek, kendisinden daha da yücelmiş bir irfan yıldızını karşılayabilmek için ayakta bekliyor gibiydi. Yahut gönüller onu böyle tasavvur ediyordu.

Akşam güneş batarken Mevlâna toprağa verilmişti. Aslında toprağa verilen, boş bir kovan, bir cesetti. Mevlâna gönüllere ebediyen yerleşmişti.

Konya sessizlik içindeydi. İçine kapanmıştı. Ertesi gün Saraydan bir emir çıkmıştı. Kırk gün matem vardı. Bu kırk gün içinde, devrin âdetine göre, sultanlar ve emirler ata binmeyecekler, kırk gün fakir fukara saray mutfağından yemek yiyeceklerdi.

Mevlâna'nın medresesindeki hücresi sırlanmıştı. Yalnız, ne var ki, Mevlâna'nın çok sevdiği bir kedisi vardı. Mevlâna onu sever, okşar; o da onun yanından ayrılmazdı. Mevlâna'nın vefatından sonra kedi yemez, içmez oldu. Eriyip gidiyordu. Bir hafta sonra da onu hücrenin eşiğinde ölü buldular. Mevlâna'nın kızı Melike Hatun, kediyi kefenleyerek, babasının mezarı civarına gömdü.

MEVLÂNA'NIN ÖLÜM GÜNÜ, GERDEK GECESİYDİ

Halk, kafile kafile, Mevlâna'nın henüz bir mezar taşı dahi bulunmayan mezarını ziyaret ediyordu. O: (Ölümümüzden sonra, mezarımızı yerde aramа. Bizim mezarımız ârif kişilerin gönülleridir) demesine rağmen, onu sevenler, mübarek toprağını gözyaşları ile ıslatmaktan kendilerini alamıyorlardı. Oysa ki, Mevlâna için ölüm, yeniden doğuştu: (Bu yanda ölümdür ama, o yanda doğumdur) diyordu. Derin bir âşkla Hak'ka vuslatın doğumuydu. O halde ölüm günü, vuslat günü, sevgilinin sevgiliye kavuşma günü, yani düğünü, gecesi de gerdek gecesiydi. Kur'an-ı Kerim'de "Allah'a dönüş" olarak vasıflandırılan ölüm, Mevlâna için yâre kavuşma, visâl ve (şeb-i ârus-gerdek gecesi)ydi.

Mevlâna, son zamanlarda söylediği bir gazelinde: (Öldüğüm gün, tabutumu omuzlar üzerinde gördüğün zaman, bende bu cihanın derdi var sanma.. Bana ağlama, yazık yazık, vah vah deme. Şeytanın tuzağına düşersen, vah vah'ın sırası o zamandır, yazık yazık o zaman denir.. Cenazemi gördüğün zaman ayrılık ayrılık deme, benim buluşmam, görüşmem o zamandır. Beni mezara koydukları zaman, elvedâ elvedâ deme.. Mezar, cennet kapısının perdesidir. Batmayı gördün ya, doğmayı da seyret. Güneşle aya batmadan ne ziyan gelir.. Sana batma görünür ama, o aslında doğmaya hazırlıktır, yeniden doğmadır. Mezar ise hapishane gibi görünür ama, aslında can'ın hapisten kurtuluşudur.. Yere hangi tohum atıldı da bitmedi. Neden insan tohumuna gelince bitmeyecek zannına düşüyorsun.. Hangi kova kuyuya salındı da dolu olarak çıkmadı. Can Yusuf'u kuyuya düşünce, niye ağlasın.. Bu tarafta ağzını yumdun mu, o tarafta aç.. Çünkü artık, hay-huydan uzak, mekânsızlık âlemindesin..) diyordu. Bu "vuslât" zevki içinde Mevlâna, ölüm gününü bir gam, bir üzüntü günü olarak değil; bir zevk ve neşe günü olarak kabul ediyordu. Diyordu ki: (Eğer mezarımı ziyarete gelir-

sen, üstümdeki toprak yığınını rakseder görürsün.. Ey kardeşim, meclisime defsiz gelme.. Çünki, Hudâ meclisinde gamlı olmak, yaraşmaz. Çenem bağlanmış mezarda yatmadayım amma, ağzım sevgilinin ebedi sarhoşluğunu durmadan emmededir..)

O öyle söylüyordu ama, Mevlâna'nın ardından gözyaşı dökmemek, O'na üzülmemek elde miydi? Yanıp yakınılmasını istemiyordu ama, bunu yapabilmek mümkün müydü?

Hak ve peygamber sevgilisi, insanlık âşığı, gönüller sultanı, mânâ eri Mevlâna Celâleddin, bir sevgi pınarı gibi gürül gürül kaynarken, birdenbire kaybolur da ardından ağlanılmaz mıydı? Ölümünden hemen sonra, büyük bilgin Sadreddin Konevî: (O, mânâ gerdanlığının ortasındaki eşi bulunmaz bir inciydi. Ne yazık ki, düşüp kayboldu..) diye dövünüyor, devrin ünlü şairi Bedreddin Yahya: (Derdinle ağlamayan göz, yaşınla yırtılmayan yaka hani.. Yemin ederim ki, toprağın karnına senin gibisi düşmedi) diye inliyordu.

Kadı Sıraceddin ise: (Ecel dikeni senin mübarek ayağına battığı gün n'olurdu, feleğin eli benim başıma helâk kılıcını vursaydı da böyle bir günde gözüm cihanı sensiz görmeseydi..) diyor, mersiyeler okuyordu.

MEVLÂNA'NIN MEZARI ÜZERİNE BİR TÜRBE YAPILIYOR

Şimdi yaşayan Mevlâna değil, O'nun fâni vücudu değil, mânâ idi. Mesnevi'sinde (c. 6. b. 873): (Zaten görünen beden, sonunda gitmek için kurulmuştur. Fakat, mânâ ebediyen neşeli bir halde yaşayacaktır) beyiti, sanki bugün için söylenmişti. O vücud, Mevlâna'nın ifadesiyle: (Güneşin önündeki mum âlevi gibi bir bakıma yoktur, bir bakıma vardır). "Cüz'i" varlığı, "külli" varlıktan kaybolmuştur. Şimdi Mevlâna: (Ben

tenden soyundum. O hayalden soyundu. Artık, vuslat ilinin en ileri makamlarında salınmadayım." (Mesnevi c. 6, b. 4619) diyordu. Ve geride kalanlara şöyle sesleniyordu Mevlâna: (Her günüm Cuma'dır, hutbem daimi.. Minberim yüceliktir, maksurem insanlık..)

Bir devir kapanmış değil, belki yeniden açılmıştı. Mevlâna hamken pişmiş, sonra da yanmıştı. ama, onun tutuşturduğu ocak tütüyordu. Hem de alev alev, şimşek şimşek..

Dostları O'nun mezarı üzerine ilk otağı kurmayı, önce bir türbe yapmayı düşündüler. Mevlâna ise, mezarlara kim olursa olsun, türbe yapılmasını pek istemezdi. Mesnevi'sinin üçüncü cildinde: (Mezar yapma işi, taşla, tahtayla, keçeyle, kilimle olmaz. Kendine gönüllerde bir mezar kazman gerekir. Mezara türbe yapmak, üstüne kubbe kurmak, mânâ sahiplerince makbul değildir) diyordu. Hattâ, bir defasında Emir Taceddin Mu'tez, Mevlâna'nın medresesi yanına dostlarının oturması için bir (Dar'ül-uşşak – Âşıklar Yurdu) yaptırmak istemişti. Mevlâna:

–Biz, şu atlas kubbenin altında ev kuramamışız. Biz, ebedilik yurdunda sevgi köşkünde otururuz.

Demiş ve bu anlamda bir gazel söylemiş, fakat oğlu Sultan Veled'in ricalarına dayanamayarak medreseye birkaç oda eklenmesine rıza göstermişti. Babasının mezarı üzerine bir türbe yaptırmak isteyen Emir Pervâne'ye de:

–Şu gök kubbeden daha iyisini yapamayacağına göre, yenisini yapmaya zahmet etmeyiniz.

Demiş, müsaade etmemişti.

Diğer taraftan Mevlâna'nın menkıbelerini yazan Eflâkî Dede'ye göre, mezarı üzerine bir türbe yaptırılması, Mevlâna'nın bir vasiyetidir. Eflâkî'nin eserinde, bir gün, Mevlâna'nın yanındaki dostlarına:

–Bizim müridlerimiz türbemizi, uzak mesafeler-

den görünecek şekilde yüksek yapsınlar. Kim bizim türbemizi ta uzaklardan görerek tam bir inançla bizi hatırına getirirse O'nun nâmı iki cihanda da aziz olacaktır. Tam bir âşkla, riyasız bir doğrulukla gelip türbemizi ziyaret eden bir kimsenin dileğini yüce Tanrı yerine getirir.

Buyurduğu rivayet olunmuştur. Yine aynı esere göre Mevlâna'nın:

—Bizim türbemiz Konya şehrinin ortasında kalacak ve gayetle mamur olacaktır. O zamanın insanlarına bizim Mesnevi'miz mürşidlik edecektir.

Dediği ifade edilmektedir. Her iki halde de, Mevlâna'nın ölümünden kısa bir süre sonra, O'nun mezarı üzerine bir türbe yapmak isteği artmış, aslında, mezar, şimdiden bir ziyaret yeri olmuştu. Mevlâna'nın aziz hatırasını ebedileştirecek ve sevgisini anıtlaştıracak bir esere lüzum vardı. Gönüller, gönül sahipleri bu istekle yanıyorlardı. Ve bu istek bir gün kuvveden fiile çıkmıştı. Mevlâna'nın ölümünden birkaç ay sonra, O'na büyük bir saygı besleyen Emir Alemeddin Kayser, bu istekle Sultan Veled'e başvurdu. Sultan Veled, uzun uzun düşündükten sonra:

—Pekâlâ, ne kadar dünyalığın var?

Dedi. Alemeddin Kayser:

—Helâl malımdan otuzbin dirhem..

—Bu para az, nasıl yapabilirsin?

—Hele bir başlayalım, üst tarafına Allah kerim..

—O halde tam bir doğruluk ve samimiyetle kararını ver, yapmaya başla..

SANDUKA ÜZERİNDEKİ YAZILAR

Alemeddin Kayser, hemen hazırlıklara başladı. Mevlâna'ya bir türbe yaptırılacağını işiten Emir Pervane ve karısı Gürcü Hatun, bu kutsal işe harcedilmek

üzere ellibin dirhem yardımda bulundular. Onikibin dirhem de Sultan Veled'le, Çelebi Hüsameddin vermişlerdi. Böylece doksanikibin dirhemle inşaata başlanmış oluyordu. Bu para bugünün rayici ile üçyüzbin lirayı buluyordu.

Türbenin mimarı Tebriz Türklerinden Bedreddin adında, Mevlâna'ya bağlı, birçok fenleri bilen bir sanatkârdı. Aşk ve şevkle çalışıyordu. Diğer yönden, Türbe'nin iç süslemelerini, Selim oğlu Abdülvahid tamamlıyordu.

Türbe, önce, dört fil ayağı sütun üzerine oturan onaltı dilimli, dıştan çinilerle, içten kalem işi nakışlarla süslü bir kubbe olarak inşa edilmişti. Diğer yönden mimar Abdülvahid, Mevlâna'nın mezarı üzerine konacak olan ahşap sandukanın projelerini çiziyordu. Sanduka'ya yazılacak olan kitabenin metnini Sadreddin Konevî hazırlamıştı. Sultan Veled'le, Çelebi Hüsameddin de, Mevlâna'nın Divân-ı Kebir'inden gazeller, Mesnevi'sinden beyitler seçmişlerdi. İş, sandukanın işlenmesine kalmıştı. Konyalı Genak oğlu Hüsameddin Muhammed adlı usta bir marangoz da bu işi üzerine aldı. Fırınlanmış cevizleri dilerek işlemeye, yazılarını yazmaya başladı. Kısa zamanda sanduka da tamamlanmış, Mevlâna'nın mezarı üzerine konmuştu. Bu muhteşem sandukanın baş tarafına (Ayet'ül-Kürsi) yazılmış, altına da şu kitabe işlenmişti:

(Rahman ve rahim olan Allah adıyla... Ve ancak ondan yardım dileriz. İyi son, kendilerini günâhlardan koruyanlar içindir. Allah'ın zalimlerden başka kimseye düşmanlığı yoktur. Şu istirahat (uyku) yerini, dinlenme yurdunu ziyaret eden kimse kutludur. Burası, doğu ve batı âlimlerinin sultanı, karanlıklarda parlayan, karanlıkları aydınlatan, Allah'ın parlak nuru, imam oğlu imam, İslâmın direği, celâl ve ikram sahibi olan Allah'ın nuzur-u izzetine halkın kılavuzu, delil-

leri yıkılıp mahvolduktan sonra yeni baştan din alâmetlerini açıklayan, nişaneleri yıpranıp kaybolduktan sonra tekrar yakin yollarını aydınlatan, haliyle arş hazinelerinin anahtarı olan, sözüyle yeryüzü definelerini izhar eden, halkın gönül bahçelerini hakikat çiçekleriyle süsleyen, kemal göz bebeğinin nuru, cemâl suretinin ruhu, âşıkların gözbebeği, bütün dünyadaki âriflerin boyunlarını sevgi gerdanlıkları ile bezeyen, hakla bâtılı ayıran, Kur'an sırlarını kavramış bulunan ve Allah bilgilerinin mihveri olan Mevlâna'nın uyuduğu yerdir.)

Kitabe, Arapça, edebî bir üslûpta yazılmıştı. Alt tarafında şu cümlelerle devam ediyordu:

(O, âlemlerin kutlu olan, kâinattakilerin ruhlarını dirilten, hakkın, milletin ve din'in celâli, Tanrı habercileriyle Peygamberlerin vârisi, Tanrı dostlarıyla kemâl sahiplerinin sonu, yüce rütbeleriyle, yüksek faziletler ve menkıbeler sahibi Belh'li Hüseyin oğlu Muhammed'in oğlu Muhammed'dir. Tanrı'nın rahmetli, senâsı ve selâmı O'nun üzerine olsun.)

Sanduka'nın arka yüzünde, ölüm tarihi ile, sandukayı yapan sanatkârların adları yazılıydı. Yan cepheler Mevlâna'nın gazellerini ve Mesnevi beyitlerini ihtiva ediyordu.

MEVLÂNA'DAN SONRA, YENİ BİR DEVİR

Mevlâna'nın Türbesi tamamlanmıştı. Bu taştan, tuğladan bir yapı değil, âşıklar kâbesiydi. Mevlâna: (Yere hangi tohum ekildi de bitmedi?) diyordu. Şimdi o toprağa atılan tohumdu, yeniden bitecekti. Ve gerçekten, ölümünden sonra filiz vermeğe başladı. Ârif'in gönlünde, ney'in nağmesinde, semâ'nın mihverinde, şairin dilinde, dervişin hayalinde hep Mevlâna vardı. Yaşıyordu. Aydınlık, nurlu bir başlangıçla yeni bir

devir açılmıştı.. O günlerde şair Gülşehri:

Görmedik bir er ki, ölüp yitmedi,
Ol Celâleddin cihandan gitmedi.

Diye sesleniyor. Mevlâna'nın potasında pişen ve ölümünden sonra da Konya'dan ayrılan koca âşık Yunus Emre:

Mevlâna Hüdavendigâr bize nazar kılalı
Anın görklü nazarı gönlümüz aynasıdır

Diyerek, sade Türkçesiyle Mevlâna'yı dile getiriyor, şairler onun âşkı ve heyecanıyla şiirler yazıyorlardı.

Sultan Veled, sevgili babasını ancak, şu sözlerle anlatabiliyordu: (Mevlâna gibi ne bir binâ, ne de bir bilgin bulunur. O bizzat, bâki olan sakiden ilâhi şarap içer. O'nun yanında gerek çirkin, gerek güzel hep açıktır. Gafiller gibi sofuluk taslıyarak riyâ ile sakın huzuruna gitme.. O, aklın da, fehmin de ötesindedir. İlimden de, nakilden de hariçtir. O'nun önünde bilgiçlikten, kurrâlıktan ne lâf edersin? O, hüsn-ü cemâl denizidir, kemâl içinde kemâldir...)

O, Abdurrahman Molla Câmî'nin ifadesiyle, peygamber değildi ama, kitabı vardı, Mesnevi'si onun yüce mertebesine açık bir delildi. Ve Mevlâna, yüzyıllar boyunca buydu..

O, aslında şeyhlik, pîrlik dâvası gütmemişti. Bir tarikat da kurmamıştı. İnsanlık için, aydınlık, açık, huzur dolu, imânlı bir yol göstermiş, mürşidlik etmişti.

Ölümünden sonra, sahibi olduğu âşk kürsüsü, erenler postu boş bırakılamazdı, bırakılmamalıydı. Mevlâna göçmüşse Mevlâna'lar vardı. Çelebi Hüsameddin, Sultan Veled, Ulu Arif Çelebi vardı. Mevlâna'yı seven-

ler, onun yolunu yol bilip, izini izleyenler biraraya geldiler.

Çelebi Hüsameddin, erenler postunu, Sultan Veled'e teklif etti:

—Veled, babandan sonra uyulacak kimse, ancak sen olabilirsin. O'nun makamına oturmak sana düşer.. Çünkü senden daha ârif, daha iyi yol bilen yok..

Sultan Veled, içten gelen bir samimiyetle itiraz etti:

—Hayır Çelebi, babam ölmedi. O'nun ruhu Tanrı civarında bâki. Peygamberimiz: (Müminler ölmezler, ancak, bir diyardan bir diyara göçerler..) buyurmuşlardır... Sen, onun zamanında halifemiz idin. Değişen bir şey yok.. Şimdi de halifemizsin... Sana uyarız, seni tanırız... Babamın postuna buyurunuz..

Çelebi Hüsameddin o gün Mevlâna'dan boşalan posta oturdu. Bu bir post değil, dost makamı idi..

Çelebi Hüsameddin, onun ölümünden sonra Sultan Veled, ondan da sonra oğlu Ulu Arif Çelebi.. Bunlar Mevlâna'dan sonraki Mevleviliğin temel taşları kurucularıydı.

Aşk, müzik ve semâ'yla dolu yeni bir devir..

Yeni bir devir, yeni bir devran, devir devir, devran devran..

MEVLEVİLİKTE SEMA NEDİR? NEYİ İFADE EDER?

Ölüm gününü Hak'ka vuslat, "Düğün günü" sayan büyük Mevlâna'dan sonra oğlu Sultan Veled ve yakınları tarafından, Mevlâna'nın fikir yapısı ve düşünceleri üzerine (Mevlevi Tarikatı) kurulmuş ve bu edeb-erkân yolunu izleyenlere (Mevlevi) denilmişti.

Mevlevi kelimesi, Mevlâna'ya nisbeti ifâde etmekle beraber, Kur'ân-ı Kerim'deki (Nereye dönersen Allah'ın likasını görürsün) anlamında olan (tevellu) keli-

mesiyle de ilgili olduğu söylenir.

Mukabele denilen Mevlevi âyini, Mevlevi Dergâhlarındaki semâ'hanelerde yapıla gelmiştir. Tasavvufi anlamında ilâhi âşk ve cezbeyi Mutlak Kemal ve Hak'ka vuslatı, vuslat yolunun derecelerini, sembolleştiren mukabele usül ve erkânla yapılır. Semâ'hâneler'de neyzen, kudümzen, âyinhân ve naathan'lar gibi musiki erkânının bulunduğu ve sıralarına göre yerini aldığı mutrib'in önünde sema meydanı, onun da tam karşısında şeyh postu vardır. Post'un ucundan sema'hâne girişi ortasına kadar uzandığı farzedilen mevhum çizgiye (hatt-ı istiva) denir. Bu, gerçeğe ulaşan, Vahdet'e giden en kısa yoldur. Bu çizgiye aslâ basılmaz..

Şeyh ise, bütün ilâhî sıfatlara mazhar olan ve postunda Mevlâna'yı temsil eden Hak ilminin ve (hakikat-i Muhammediye)nin mümessilidir. Post, en büyük mânevî makamdır, kırmızı renklidir. Kırmızı zuhur ve tecelli rengidir. Bilindiği gibi gece, şafak denen güneşin batmasiyle zühur eden bir kızıllıkla başlar. Hazreti Mevlâna da 17 Aralık 1273 Pazar günü akşam üstü güneş gurub edip, Konya ufuklarını kızıla boyarken bu âlemden öte âleme, can ve bekâ âlemine göçmüştür. Gündüz de güneş doğarken başlayan ve fecir denen kızılla belirir. Bundan dolayıdır ki, mânevî makam post bir vuslat ve tecelli rengi olarak kırmızıdır.

Mutrib erkânı, semazenler ve şeyh efendi yerlerine oturduktan sonra mukabelede ilkin Na'athan tarafından (Na'at-i Mevlâna, Hazreti Peygamber'e en içli sesleni̇şlerle bir övgü olup (Yâ Hazret-i Mevlâna, Hak dost...) diye başlar. Sonra ney taksimine geçilir, ney, asıl vatanı olan kamışlığa özlemini dile getirir. Ney, insan-ı kâmil'in sembolüdür, yanık; içli sesiyle Hak'ka vuslatın özlemini çeker.

Bundan sonra Sultan Veled Devri denilen (Devr-i Veledi) başlar. Musikinin temposuyla, âdâp ve erkân

üzere sema'hâne ortasında şeyh dergâh erkânı semâ'zenlerle üç devir olan bu tören, karşılıklı görüşmek, yâni baş kesmekle veya cemâl cemâle niyâz etmekle, mutlâk varlığın kemâl zuhurunu takdis etmektedir.

Semâzenlerin başında, külâh mezartaşına, sırtındaki hırkası mezarına, tennuresi de kefenine işârettir. Onlar dünyadan soyunmuş, gayb âleminin âşk pervaneleridir.

Aslında, sema'hânenin sağı görünen, bilinen âlemdir, solu da görünmeyen bilinmeyen mânâ âlemi.. Semâ'zenler mânâ âleminin mânâ erleridir.

Devri Veledi, ölümden sonra dirilmeye, şeyh'in rehberliği ve irşâdile, ebedi hayata yönelmeye işârettir. Üç devir, Tasavvufta (ilmen yâkîn) yâni Hak'kı ilimle bilmeyi, ikinci devir (aynel yâkîn) yâni görmeyi, üçüncüsü de (Hakkel yâkîn) yâni Hak'la bir olmayı gösterir.

Şeyh birinci devri tamamlarken, kıdemce en geri ve en geç, nev-niyâz denilen semâ'zenle karşı karşıyadır. Birbirine baş keser ve böylece tevazuu en açık şekilde ifade ederler. Bu karşılıklı görüşme, ayrıca birbirinin gönül kıblesine secdeye varıştır. Üçüncü devir sonunda, şeyh postuna geçer, semâ'zenler de yerlerini alırlar..

"HAK'TAN ALIR, HALK'A SAÇARIZ.."

Devr-i Veledi'den sonra âyin başlar. Semâ'zenler usulünce hırkalarını çıkarır, yâni dünyevi gailelerden soyunur, mezarlarından sıyrılırlar. Bu sırada şeyh postun önüne doğru yürür, başkeser ve herkes ona uyar. Semâzenbaşı ilerliyerek şeyhin sağ elini öper, şeyh de onun sikkesini. Bu, semâ'a destur, yâni izin almaktır. Bundan sonra birer birer semâ'zenler şeyhle görüşür ve sema'a kanat açarlar. Sema ederken kol açan semâ'zenin sağ eli dua eder gibi yukarıya, sol eli aşağıya açıktır. Bu (Hak'tan alır, halk'a saçarız, hiçbirşeyi kendimi-

ze mal etmeyiz, görünüşte var olan, vasıtalık eden bir suretten başka birşey değiliz) anlamına gelmektedir. Bir başka ifadesiyle de (Göğe ağarız, yere yağarız, varlığımız Hak'kın rahmetinde yok olmuştur) demektir. Semazenler hem kendi etrafında döner, hem de meydanı devrederler. Feleklerin, gezegenlerin, yıldızların ve dünyanın, güneşin câzibesiyle hem kendi etrafında, hem de güneşin etrafında devrettikleri gibi.. Semâ, bütün âlemlerin güneşi, Tanrının huzurunda bir devr-i âlem'dir.

Esasen sema, gerçek varlığa ulaştıran, insanı kendinden geçiren bir cezbe vasıtası, kendinden geçen kişinin can sarhoşluğudur. Mevlâna'mızın ifadesiyle, (Âşk'a kavuşmak, buluşmak sultanlığı için, perdeleri kaldırıp içeriye girmek devleti için, can elbisesi)dir.

Sema'nın birinci devresi, âlemleri seyretmedir, Hak'kın büyüklüğünü ve yüceliğini idrâktir. Bundan sonrası (Selâm) olarak tecelli eder. Birinci selâmda, âşıklar şüphelerden kurtulur, Tanrı'nın birliğine imân eder. İkinci selâm Vahdet'i. Tanrı birliğini görüş hâline getirmedir. Üçüncüsünde âşıklar görüşlerini biliş ve oluş mertebesine ulaştırırlar. Bu devrede âşıklar, kendilerini, mutlak varlığın kemal durağında yitirmiş, yok olmuşlardır. Son dördüncü devrede Vahdet durağında ayak direyerek kendi merkezleri çevresinde devrederler.

Semâ'zenbaşı sema'ı idâre eder. Semâ'zenler onun ayak ve baş işaretlerine göre durumlarını ayarlarlar.

Sema'ın üçüncü selâmında şeyh de sema'a girer. Hatt-ı istivanın ortasında sema eden şeyh, şüphesiz burada Mevlâna'yı temsil etmektedir. Şeyh, sema'dan sonra yavaş yavaş ilerler, posta varmasiyle sema da sona erer.

İşte aziz okuyucu.. Mevlevi ayininde semâ'ın ifade ettiği mânâ kısaca budur.. Yoksa bu dönüşler, bir tem-

poya ayak uyduran, raksеden, oynayan, bir grup insanın çalıp-çığırması değildir. Her hareketin derin bir mânâsı vardır.

Her yıl Mevlâna'nın ölüm yıldönümleri olan Aralık ayında Konya'da yapılan ihtifallerde, bu temsil edilir, bu gösterilmek istenir. Bu satırların âciz yazarı, Mevlâna karıncası, yirmi yıl önce Konya'da, O'nun kutsal eşiğinde, dost ve yârânı ile bu ihtifallerde semâ'ı da temsil ettirirken, bu anlayış içindeydi. Bugün bu ihtifaller, tam bir olgunluk içinde, Avrupa'ya kadar uzandı. Maddî dünya, ruhunda özlemini duyduğu mânevî noksanlığı, âşk ve mânâ ile doyurmaya özendi..

SÖZ BİTER, MEVLÂNA BİTMEZ..

Şöyle ki: Aziz okuyucularımızın hoşgörülerine sığınarak gücümüzün yettiği, dilimizin döndüğü kadar Mevlâna'mızın hayat hikâyesini doğru bildiğimiz eserler ve belgelerle bu sayfalarda dile getirmeye çalıştık. Şunu da samimiyetle işaret edelim ki, asıl söylemek istediklerimiz, ifade edemediklerimizdir. Koca bir denizi, küçük bir su birikintisi olan bizim şu kıt bilgilerimizle anlatmak ne mümkün?

Hoş gör, bağışla bizi Aziz Okuyucu!

Söz burada biter ama Mevlâna bitmeyecektir.

O, bütün duyarlığı ile ilâhi âşktır. Tanrı âşkının tecellisidir. Âşk, onda en pürüzsüz anlamını bulmuştur. Âşkın da en güzel terennümü şiirdir. Mevlâna bu terennüm için şairdir. Müzik ve semâ, âşk'ın tezahürleri, unsurlarıdır. Mevlâna, bunun için müziği ve semâ'i sever. Şiir, müzik ve semâ, ruhu arıtır. Âşkı arttırır.

Mevlâna doğruya, güzele ve hayra kılavuzdur. Ruh'ta arınış, huyda güzellik Tanrı'ya yöneliştir. Mevlâna, böyle bir yolda rehber, bu mânâda mürşid'dir. Kötü, iyi olmalıdır, çirkinde de güzel aramalıdır. Hayır, in-

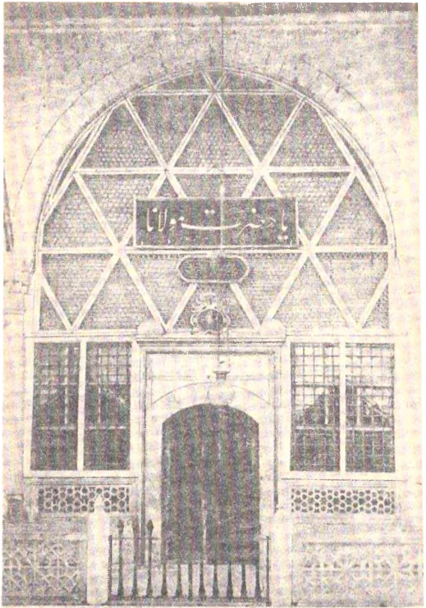
sanlığın hayrına olan herşeydir. Şer denen kötülükler, kötü huylar, eğitilmemiş insan nefsinin azgınlıklarıdır. Nefsi, iyilik ve güzelliklerle arıtmak, şerri öldürmek demektir. Sevmek, doyumsuz bir sevgiyle, hemcinslerini, herşeyi, her yaratığı sevmek ruhu olgunlaştırır, kötülüklerden uzak tutar. Mevlâna bu fikirleriyle de bir eğitici, bir insanlık terbiyecisidir.

Mevlâna dosttur. Aşıkların, mâşuklarını, inanan ve güvenenlerin, âcizlerin, çâresizlerin, düşkünlerin, herşeyin, herkesin dostudur. O, dostluk ve sulhun anahtarını insanların önce yaratana, sonra yaratılana karşı beslediği sevgi ve saygıda arar. Mevlâna bu fikrin öncüsüdür.

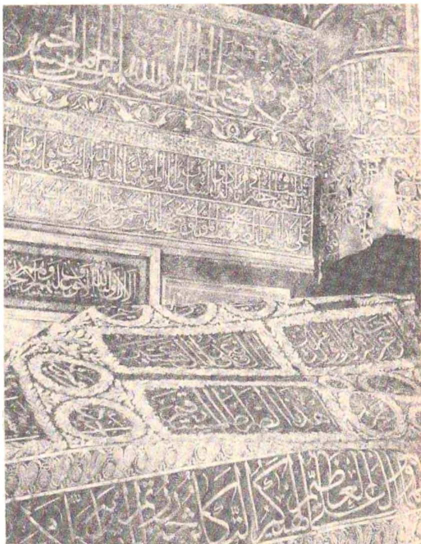
Mevlâna sevgili, Mevlâna gönüller tâcı, Mevlâna bilgin, Mevlâna nurla dolu, aydınlık bir dünyadır. Mevlâna dünün de, bugünün de, yarının da adamıdır. Her ileri fikir, her müspet düşünce, her yenilik Mevlâna'da kaynağını bulur. Bunun içindir ki, O'na, bütün dünya hayrandır.

İşte bu düşünce ve duyarlık içinde, Mevlâna insanlığa rahmet yağmuru olarak dökülmüş, bir iyilik ve cömertlik denizidir.

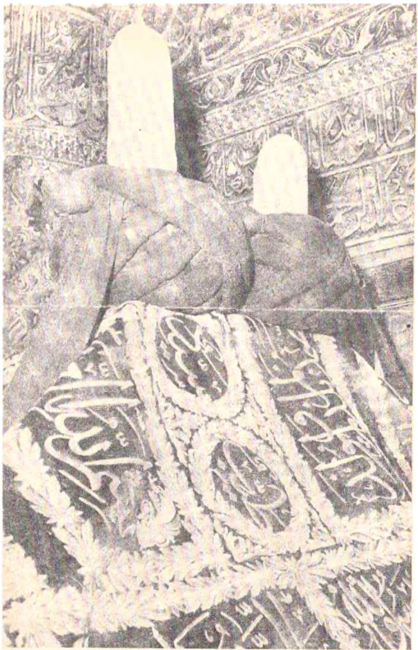
Söz yumağı burada biter, ama hayır Mevlâna bitmeyecektir. Gelecek yüzyıllar O'nu daha çok konuşturacak, daha çok yazacaktır.

Mevlâna Müzesinin giriş kapısı. Üstteki levhada: (Ya Hazret-i Mevlâna) yazılıdır.

Mevlâna Türbesinde Mevlâna ve oğlu Sultan Veled'in altın işleme örtülü sandukaları..

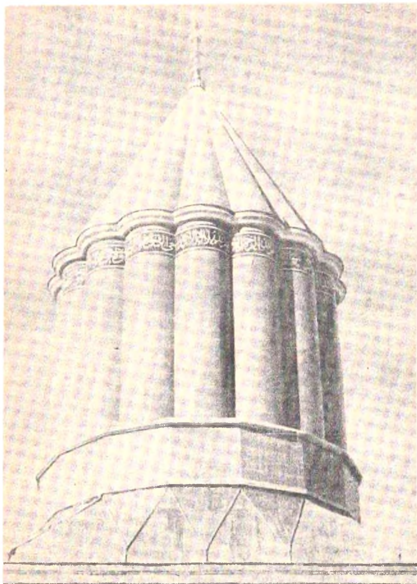

Mevlâna ve oğlu Sultan Veled'in sandukaları..
(Mevlâna Müzesi)

Konya'da Mevlâna Türbesi ve Müzesi'nin genel görünüşü.

Bir Mevlevi âyinini gösteren bu resim, ressam Nesip'in eseridir.

Mevlâna Türbesinde Yeşil Kubbe (Kubbe-i Hadra)

Konya'da yapılan Mevlâna ihtifallerinde bir semâzen.

MEVLANA'nın Eserlerinden Seçmeler

MESNEVİ

(Mesnevi, Mevlâna'nın en tanınmış eseridir. Mesnevi tarzında Farsça yazılmış, 25618 beyit ve 6 cilttir. Birçok dillere çevrilmiş ve zaman zaman şerhleri yapılmış olan bu eser, Mevlâna'nın tasavvufi fikir ve düşüncelerini, biri ötekine bağlantılı hikâyeler halinde anlatır.)

MESNEVİ'NİN İLK, ONSEKİZ BEYTİ

1—Dinle, bu ney nasıl şikâyet ediyor, ayrılıkları nasıl hikâye ediyor:

2—Beni kamışlıktan kestiklerinden beri feryadımdan erkek, kadın herkes ağlayıp inledi.

3—Ayrılıktan parça parça olmuş kalb isterim ki, iştiyak derdimi açayım.

4—Aslında uzak düşen kişi, yine vuslat zamanını arar.

5—Ben her cemiyette ağladım, inledim. Fena kalblilerle de eş oldum, iyi kalblilerle de.

6—Herkes kendi zannınca benim dostum oldu ama kimse içimdeki sırları araştırmadı.

7—Benim esrarım feryadımdan uzak değildir, ancak

(her) gözde, kulakta o nur yok.

8–Ten candan, can da tenden gizli, kapalı değildir, lâkin canı görmek için kimseye izin yok.

9–Bu ney'in sesi ateştir, hava değil, kimde bu ateş yoksa, yok olsun!

10–Âşk ateşidir ki, ney'in içine düşmüştür, âşk çoşkunluğudur ki mey'in içine düşmüştür.

11–Ney, dosttan ayrılan kişinin arkadaşı, haldaşıdır. Onun perdeleri, perdelerimizi yırttı.

12–Ney gibi hem bir zehir, hem bir tiryak, ney gibi hem bir hemdem, hem bir müştak kim gördü?

13–Ney kanla dolu olan yoldan bahsetmekte, Mecnun aşkının kıssalarını söylemektedir.

14–Bu aklın mahremi akılsızdan başkası değildir, dile de kulaktan başka müşteri yoktur.

15–Bizim gamımızdan günler, vakitsiz bir hale geldi; günler yanışlarla yoldaş oldu.

16–Günler geçtiyse geçip gitsin; korkumuz yok. Ey temizlikte eşi olmayan, hemen sen kal.

17–Balıktan başka herşey suya kandı, rızkı olmayana da günler uzadı.

18–Ham, pişkinin halinden anlamaz, öyle ise sözü kısa kesmek gerek vesselâm.

Â Ş K

İster bu cihanın âşkı olsun, ister o cihanın âşkı..
Gerçek mâşukta suret yoktur.
Hakikaten surete âşıksan sevgili ölünce onu ne diye terkediyorsun?

Sureti yine yerinde, bu terkediş neden? Âşık, iyice ara mâşukun kim senin.

Sevgili, duyuyla idrak edilseydi her duyu ile idrak edilene âşık olurdun.

Vefa âşkı arttırıyorsa, suret nasıl olur da vefayı de-

ğiştirir?

Güneşin ziyası duvara vurdu, duvar kendinden olmayan bir parlaklık, bir ziya elde etti.

Ey temiz ve saf kişi, neden bir kerpiçe gönül veriyorsun? Ebedi olan bir aslı iste.

Ey kendi aklına âşık olan ve kendisini surete tapanlardan üstün gören!

Duyguna hâkim olan, akıl ziyasıdır. Bunu bakırın üstündeki altın yaldız olarak bil.

İnsanlardaki güzellik, altın yaldızdır. Öyle olmasaydı nasıl olurdu da sevgilim kartlaşabilirdi?

(Cilt: 2, beyit: 703—712)

SEVGİ

Sevgiden tortulu, bulanık sular, arı-duru bir hale gelir, sevgiden dertler şifâ bulur.

Sevgiden ölüler dirilir, sevgiden padişahlar kul olur.

Bu sevgi de bilgi neticesidir. Saçma sapan şeylere kapılan kişi nasıl olur da böyle bir taht'a oturur ki?

Noksan bilgi nereden aşkı doğuracak? Noksan bilgi de bir aşk doğurur ama o aşk, cansız şeylerdir.

Noksan bilgi sahibi, cansız bir şeyde dilediği şeyin rengini görünce âdeta bir ıslıktan sevgilinin sesini duymuş gibi olur.

Noksan bilgi, fark ve temyize malik değildir. Nihayet şimşeği güneş sanır.

Şimşek çabucak sönüp gider, pek vefasızdır. Sen, aydın ve parlak olmayan geçici şeyi bâki olandan ayırdedemiyorsun.

Şimşek güler o kişiye. Kime biliyor musun? Onun nuruna gönül bağlayana!..

Felek nurlarının sonu yoktur. O nurlar, Şarkta-Garpta bulunmayan Tanrı nuruna benzer mi hiç?

(C: 6. beyit: 1329—1344)

GÜL BAHÇESİ

Sofinin biri, bir bağda neşelenip açılmak için soficesine yüzünü dizine dayamış, varlığının derinlerine dalmış gitmişti. Herzevekilin biri onun bu uykusundan usandı.

Dedi ki: Ne uyuyorsun yahu? Bir başını kaldır da üzüm çubuğuna, şu ağaçlara, Tanrı'nın rahmet eserlerine, yeşilliğe bak!

Tanrı emrini dinle.. Tanrı "Tanrı'nın rahmet eserlerine bakın" dedi.. Yüzünü şu rahmet eserlerine çevir, seyret!

Sofi dedi ki: A heveskâr kişi, Tanrı eserleri gönüldür.. Dışarıdakilerse ancak ve ancak Tanrı eserlerinin eserleridir.

Bağlar, bahçeler, yeşillikler, gönüldedir. Dışarıdaki ise akan suya, vuran akislere benzer.

O görünen bağ, suya akseden hayali bir bağdır.. Suyun letafeti yüzünden oynar durur!

Bağlar, bahçeler, meyvalar, gönüldedir. Onların letafetinin aksi, şu suya, toprağa vurmuştur.

O neşe selvisinin aksi olmasaydı, Tanrı bu âleme aldanış yeri demezdi.

Bu aldanış şudur; yani bu hayal, erlerin gönülleriyle, canlarının aksinden hâsıl olmuştur.

Bütün aldananlar, cennet budur sanarak bu akse gelmişlerdir.

Asıl bağlardan, bahçelerden kaçarlar da, bir hayalle eğlenir kalırlar!

Fakat bu gaflet uykusu başa geldi de uyandılar mı doğruyu görürler ama o görüşte ne fayda var?

Sonra mezarlığa bir feryad'ı figandır, bir ah-u vah dır düşer.. Kıyamete kadar bu yanılmalarına hasret çe-

kip dururlar!

Ne mutlu o kişiye ki ölümden önce öldü.. Yani bu üzümün aslından bir koku elde etti.

(C: 4, beyit: 1358–1372)

GÖNÜL ÇAKMAĞI

Bir adam, geceleyin bir ayak patırdısı işitti. Mumu yakmak için çakmağı kavradı.

Hırsız, gelip adamın önüne oturdu, kav ateş aldıkça söndürmeye başladı.

Kav, ateş almasın diye boyuna kavı; yandıkça parmağıyla söndürüyordu.

Adam, kav kendi kendine sönüyor sanmakta, hırsızın söndürdüğünü görmemekteydi.

Tuhaf şey, dedi, bu kav ıslak olmalı ki, ateşlenirken hemen sönmekte..

Pek karanlık olduğundan, önünde oturan ve ateşi söndüren hırsızı göremiyordu.

Senin de gönlünde böyle bir ateş söndüren var da, kâfir gözün, körlüğünden görmüyor.

Bilen, duyan gönül, nasıl olur da dönen şeyi bir döndüren var, bunu bilmez?

Nasıl olur da, kendi kendine geceyle, gündüz, sahipsiz olarak nasıl gelir, nasıl gider demezsin?

Aşağılık kişi, aklın aldığı şeylerin etrafında döner dolaşırsın ha..

Bir de gel şu akılsızlığı gör!

Evi bir yapanın olması mı daha akla uygundur, yapıcısı olmayan kendi kendine kurulmuş ev mi, a aklı kıt?

Yazıyı bir yazanın olması mı daha akla uyar, yoksa olmaması mı, ey oğul?

Cim harfine benzeyen ağız, nasıl olur da yazan olmadan yazılır, meydana gelir, a kınanmaya değer

adam?

Aydın bir mum, yakmayan oldukça mı bulunur, yoksa bilen bir yakıcı olunca mı?

Güzel bir sanat, kör ve çolak bir adamın elinden mi çıkar, yoksa her tarafı bütün bir gözlünün elinden mi?

Madem ki seni kahredeceğini, başına mihnet topuzunu vuracağını bildin:

Haydi, Nemrut gibi savaş, havayı okla bakalım!

Hani Moğol askerleri gibi. Onlar da biri hastalandı mı, ölmesin diye göğe ok atarlar ya, sen de ata dur!

Yahut da kaçabilirsen kaç, kurtul bakalım. İmkânı mı var? Onun eline bir kere rehin olmuşsun.

Yokluktayken bile elinden kurtulamadın, şimdi nasıl kurtulabilirsin a güzelim!

İstek yok mu? İşte o, sıçramak, kaçmaktır; onun adaletine karşı Takvanın kanını dökmektir.

Bu dünya tuzaktır, tanesi de istek. Tuzaklardan kaç, onlardan yüz çevir.

Böyle hareket ettin mi yüzlerce ferahlık bulursun. Fakat istekten geçmedin mi, fesatlara uğrarsın.

Bunun için Peygamber; "Müftüler sana kuvvetli fetvalar bile verseler, sen, kalbine danış" dedi.

İsteği bırak da Tanrı acısın. Bunun böyle olması lâzım, bunu denedin, sınadın ya.

Madem ki kaçamıyorsun. Ona kullukta bulun da hepsinden kurtul, gül bahçelerine git.

Her an kendini görür gözetirsen adaleti de görürsün, yüceliği de..

Fakat perde altına girer, gözünü kaparsan, senin bu göz yummanla, güneş, işinden, gücünden kalır mı hiç?

(Cilt: 6, beyit: 357–384)

(Seçmeler, Veled İzbudak çevirisi

Mesnevi'den alınmıştır)

DİVÂN-I KEBİR'den

(Divân-ı Kebir, Mevlâna'nın, coşkun bir aşk ve cezbeyle yazdığı tasavvufi şiirlerini içine alan 21 divanla, rubailer divanından meydana gelmiş büyük bir eseridir)

GİTME BENSİZ

Ey canımın canı, salına-salına ne de hoş gitmedesin, gitme bensiz. Ey dostların canına can katan, gül bahçesine gitme bensiz.

Ey gök, dönme bensiz. Ey ay, ışıma bensiz. Ey yeryüzü, kalma bensiz. Ey zaman,geçme bensiz.

Bu dünya da seninle hoş, o dünya da seninle hoş. Bu dünyada durma bensiz, o dünyaya gitme bensiz.

Ey dizgin, at sürme bensiz. Ey dil, okuma bensiz. Ey göz, görme bensiz. Ey can, gitme bensiz.

Ay bile geceleyin ışığınla ak görür yüzünü, ben de geceyim, aysın bana sen; gökyüzüne gitme bensiz.

Tiken gülün lûtfuna sığındı da ateşten kurtuldu; gülümsün benim, tikeninim senin; gül bahçesine gitme bensiz.

Gözün bende, ben de çevgeninin vuruşana uymuşum, koşup durmadayım; bak dur bana böylece, sürme beni bensiz, gitme bensiz.

Ey neşe, padişaha eş olursan içme bensiz. Ey bekçi, sultanın damına çıkacaksan çıkma bensiz.

Vay haline senden bir iz bulmadan bu yola girenin. Madem ki izindeyim ben, ey izinin tozu belirmeyen sevgili, gitme bensiz.

Vay haline bilgisizce bu yola girenin. Benim bilgim sensin, ey yol, iz bilen gitme bensiz.

Başkaları aşk diyorlar sana, bense aşk padişahı diyorum ey şunun, bunun fikrinden vehminden çok yüce, çok üstün dost, gitme bensiz.

HATIRLA

Tadına doyamadığım ömür gibi gitmeye niyetlendin amma hatırla bizi. İnadımıza ayrılık atına eğer vurdun amma hatırla bizi.

Gökkubbe altında da sana tertemiz dostlar belirir, yeryüzünde de; fakat bu eski dostla bir ahittir etmiştin; o ahdi hatırla amma.

Her gece ay değirmisini başına yastık edinince dizimizi yastık edindiğin zamanları hatırla amma.

Belki olmuştur, öylesine kusurlarda bulunmuşumdur ki, kinlenebilirsin; fakat ey kin gütmeyen sevgili, hatırla beraber geçirdiğimiz geceleri.

Senin sevginle Ferhat gibi ayrılık dağını delmedeyim ey Husrev'in kul, Şirin gibi yüzlerce güzelin köle olduğu güzel, bunu hatırla amma.

Hani bir deniz kesilen gözlerimin kıyısında safran dallariyle, ağustos gülleriyle dolu bir aşk ovası görmüştün, bunu hatırla amma.

Ey Tebrizli Şems, yüzünü gördüğüm günden beri dinim aşktır, ey dinin övündüğü güzel, hatırla amma.

GEL

Gel, gel ki ayrılığınla ne akıl kaldı bende, ne din. Şu yoksul gönülden karar da gitti, sabır da.

Yüzümün sararmasını, gönlümün derdini, can evimdeki yanıp yakılmanı sorma, çünkü söze sığmaz bunlar, gel de gözünle gör.

Senin hararetinle, pişmiş bir somun gibi al aldı yüzüm; şimdi bayat ekmek gibi ufalanmış, yerlere saçılmışım, gel de yollardaki topraklardan topla beni.

Tıpkı aynaya benzerdim, yüzünden hayaller toplardım; şimdi ise bak da gör, yüzüm nasıl sarardı, nasıl bumburuşuk.

Suya benziyorum, eğri, büğrü bir derede sağa, sola akmadayım; ayrılık sağımda da pusu kurmuş, solumda da.

Gece, gündüz, yüzünün hayaliyle yer gibi yüzümü göğü tutmuşum ey göğe de sığmayan, yere de sığmayan sevgili.

Dua ederken ah edişlerim, ayna renkli göğe ulaştı, nerede bir namaz vaktini bilen kulak ki, amin desin.

Seher çağı dertle bir mektup yazdım, seher yeline verdim; Allah aşkına olsun dedim, seferden yüz çevir artık.

Başın kille ıslaksa bile yıkama, gel. Ayağına tiken bile battıysa çıkarmak için oturma, gel.

Gel, gelde beni kurtar gel, git sözünden. Gel, gel de canım ondan da kurtulsun, bundan da.

Sana haber gönderdim, seher yeline dedim ki: Ey âşıklar elçisi, ey emniyetli elçi, Allah aşkına söyle.

Sulara, ateşlere battım; o sevgili, işte ancak çaren bu diye bana ne yazdı, ne çare buldu, anlat.

GELMEZSEN GELME, GİDİYORUM BEN

Ben bağa, gül bahçesine gidiyorum. Sen gelmezsen gelme, gidiyorum ben.

Yüzün olmadıkça gündüz, bana karanlık görünmede; aydın mumu elde etmeye gidiyorum ben.

Can beni bıraktı, daha önce gitmede; ben bedensiz gidiyorum demede

Onun bağından bana bir elma kokusu geliyor. Sarhoş oldum, elma yemeye gidiyorum.

Benim ebedi işretim, yaşamam orada, yaşamaya, zevketmeye gidiyorum ben.

Yolunda demir bir dağ gibi gitmedeyim, onun için öyle her yelle dönmem.

Ayrılığından yakamı yırttım, ardından etek gibi gidip duruyorum.

Görünüşte yağım, amma doğrucası ateşim. O ateş içinde yağ gibi eriyip gitmedeyim.

Dağ gibi görünüyorum amma zerreyim, zerre-zerre pencereye doğru gidiyorum.

Tebrizli Şems'in ruhu, beni kendisiyle beraber götürüyor, ben de bedensiz bir can halinde gitmedeyim.

PADİŞAHIMSIN

Padişahımsın, padişahımsın. Gönlümde, canımda imanımsın benim.

Bana ruh üfler, can verirsen dirilir, canlanırım. Hattâ bir can da nedir ki? Sen, benim yüzlerce canımsın.

Ekmek, bana sensiz ekmek değildir, zehirdir. Sen, benim hem suyumsun hem ekmeğim.

Senden gelen zehir, panzehirdir bana. Sen, benim ucuzca elde ettiğim şekerimsin, balımsın.

Bağımsın, yeşilliğimsin, cennetimsin benim. Gülen selvimsin, yaseminimsin benim.

Hem padişahsın bana, hem ay, hem lâ'lsin bana, hem maden.

Ben sustum, sen anlat. Çünkü sözde de burhanım sensin benim.

SABIRLA, AŞK

Sabır, aşka kâr etmez, sabırla, aşk bir arada bulunamaz. Akıl âşıkın feryadına yetişemez, derdine derman olamaz.

Kendinden geçiş, hoş bir ülkedir amma, kimsenin buyruğu altına girmez o ülke.

Hayat kervanı gelip geçmede, fakat çan sesi bile gelmiyor.

Gül bahçesinden gelen gül kokusu, seni çağırıp durmada. Sana da bir heves gelmiyor mu ki?

İçinde hoş bir nefes var, bu nefes boş yere gelmiyor ya.

Lûtuf sahibi, tatlı işler gören bir sahip olmadıkça, arı bal yapamaz.

Hiç hayra ait birşey düşündün mü ki, sonunda bir hayra erişmeyesin?

Her an iyilik tohumunu ekedur. Ekmedikçe hiçbir şey biçemezsin.

Yeter, sus artık, sus. Çünkü ışığa benzeyen bu söz, sabaha karşı çıkan her karanlığa vurmaz.

BİR GECECİK UYUMASAN

Bir gececik uyumasan, ayrılık kapısını çalmasan ne olur cancağızım?

Bir gececik dostların gönlü olsun diye sabahı etsen ne çıkar?

Ne olur, bir gececik gözlerimiz seninle aydın olsa da, şeytan kör olsa?

Güller saçsan da bütün dünya güllere, reyhanlara garkolsa.

Ne olur o karanlıklarda olan âbıhayat şehirlere, ovalara aksa?

Ne olur âbıhayat kaynağına kadar Hızır gibi bana kılavuz olsan?
İki, üç konuk, kerem sofranda nimetinle dirilse ne olur yâni?
Gönül almanla, can bağışlamanla iki, üç cansız can bulsa, hayata kavuşsa ne çıkar?
Ata binsen de meydana gelsen, gönlümüz ferahlasa, göğsümüz bir meydana dönse ne çıkar?
Ne olur ay gibi yüzünü göstersen de zühre, mizan burcuna girse?
Ne olur mahmurların başına ağzına kadar dolu bir kadeh döküversen?
Ne olur biz kullar, senin gibi bir sultandan yepyeni bir elbise giysek?
Musa gibi eline bir sopa alsan da sopa yılan olsa,
İmranoğlu Musa'nın eli gibi denizin dibinden toz koparsan,
Süleyman gibi karıncaların yanına gelsen de karınca, Süleyman kesilse ne olur?
Yeter, toplan, kendine gel, sus. Ne olur dağınık sözler söylemesen.

GELİN GELİN

Gelin, gelin, gül bahçesi yeşerdi, güller açıldı. Gelin gelin, sevgili geldi.
Gelin, bütün canı, cihanı birden güneşe teslim edin. O, kılıcını ne de güzel çekti.
Nazlanan çirkine gülün, sevgilisinden ayrılan güzele ağlayın.
Deli bir kere daha zincirden boşandı diye şehre bir sestir düştü, şehir birbirine girdi.
Ne gündür bugün, ne gündür bu kıyamet günü? Yoksa insanların günah-sevap defterleri mi gökyüzünden uça-uça geldi?

Davulları çalın, başka birşey söylemeyin artık. Aklın da yeri değil, canın da. Zaten can da kaçıp gitti.

DEMEDİM Mİ?

Demedim mi sana oraya gitme, seni belâlara uğratırlar; onların elleri çok uzundur, ayağını bağlarlar?

Demedim mi orada tuzak içinde tuzak var, tutulursan nereden kurtaracaklar seni?

Demedim mi meyhanede acaip erler vardır; aklı saçma sözlerle oklarlar?

Senin gibi sâf adamı bir lokma gibi kapıverirler; yaya bir er için bir padişahı bile mat ediverirler.

Sen gönlü dar bir adamsın. O ciğer yiyenlerin yanına varırsan seni, ciğer gibi alırlar, çorbalarına atıverirler.

Seni hamur gibi çekip-çekip uzatırlar, büküp-büküp değirmileştirirler. Kaf dağı bile olsan seni havaya uçuruverirler.

Toprağından binlerce acaip kuşlar yaparlar. Topraktan, sudan geçersin de gene sana neler ederler, neler.

Bu tenden, deriden pamuk çeker gibi seni çekerler de bir hayale döndürürler; ne önün kalır, ne sonun, ne sağın kalır, ne solun.

Seni çeşitli hükümlere, lutfa, kahra razı bulurlarsa zahmetlerden kurtarırlar, razılık makamına yüceltirler.

Şükretmeyi arttırır, herşeye şükredersen, rıza makamından da yüceltip seçilmiş bir er yaparlar.

Sus, çünkü bu saçmasapan sözlerle vakit geçiren ahmaklar bir bölük hayvandır; otlayıp dururlar; seni de hemencecik çiğneyip yutarlar.

(Divân-ı Kebir'den Seçmeler, Abdülbâki Gölpınarlı'nın çevirilerinden alınmıştır.)

MEVLÂNA'DAN ÜÇ RÜBAİ

I

Âşıklığımın sırrı kemâlindendir
Her şiirimin ilhamı cemalindendir
Pervâne olup aşk ile herdem dönüşüm
Hep rakseden esrarlı hayâlindendir.

II

Dünyâda da ahrette de mevcut tek odur
Her yerdeki, her yöndeki mâbud tek odur
Bağ, bahçe, çiçek, güneş ve gök hepsi yalan
Her sözde ve mânâdaki maksud tek odur.

(Çeviri: M.Önder–Ü.Y.Oğuzcan)

III

Hep yüzyüze bakmakla geçirdik ömrü
Cânânla bugün biz göz ile şakalaştık
Korktuk ta rakipten, içimizden geçeni
Kaşlarla konuştuk, göz ile anlaştık..

(Çeviri: H.Rifat)

FİHÎMÂ – FÎH'ten

(Fihîmâ-fîh, Mevlâna'nın vaaz ve öğütlerinden derlenmiş bir eserdir. Çoğu, Selçuklu veziri Süleyman Pervâne'nin konağında, ona hitaben söylenmiştir.)

(Mevlâna) buyurdu ki:

Sevilen herşey güzeldir; fakat aksine her güzel olanın sevimli olması gerekmez. Güzellik, sevimliliğin bir parçasıdır; sevimli olmaktır temel olan. Sevimlilik oldu mu, elbette güzellik de olur: birşeyin parçası, tümünden ayrılamaz: onunla beraberdir, birdir. Mecnunun zamanında Leylâ'dan daha güzel olanlar vardı; fakat Mecnun'un sevgilisi değildi onlar. Mecnun'a, Leylâ'dan daha güzel olanlar var, onları getirelim dediler. Dedi ki: Leylâ'nın şeklini sevmiyorum ki ben; Leylâ bir şekil değil; elimde bir kadehe benzer Leylâ. Ben o kadehle şarab içerim. Şu halde ben, içip durduğum o şaraba âşığım. Siz kadehi görüyorsunuz, şaraptan haberiniz bile yok. Bana altınlarla bezenmiş, mücevherlerle süslenmiş kadeh sunsalar, fakat içinde sirke olsa, yahut şaraptan başka birşey bulunsa, ne işim var o kadehle benim? İçinde şarab olan eski, kırık bir tabak o kadehten, hattâ o kadeh gibi yüzlerce kadehten daha

iyidir bence; fakat şarabı kadehten ayırdedebilmek için bir aşk, bir şevk gerek. Hani aç, on gün birşey yememiş biriyle, günde beş kere yemek yemiş biri tok.. İkisi de ekmeğe bakar amma tok, ekmeğin şeklini görür; aç ise ekmeği değil, canı görür; can görünür ona ekmek. Çünkü ekmek, kadehe benzer, tadıysa içindeki şaraptır sanki; o şarab ancak iştah, özleyiş gözüyle görülebilir. Şimdi iştahlan, özle de şekil görme, varlık âleminde, her yerde sevgiliyi gör. Şu halkın şekli, kadehlere benzer; şu bilgiler, hünerler, sanatlar da kadehteki nakışlardır. Görmez misin, kadeh kırıldı mı, o nakışlar kalmaz. Şu halde iş, kalıp kadehlerindeki şarapta, o şarabı içen ve gören kişide. "Kalanlar, iyi şeylerdir."

Soru soranın sorucu olabilmesi için önceden iki şeyi düşünmesi gerek. Birisi şu: Soracağım, soracağım amma ne soracağım, yanılıyor muyum, soracağım şeyden başka birşey var mı? İkincisi de şu: Düşünmeli ki benim bilmediğim bundan daha iyi, daha yüce bir soru bir hikmet var mı? Artık anladık, bildik ya; "Soru, bilginin yarısıdır." Bu yüzdendir ki herkes, birisine yüz tutmuştur. Fakat herkesin dilediği Tanrı'dır; o umuyla ömrünü harcar-gider. Yalnız bu arada doğruyu bulan, yüzünde padişahın çevgeninin izi olan kimdir, bunu ayırdedip bilecek biri gerek ki, Tanrı birdir desin, Tanrı'yı bir bilsin. Suya dalıp boğulan, o kişidir ki su, istediği gibi oynar onunla, o suyla oynayamaz. Yüzen de, boğulan da ikisi de sudadır amma bunu su götürür, su taşır; yüzense kendi gücüyle, kendi dileğiyle yüzer. Boğulanın her oynayışı, her işi, her sözü sudandır, kendinden değil. O, arada bir bahanedir. Hani duvardan bir ses duyarsın ya; bilirsin ki duvardan gelmiyor o ses, duvarı söyleten biri var. Erenler de böyledir işte.. Ölmeden önce ölmüştür onlar; kapı-duvar kesilmişlerdir; onlarda kıl kadar bir varlık bile kalmamıştır. Tanrı gücünün — tanrı kuvvetinin elinde bir kalkana ben-

zerler. Kalkanın oynayışı, kendiliğinden değildir. "Ben Tanrı'yım" demenin anlamı da budur işte. Kalkan der ki; Ben arada yokum, oynayışım. Tanrı elinin oynayışından. Bu kalkanı Hak görün Hak'la pençeleşmeye kalkışmayın. Çünkü böylesine bir kalkanı yaralamaya kalkışanlar, gerçekte Tanrı'yla savaşa girmişler. Tanrı'ya saldırmışlardır. Adem'in zamanından şimdiyedek başlarına neler gelmiştir bu çeşit kişilerin, duyda anla. Firavun, Şeddâd, Nemrûd, Âd kavmi, Lût kavmi. Semûd kavmi gibi.. Sonları da yok hani. Öylesine kalkan, kıyâmetedek var, zamandan zamana ulanır-gider. Kimisi peygamberler şeklinde görünür, kimisi erenler şeklinde; böylece de iyileri, kötülerden ayırdederler, düşmanları, dostlardan ayırırlar. Şu halde her eren, Tanrı'nın kesin delilidir halka; halkın mertebesi, makamı, ona olan ilgisi kadardır. Ona düşmanlıkta bulunurlarsa, Tanrı'ya düşmanlık etmiş olurlar. Dostluk etmeye çalışırlarsa Tanrı'ya dostluk ederler. "Onu gören, beni görür, ona kastecen, bana kasteder." Tanrı kulları, Tanrı hareminin mahremleridir. Hadımlar gibi hani; Tanrı, varlık, istek, hıyânet damarlarını tâ kökünden koparıp kesmiş, onları tertemiz bir hale getirmiştir; böylece de bütün dünya onlara hizmetçi olmuştur. Onlar, öylesine sırlara mahrem olmuşlardır ki "Tertemiz olanlardan başkaları dokunamaz onlara, anlayamaz onları.."

(Mevlâna) buyurdu ki:

Büyüklerin kabrine arkasını çevirmiştir amma inkârından, gafletinden değil; yüzünü onların canına çevirmiştir o. Çünkü ağzımızdan çıkan bu söz, onların canıdır. Bedene arkasını döner, yüzünü cana tutarsa ziyanı yok.

Bir huyum var benim; hiçbir gönlün bana kırılmasını istemem. İşte şuracıktaki bir bölük halk, semâ

ederken bana çarparlar. Bazı dostlar da onları meneder. Bu, bana hoş gelmez. Yüz kere söylemişimdir, benim için kimseye birşey söylemeyin; ben râzıyım ona. O kadar gönül alıcıyım, gönül yapmayı isterim ki, yanıma gelen şu dostların canları sıkılır korkusuyla şiir söylerim, onunla oyalanmalarını dilerim. Yoksa ben nerdeyim, şiir nerde? Vallahi şiirden usanmışım ben; bence şiirden beter birşey yok. Hani şuna benzer bu: Birisi, konuğunun dileğine uyar da işkembeye el atar, onu yıkamaya koyulur; çünkü konuğun iştahı işkembeyedir. Bana da şiir söylemek gerek. İnsan, filân şehirde hangi kumaş gerek, hangi kumaşı alıyorlar: buna dikkat eder de onu alır, onu satar; isterse matahların en aşâsı olsun. Bilgiler elde etmeye çalıştım; öğrendimbelledim. Yüksek kişiler, derin bilginler, yanıma gelince onlara eşi olmayan, güzel mi güzel, ince mi ince şeyler anlatayım diye zahmetlere girdim; fakat Ulu Tanrı, böyle istedi; bu işle uğraşayım diye bütün o bilgileri burada topladı, o zahmetleri buraya getirdi, yığdı; ben ne yapabilirim? Bizim ilimizde, bizim toplumumuzda şâirlikten daha ayıp bir iş yoktu. O ilde kalsaydık, onların tabiatlarına uygun bir ömür sürer, ders vermek, kitaplar meydana getirmek, öğüt vermek, vâzetmek, zâhitlikte bulunmak, ibâdetlere koyulmak gibi onların istediği şeylere sarılırdık. Emir Pervâne bana dedi ki: Temel olan ibâdettir. Dedim ki: İbâdet dileyeni göster de, ben de onlara ibâdet nedir, göstereyim. Sen şimdi söz istiyorsun, kulağını vermişsin, birşey işitmek, birşey duymak isteğindesin; söylemezsem üzülürsün. İbâdet iste de, ibâdet nedir, göstereyim sana. Biz, dünyada er arıyoruz ki, ona ibâdet nedir, gösterelim. İbâdet müşterisi bulamıyoruz, söz müşterisi buluyoruz da sözle oyalanıyoruz. Mâdem ki ibâdet etmiyorsun; ne bilirsin sen, ibâdet nedir? İbâdet, ibâdetle öğrenilebilir; bilgi, bilgiyle anlaşılabilir. Şekil, şekille öğ-

renilir; anlam, anlamla. Biz yolda olmuşuz, ibâdete koyulmuşuz, ne çıkar; kim görebilir bizi? Yolculuk yok, yol ıpıssız. Zâten bu ibâdet, namaz, oruç değil ki. Bunlar, ibâdetin şekilleri; asıl ibâdet, özdeki anlam. Adem'in zamanında tâ, Tanrı rahmet etsin, esenlikler versin, Muhammed'in zamanınadek namaz, oruç bu şekilde değildi, fakat ibâdet gene de vardı. Şu halde bu, ibâdetin şeklidir, ibâdetse insandaki anlamdır. Hani ilâç tesir etti dersin ya; orada tesir edişin şekli yoktur, ancak anlamdır orada bulunan. Bu adam, filân şehirde vergi memurudur derler; fakat memurluğun şeklini göstermezler ki.. Onunla ilgili işler yüzünden ona vergi memuru derler. Şu halde ibâdet de halkın anladığından başkadır. Onlar, ibâdet, şu görünen şekildir sanırlar. İki yüzlü, içi dışına uymaz biri, o ibâdeti yerine getirse kendisine hiçbir faydası yoktur; çünkü onda gerçeklik ve inanç anlamı yoktur ki. Herşeyin temeli sözdür, söz. Senin sözden haberin yoktur da, ondan hor görüyorsun onu. Söz, ibâdet ağacının meyvasıdır; çünkü ibâdet de sözden doğar. Ulu Tanrı, evreni sözle yarattı; "Ol der, olur" dedi. İnanç gönüldedir, sözle söylemezsen fayda etmez. Namaz bir iştir; fakat Kur'ân okumazsan doğru olmaz. Sözün değeri yoktur dediğin zaman bile bu değersizliği gene sözle söylüyorsun; nasıl olur da değeri olmaz sözün? Sözün değeri yoktur sözünü duyuyoruz ya senden; bunu da sözle söylüyorsun.

Birisi, bir hayır işler, bir güzel iş yaparsak, Tanrı'dan karşılığını ummamızın, beklememizin ziyanı var mıdır, yok mudur? diye sordu.

(Mevlâna) buyurdu ki: Ey vallâh, umut beslemek gerek. İnanç da bu korkudur, bu umuttur. Birisi benden, ummak güzel, hoş, bu korku da ne diye sordu. Dedim ki: Sen, bana umutsuz bir korku göster; yahut korkusuz bir umut göster. Çünkü bunlar, birbirinden

ayrılmaz; biri olmadan öbürü olmaz; nasıl oluyor da böyle bir soru soruyorsun? Meselâ birisi buğday eker, buğdayın bitmesini umar elbet; umar amma bu umuda ya bir ziyan gelirse, ya bir afata uğrarsa diye bir korku da vardır. Şu halde anlaşıldı ya, korkusuz umut yok; umutsuz korku, yahut korkusuz umut, hiç mi hiç düşünülemez. Şimdi umutlanır, karşılık olarak bir lutuf bekler, umarsa biri, kesin olarak o işe daha sıkı sarılır, daha çok çalışır-çabalar. Umut, kanadıdır onun; kanadı ne kadar kuvvetli olursa uçuşu, o kadar çok olur. Umutsuz kalırsa tembelleşir, artık onun elinden ne birşey gelir, ne kulluk eder. Hani sayrı, acı ilâcı içer, on tane tatlı şeyden vazgeçer ya; onun gibi. Sayrı, sağlık umudunu beslemeseydi nereden, nasıl dayanırdı buna?

İnsan, konuşan hayvandır. İnsan, hayvanlıktan, bir de sözden meydana gelmiştir. Hayvanlık, boyuna ondadır, ayrılmaz ondan; söz de böyledir, boyuna vardır onda. Görünüşte söz söylemese bile boyuna söyler, konuşur insan. Toprakla bulanmış suya benzer insan, arıduru su, onun özüdür, toprağı da hayvanlığı. Fakat toprak, eğretidir onda. Görmüyor musun? O topraklar, o bedenler, geçip gittiler, çürüyüp eridiler; iyiye-kötüye ait sözleri, hikâyeleri, bilgileri kaldı ancak.

Gönül sahibi, tümdür. Onu gördün mü herkesi, herşeyi görmüş olursun. Çünkü "Bütün avlar yaban eşeğinin karnında". Dünyadaki bütün halk, onun parça-buçuğudur, odur tüm.

ŞİİR

İyi-kötü, herşey, herkes, dervişin parça-buçuğudur;
Böyle olmayan adam, derviş değildir.

Şimdi tüm olan onu gördün mü, kesin olarak bütün

kâinatı görmüş olursun. Onu gördükten sonra kimi görürsen bir kere daha onu gördün demektir. Onların sözleri de tümün sözleridir. Onların sözleri duyduktan sonra duyduğun her söz, bir kere daha duyulmuş, işitilmiş sözdür.

(Fihî Ma-fîh'ten Seçmeler, Abdülbâki Gölpınarlı'nın çevirisinden alınmıştır)

MECÂLİS-İ SAB'A'dan

(Mecâlis-i Sab'a, Mevlâna'nın, Arapça ve Farsça söylediği, yedi hutbesinin derlenmesinden meydana gelmiş bir eseridir.)

(İkinci Meclis)

Hamdolsun Allah'a ki varlık âleminde üstün olan ve yaratılışları şaşılacak bir tarzda düzüp koşan; çeşitli yaratıkların aralarını takdir ettiği gibi uzlaştırdı; bağışlarını, dilediği şekilde insanlara bölüştürdü, paylaştırdı; güzelim takdiriyle her baş kaldıranı aşağılık yularına çekti, bağladı; her yarattığı, yaratış, tedbir ve tasarrufta bulunuş meydanlarına götürüp eğiltti, alçalttı. Ona hamdederim ve hamd, nimetlerinin fazlasını dileyiştir: ona şükrederim: şükür, kereminin, ihsânının görülmemiş lûtuflarını çoğaltmasını isteyiştir. Bilirim bildiririm ki Allah'tan başka yoktur tapacak, ortağı yoktur onun ve bilirim, bildiririm ki Muhammed, her varı, her varlığı dilediği gibi yaratan padişahlar padişahının elçisidir; güzel işleri yaptıran, hevâ ve hevese uymaktan, kötü işlerde bulunmaktan alıkoyan güzel ve yüce huyları bildirmek için gönderilmiştir. Allah ona, tertemiz soyuna-sopuna, sahâbesine ve zevcelerine rah-

met etsin, çok-çok esenlikler versin.

Münâcât.

Ey padişahlar padişahı, bu kulların, bu kölelerin, şu gerçek yalvarışla, özden gelen temiz niyetlerle şurda toplanmış olan yalvaranların, senin rahmetini umanların her bir erini kutluluklara eriştir, din ve dünya dileklerini vermek suretiyle beze; her bir erinden lûtuflarının yardımlarını kesme, gaflet uykusuna dalmış olanları lûtfunla uyar. Her bir erinin yaradılış ağaçlarını kulluk meyvalariyle süsle. Vaktin padişahı olan, yeryüzünde, uzakta bulunanların da, yakında olanların da kaçıp sığındıkları ulular ulusu padişahı da tehlikeler, zararlar güneşinin hararetinden koru. Dosdoğru saltanatının esasını, temelini yardımınla, korumanla kuvvetlendir; devlet sancağını yardım âyetleriyle, kutluluk tuğrasiyle, iyilikle, yomlukla beze. Dünyanın, insanların oturduğu dörttebir bölüğünü, uzun yıllar boyunca onun adâletinden, onun saltanatından boş bırakma. Onun hizmeti yüzünden mevki külâhını giyen, ona itaat kemerini kuşanan ve devlet direkleri mesâbesinde bulunan kişilerin her birinin kutluluğunu, devletini arttır. Müslümanlığa ve müslümanlara yardım eden, padişahlarla sultanlara öğüt veren, bid'atin kökünü söküp atan, şeriata yardımcı olan, görüş ve anlayışın temelini kuran, insanlar fevtâ veren millet ve dinin fülânının da özünü beze ve bu duacının üstâdı olan, bize öğüt veren, bizi yetiştiren, esirgeyen, bu duâcıyı hatırından hiç çıkarmayan bizi hiç unutmayan zâtın bu bezentisini, dininin, dünyasının kutluluğuna sebep et. Farzıayın olan, sözün başında da, sonunda duâ edilmesi gereken ve bu duâdan başka bir duâ ile söze başlanması, sözün bitirilmesi doğru ve yerinde bulunmayan gerçek duâ, anaya-babaya duâ etmektir. Bu fidanın büyü-

yüp gelişmesine sebep olanlar onlardır; yârabbi, onları lûtfunun sığınağında rahat-esen kıl. Bu zayıfı nasıl geliştirme kanatlarının altında geliştirip yetiştirdilerse, sen de onların başından, lûtuf ve ihsan kanadını çekme.

Nazımızı-niyazımızı çeken babayla anayı
Peygamberler, akılla can olarak kabul etmişlerdir.

Burda toplanmış olan büyüklerin, yakınların, dostların her bir erini kendi rahmet tapına al, hepsini de esenlik yurdunda topla ey âlemlerin Allah'ı, ey yardım edenlerin hayırlısı, rahmetinle duâmızı kabul et ey merhametlilerin merhametlisi.

Kim bizi iyilikle anarsa,
Dünyada iyilikle anılsın.

Şeriat bilginlerince, ümmete vaaz edenlerce sünnet, âdet şudur: Bu işe başlarken Ademoğullarının ulusunun tertemiz hadisleriyle başlarlar. Şimdi bu özü doğru duâcı da, o dosdoğru yola ayak basmak, o pekişmiş ana caddeye girip yürümek ister.

Baht sana yârolur, yâver kesilirse
Aşk, seninle işe-güce girişir.
Aşksız ömrü hesaba sayma;
O, sayıdan dışarda kalacaktır çünkü.

Allah ondan râzı olsun Hattâboğlu Ömer'den rivayet edilmiştir; demiştir ki: Allah rahmet etsin, esenlik versin, Allah'ın Peygamberi, "Kim suçlarını, isyanların aşağılığından çıkar da Tanrı'dan çekinme sınırına girerse, Allah onu malsız, mülksüz zengin eder; hısmı, aşi-

reti olmadan üstün kılar; Allah'ın verdiği az rızka râzı olanın, az kulluğundan râzı olur Allâh." Yâni, müminler emiri Hattâboğlu Ömer, Allâh ondan râzı olsun, o şeriat şehrinin hesabını gören, o tarikat temelinin başköşesinde adâlet ıssı olan, "Gerçekten de Şeytan, Ömer'in gölgesinden kaçar" hükmünce adâlet kamçısını akla uyuş eline aldı mı, İblis'in haddi yoktur ki vesvese pazarında yankesicilik edip hırsızlıkta bulunsun da bir gönül cebini karıştırıp kessin. Peygamber'e öylesine âşıktı ki münafıklık, onun Peygamber'e uyuş yolunu aslâ vuramadı; hizmette öylesine gerçekti ki, dalkavukluğu âdet edinmiş zaman, onun dindarlık başını hâinlik yağıyle aslâ bulaştıramadı.

Tabiatten doğan olayların haddi mi vardır ki
Bizim ordumuzun kopardığı toza yaklaşabilsin,
o tozun çevresinde dönüp dolaşsın.

Biz, göklere doğru uçup ağmadayız;
Çünkü bizim yaradılışımızın aslı, mayası arştır.

(Çeviri: A. Gölpınarlı)

MEKTUBÂT'tan

(Mektubât, Mevlâna'nın, başta Selçuklu sultanları olduğu halde, devlet ileri gelenlerine yazdığı 144 mektubunun biraraya getirilmesiyle meydana gelmiş bir eseridir).

MEKTUB: I

Bilginliğiniz, efendiliğiniz dâimi olsun; halka dayanç, güvenç olun; önde yürüyün boyuna, doğru yola götürün halkı. Mânevi yolculuğun şartlarını, doğru yolda alış niteliklerini bildiren iki-üç satırlık bir mektup istemişsiniz. Hiç şüphe yok ki, bedene âit olaylar, bedenin uğradığı haller, iç âlemdeki olaylardan, iç âlemde geçen hallerden çok daha azdır, çok daha aşağıdır. Hal böyleyken, zâhiri erkânı koruma bâbında, bu kadar bin fıkıh kitabı yazılmıştır da henüz yeter değildir bunlar. Zâhir âleminde olan şeylerin bile dermânı söylenmemişken, o birçok kitaplarda aranan, bulunamazken; pek az olduğu halde gene de çokluğu, büyüklüğü yüzünden zâhiri haller bile sınırları aşar, konuların çerçevesine sığmaz, çerçeveyi dağıtıp giderse; bunlarla, bu aşâlık zâhiri hallerle kıyaslanamayacak bir derecede olan iç âleminin esaslarını, iç âlemin hallerini üç satı-

ra sığdırmaya imkân mı olur; üç satırla anlatılabilir mi hiç?

Zâhiri halleri, üç satır olarak yazmışlardır amma, her satırın sonu yoktur, görünmez. Bir satır, geçmiş halleridir; bir satır, içinde bulunulan haldir; bir satır da geleceğe âit haller. Hangi satırı okumaya kalksan, sonuna erişemezsin. Oysa ki, bu üç satırı, parça-buçuk akıl levhine yazmışlardır; tüm akıl levhindeyse, hepsi vardır, hepsi de anlatılmıştır. İç halleri, bu üç satırdan da dışarıdır; onların ikiyle-üçle işleri yoktur; sayıdan pek tiksinir o haller. Allah isterse, tapınıza hizmet edildikçe edilsin, siz de ikiden-üçten geçersiniz de, iç âlemde, yeniden-yeniye, bir-biri ardınca gelip duran; her solukta yenilenen; tâzelenen; sınır, mikdar, son nedir, bilmeyen hallerden zevk duyarsınız. Duâcıya bu anlam, yüz gösterince, istediğiniz iki-üç satırı yazıp sunamadım; hatırıma gelenleri yazmaya kalkışırsam da, bu mektuba, bu kâğıda sığmaz; Allah dilerse yüz-yüze gelince konuşuruz.

Hizmet edildikçe edilsin tapınıza; siz de ateş gibi bir yürüyüş, gerçek bir istek, son haddinde, tam olgunlukta bir aşk var. "Andolsun soluya-soluya koşanlara" İsteklilerin atlarının sıfatıdır bu; "tırnaklariyle bastıkça taştan kıvılcım saçanlara" da, ateş gibi tez gidenlerin atlarının sıfatı. "Sabah çağı düşmanı basanlara" âyeinde anlatılan da, onların kutlu isteklerinin sonundaki muştuluktur. Tez canlılıkta, haberden daha tezsiniz; hattâ tez yürüyüşte, haber düşüncesinden de tezsiniz siz; bu yana, bizzat gelir, şeref verirsiniz de görüşürüz. "Topluluk rahmettir, ayrılık azap." Tezce bu yana gelirsiniz; ama tezce dönmeyi yoldaş edinmeyin ki, o geliş, geliş sayılmaz; ayrılığı yenilemek, yarayı tâzelemek sayılır. Bu, idrarı gelmiş, sıkışmış bir adamın, gelip, cemâate karışmasına, imâma uymasına benzer. Ayağını, ayağına bitiştir; sıkıntısından ne, namâzdan

bir tad alır , ne cemâatten... Cemâat de onun bu halinden daralır. Görünüşte namâzdadır; gerçekteyse namâzın bitmesini bekler. Ayrılıp gitmek üzere görüşmeye gelmek de buna benzer; bu hâl, sizden de uzak olsun, dostlardan da. Bu duâcının size özlemi, sizin buyurduğunuz özlemin yüzlerce fazlası. Ama burada yüz gösteren önemli işler, hareket edersem kaçırmaktan korktuğum tuzağa düşmüş avlar, tapınıza kavuşmak için açacağım, çırpacağım kanatlara engel oluyor; özlem kuşu da şu havadan ötmeye koyuluyor:

Yel, beni size götürseydi,
Yellerin eteklerine sarılırdım;

Sizi öylesine özledim ki, kuştan daha tez, uçar gelirim size;
Ama kanadı kesik kuş, nasıl uçabilir?

Yazıklar olsun.. Ne olurdu bu, kaleme gelseydi, kâğıda sığsaydı, ne olduğunu, gerçeği, gereği gibi yazıp da size gönderebilseydim. Ama kalemde bu kudret yok ki, bunu açıp anlatmak için oynayabilsin; kâğıtta o tâkat yok ki, bu ateşin ısısına dayansın da kendini korusun.

Bir gamı olup da gamını söyleyip, derdini dökebilen
O gamı, sözleriyle gönülden süpürebilir.

Bizim için açılıp saçılan şu acâyip güle bak hele.
Ne rengini gösterebiliyor; ne kokusunu gizleyebiliyor.

Allah biliyor ki, içimden coşup kabaran cezbelerle bir hayli çekiştim, savaştım da, hukukunuza teşekkür etmek, sevginize karşılıkta bulunmak için şu iki-üç sa-

tırı yazabildim. İçimden söz söyleyen; kalemle oyalandım, kâğıda yüz tuttun; yoksa bizim nigâr–hâne'mizden haberin yok muydu? Başkalarının suçunu. bir suç sayarız ama, senin bir suçun, yüz suçtur bizce diyor; nazlanıyor da bu sözleri söylüyor bana.

Yakınların zulmü, en çetin zulümdür;
İnsana, Hind kılıcından artık işler.

Yüce Allah demiştir ki: "Ey Peygamberin kadınları, sizin biriniz, ap-açık bir kötülükte bulunursa, onun azâbı iki kattır." Neıede tanımak, bilmek daha fazlaysa, suç daha fazla sayılır. Akıllının yapyakınlarının yaptığı suçu, edepten dışarı işi, hayvanlarına bakanların suçlarıyla kıyaslamazlar. Hayvanlara bakanlara, yakınlarına olduğu kadar darılmazlar; onları, o kadar cezâlandırmazlar. Çünkü yakınlar, pâdişahların huylarını, gayretlerini daha fazla bilirler. Nitekim Peygamber, Allah'ın rahmeti ve esenlik ona, demiştir ki: "Gerçekten de Yüce Allah, aklı yaratınca, gel dedi ona; geldi. Sonra, git dedi; gitti. Sonra, kalk dedi; kalktı. Sonra, otur dedi; oturdu. Sonra, konuş dedi; konuştu. Sonra, sus dedi; sustu. Sonra, üstünlüğüme, ululuğuma andolsun dedi; senden daha üstün bir yaratık yaratmadım; seninle hitabederim; seninle darılırım; seninle yargılarım; senin yüzünden sevâb veririm, senin yüzünden azabederim" vesselâm.

Ululandıkça ululansın, mülk ıssı yüce padişah, birisine dünya mülkünü verir; başına yücelik tacını kor; saltanat tahtına oturur onu ülkeleri, şehirleri onun buyruğuna râm eder; baş çekenlerin gönüllerini, kendileri isteseler de, istemeseler de ona bağlar; hazneleri, askerleri, onun dileklerine feda eder; o da haznelerin lûtfuyla, askerlerin kahrıyla, kendi padişahlığını isteyenlere bağışlarda bulunur; minberin üstünde, hutbede adını okutur; gümüş, altın, bütün paralara adını, damgasını bastırır. Fakat pek az bir zaman içinde önüne ön olmayan mühendisin toprak levhine çizdiği bu çizgileri, gene o mühendis, her gece yok eder-durur; çünkü "bir delil olan geceyi giderdik" denmiştir. Gecenin habersizliği içinde ne emir kalır, ne memur; ne hâkim kalır, ne mahkûm; ne efendi kalır, ne kul. Bu çizgilerin, bir tek mühendisin eline mahkûm olduğunu bilsinler diyedir bu. Gerçekten bir koku almadılar mı da, herkes bu durmayan, bu ebedi olmayan saltanat dalgıcının, ebedi saltanatı, ebedi tacı-tahtı, askeri-hazneyi bildirme için bir nümune, bir usturlap olduğunu anlasın, bilsin diye hepsini ölüm gecesiyle yok eder. Çünkü her hayal, bir gerçeğin nümunesidir; her rüya bir yoruşun nümunesi, beylerin padişahı ulu Pervâne'nin, meleklere, peygamberlere yaraşan yüce himmetini sarfetmesi, zevâli olmayan Tanrı'ya kavuşmak için özlemler çekmesi, ibadette, itaatta bulunması, Tanrı râzılığını istemesi, yoksulların gönüllerini alması her işin sonunu düşünmesi, Tanrı'nın vaadlerine dayanması da bir rüyadır; bu rüyanın yorumu, Tanrı tapısında biricik olan o zatın yüce mertebeye erişeceğidir, tam yardıma kavuşacağıdır. İyi bir son elde edeceğidir. Allah yüceliğini ebedi kılsın; güzel huyları, olgunluğuna tanıktır. Ona bağışlanan bu başarı kutluluğunun sonu gelmesin, bu kutluluk kesilmesin.

Aziz oğlumuz Sadreddin'e lûtuflar buyrulmuş; öğrendik, şükürler ettik; umarız ki gecikmez. "Geciktir-

mede, hayır için âfetler vardır, geciktirme. Namazı, vakti geçmeden kılın, tez olun" Nâipler, nerden verelim, nasıl edelim derler.

Ustan, arştır senin; Oraya varınca,
Zâti o, hâl diliyle sana söyledi mi, dediğini yap

Kendisine düşman olan, canının, imânının düşmanı bulunan, engellik eden, perde kesilen nefsinin, oğullarının çaresini, yüz çeşit renge boyanıp bulur da hak ehlinin, iyi kulların, Tanrı nazeninlerinin çaresini bulamaz. Hani Tanrı'da onların işlerini, Tanrı'ya sevme dâvasına kalkışan, Kur'an, Tevrad okuyan kişilerin ellerine vermiştir ya; bu da onları sınamak içindir. Münâfıklar "dileseydi Allah doyururdu onu, biz mi doyuralım" dediler. Tanrı'nın öz kulları oldukları dâvasına girişirler de, Tanrı'nın, işlerini başaramazlar. Gene Tanrı onlara cevap verir de buyurur ki "göklerin hazneleri de Allah'ındır, yeryüzünün hazneleri de; ama münâfıklar bilmiyorlar" bilmezler ki bu, onları sınamak içindir. Çünkü bu kulların razılığı bizim razılığımızdır; kendi razılığımızı, onların razılıklarında gizlemişizdir. Düzenlerle yedi kat göğe ağsan razılığımızı bulamazsın; iblis gibi kahır durağında kalakalırsın. Kendi havana, kendi hevesine uyup gönül alçaklığı etsen de, tâ öküzün, balığın sırtına insen, gene razılığımızı bulamazsın. Tanrı, "yerime sığamadım, göğüme sığamadım da ancak ve ancak mümin kulumun gönlüne sığdım" der. Yani kendi razılığımı, onların razılığına verdim; onların razılığını ara. Çünkü akıllı, devletli, o kişidir ki, herşeyi benim koduğum yerde arar.

Erlerden gönül iste, bilgisizden lâf.
Sedeften inci iste, ceylândan misk;

Geri kalanı mâlûmdur; apaçık meydandadır. Allah için olsun, Allah için olsun, Allah için, bu iş, nâiplere havale edilmesin.

Arslanların boyunları, başlarına gelen işleri,
Kendileri yaptılar da o yüzden kalınlaştı.

FİYAT
2500

kapak düzeni: NECATİ ONAT